

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ
ΙΟΥΛΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ
1928

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^Α, ΕΚΔΟΤΑΙ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ", — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ, 50
ΑΘΗΝΑΙ

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ Β'—1928

ΑΘΗΝΑΙ, 15 ΙΟΥΛΙΟΥ

ΤΕΥΧΟΣ 14—38

ΑΠΟ ΤΑ "ΡΟΥΜΕΛΙΩΤΙΚΑ,"

1.

Τ' ἄρχοντολόι τὸ χωριανὸ
καβάλα στὸ φουσαίτο,
στὸ πανηγύρι τ' ἄη-Γιωργιού,
λουλούδισμα χιονάτο.

Καὶ τὸ κορμί, ποὺ δὲ λιγᾶει
οὐτ' ὁ καιρὸς μολύβι,
πρώτη φορὰ ξεπέζεψε
κι ὀμπρὸς στὸν "Ἄγιο σκύβει.

Κι ὁ "Ἀη-Γιώργης, πρῶτος κι ὁμορφος,
τραβᾶει τὰ χαλινάρια,
νὰ ξεπεζέψει ἀπ' τ' ἄλογο
μὲ τ' ἄλλα παληκάρια.

Τὸ γράμμα κακορίζικο
κι' ἡ ἐπιγραφή ὄλο λάβη.
«Κώσταίνα Ντούλα, στ' "Ἄγραφα».
Τὸ πῆρε κι ἐτρελλάθη.

2.

Τῆ νύφη θὰ περάσουνε
κι' ἡ ρούγα ἀναρτουρίζει.
Στὸ πιάτο τὰ ροδόφυλλα,
στὴν κίκαρη τὸ ῥύζι.

Κ' οἱ εὐκὲς σὰ βροχοστάλαμα.
Νὰ ζήσει, νὰ ριζώσει.—
Καὶ στῶν παιδιῶ μας ἄμποτες
ἡ Παναγιά νὰ δώσει.

Κοκκίνιζαν τ' ἀμούστακα.
Καὶ μιὰ μικρούλα — ὁ Γιούδας —
νὰ μὴ γελάσει, δάγκωνε
τὴν ἄκρη τῆς πλεξούδας.

3.

Πάει στὸν Παπᾶ, λειτούργαγε.
Κι ὁ Δάσκαλος, κινήγι.
Καὶ μιὰ τὸ κλει στὸν κόρφο της
Καὶ μιὰ τὸ κουφανοίγει.

Μὰ ὁ νοῦς της μέσα διάβαζε
τὰ ὄσα δὲ γράφει χέρι
τῆς ξενιτιάς τὰ γράμματα,
ποῦ μόνο ἡ μάνα ξέρει.

4.

Τὰ ἐρωτησιὰ μας γραμμια
ποτέ σὲ κόλλα ἀπάνου.
Μὲ τὸ σπυγιά σκαλίζοντα
στὸ ξύλο τοῦ Πλατάνου.

Μπαίνει ὁ Στιανός, ἀρχίζοντας,
—νάνα ὁ Θεὸς μπροστά μας,—
τὰ μερομήνια ἀπόκοντα
κι ἀπὲ τὰ ὀνόματά μας.

Κι ἀπὸ λογίακι τίποτες . . .
Μὰ ὅποιος νογίει, διαβιάζει.
Φτάνει ἡ καρδιά, ποὺ δομήνεψε
τὰ λόγια αὐτὸς τὰ βάζει . . .

5.

Πικρὸς καμῖος ἡ θύμηση
καὶ πῶς ἀνακλαδώνει!
Τρουπήστε μὲ γαρύφαλλα
τὸ μῆλο, τὸ κυδώνι.

Κεντήστε τὸ μαντίλι του
μὲ κόκκινο μετάξι,
νὰ κλάψει γιὰ τὸ σπῆτι του
κι ἄλλοῦ νὰ μὴν κοιτάξει.

Κλειῖστε καὶ μέσ' στὸ γράμμα του
πέντ' ἔξη φύλλα δυόσμο,
νὰ στέκει ἡ πρώτη ἀγάπη του
χώρια ἀπ' τὸν ἄλλον κόσμο.

ΑΘ. ΚΥΡΙΑΖΗΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΖΩΗΝ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗΝ

ΑΙ ΩΔΑΙ ΤΩΝ ΑΝΑΒΑΘΜΩΝ

Ἡ παλαιὰ ἐκείνη θερμὴ πίστις ἐξέλιπε. «θεόπνευστοι» δὲν ὑπάρχουν πλέον, παρὰ μόνον ἴσως στὰ ἄστυλα. Δογματικαὶ συζητήσεις δὲν ἐνδιαφέρουν σχεδὸν παρὰ ἓνα στενωπὸν τὸν κύκλον καθυστερημένων. Καὶ κάθε λογῆς συζητητὰ, εἰς κάθε κλάδον, ἔταν στηρίζονται, ὅπως τὸν παλαιὸν καιρὸν, εἰς ρητὰ καὶ ὀνόματα, ἀκούουν ὅτι «στὸν αἰῶνα μας συζητοῦν ἀκόμη *θεολογικά*». Ἀλλὰ τί τὰ θέλετε! Ἀκριβῶς στὸν αἰῶνα μας ἡ θεολογία ἔχει γίνει μιὰ ὠραία θετικὴ ἐπιστήμη, — φιλολογικὴ, ἱστορικὴ, ἀρχαιολογικὴ, — καὶ σοῦ κάνει χαρὰ νὰ διαβάζεις μιὰ μελέτη σοφοῦ θεολόγου ἐπάνω εἰς ἀρχαῖα κείμενα ἢ σύμβολα θρησκευτικά. Ἔχουν τόση ὁμορφιά, τόση ποιήσι αὐτὰ ἔλα! Κι' εἶναι τόσο περίεργος κανεὶς νὰ μαθαίνει τὴν ἱστορίαν των, τὴν καταγωγὴν των, τὸ νόημά των, τὴν σημασίαν των!

Αὐτὰ συλλογιζόμενον προχθές, καθὼς φυλλομετροῦσα ἓνα νεοφανὲς βιβλίον, τὰς «Ὠδὰς τῶν Ἀναβαθμῶν» τοῦ καθηγητοῦ τῆς Βιβλικῆς ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον κ. Παγαγιώτου Ι. Μπρατσιώτου. Εἶναι βέβαια

«διὰ θεολόγους, κληρικούς», φιλολόγους, ἀλλὰ καὶ διὰ κάθε θαυμαστὴν «τῆς βιβλικῆς ποιήσεως». Πραγματικῶς. Ἀρχισα νὰ τὸ διαβάξω καὶ δὲν μπόρεσα νὰ τὸ ἀφήσω παρ' ἀφοῦ τὸ τελείωσα. Ὁ συγγραφεὺς, καθὼς εἶδα στὸν πρόλογόν του, ἔχει δισταγμοὺς περὶ τῆς μεθοδικότητός του καὶ ζητεῖ ὡς πρὸς αὐτὸ τὴν ἐπιείκειαν τῶν «ἐπαίδοντων». Ἀλλὰ μπορῶ νὰ τὸν διαβεβαιώσω, κι' ἄς μὴν ἀνήκω εἰς τοὺς ἐπαίοντας, — ἄλλωστε εἶναι τὸ μόνον ποὺ θὰ μπορούσε νὰ κρίνη κι' ἓνας βέβηλος, — ὅτι τὸ βιβλίον του εἶναι συντεταγμένον μεθοδικώτατα. Μ' ἔλην τὴν βαρεῖαν κάπως ἐπιστημονικὴν γλῶσσαν, τὸ διαβάξαι κανεὶς εὐκολώτατα, τὸ ἐννοεῖ καὶ τὸ συγκρατεῖ. Ἄν ὁ σκοπὸς τῆς μεθοδικότητος δὲν εἶναι αὐτός, τότε θὰ τολμοῦσα νὰ πῶ ὅτι ἡ μεθοδικότης εἶναι περιττή . . .

Ἀλλὰ τί εἶναι αὐταὶ αἱ «Ὠδαὶ τῶν Ἀναβαθμῶν», τὰς ὁποίας μελετᾷ, ἐρμηνεύει καὶ παραφράζει εἰς τὸ σοφόν του βιβλίον ὁ κ. Μπρατσιώτης; Οἱ παλαιότεροι, ποὺ ἔλαβαν «θρησκευτικὴν ἀνατροφὴν», θὰ τὸ γνωρίζουν. Οἱ νέοι ἕμως . . . δὲν τὸ πιστεύω.

Λοιπὸν Ὠδαὶ τῶν Ἀναβαθμῶν ὀνομάζονται ὠρισμένοι ψαλμοὶ ποὺ κατέχουν ξεχωριστὴν θέσιν εἰς τὸ Ψαλτήριον καὶ χρησιμοποιοῦνται πολὺ, αὐτοῦσιοι ἢ διεσκευασμένοι, ὀλοκληροὶ ἢ κομματιασμένοι, εἰς τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν ὅλων τῶν δογμάτων. Εἶναι δεκαπέντε καὶ φέρουν τοὺς ἀριθμοὺς ριθ' — ρλδ' (119—132.) Ὁ πρῶτος ἀρχίζει μὲ τὰς λέξεις «Πρὸς Κύριον ἐν τῇ θλιθεσθαί με ἐκέκραξα . . .» Καὶ γι' αὐτὸ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν ὅλοι μαζὶ δηλοῦνται μὲ τὴν φράσιν «Τὰ πρὸς Κύριον». Ὅταν βλέπη κανεὶς εἰς βιβλίον τοῦ Ἑυπικοῦ «ἐδῶ λέγομεν τὰ πρὸς Κύριον», πρέπει νὰ ἐννοῆ τὰς δεκαπέντε Ὠδὰς τῶν Ἀναβαθμῶν.

Μέσα σ' αὐτάς, γιὰ νὰ ξέρετε, εἶναι καὶ τὸ «Ἐκ βαθέων ἐκέκραξά σοι, Κύριε», τὸ περίφημον *De profundis*, — Ὅσαρ Οὐάιλδ, Ἐιριμῶκος καὶ πάει λέοντας . . . Ὁμολογῶ ἕμως ὅτι μόνον ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ κ. Μπρατσιώτου ἔμαθα ὅτι αὐτὸ τὸ «ἐκ βαθέων» δὲν σημαίνει, ὅπως ἐνόμιζα, «ἐκ βάθους ψυχῆς» ἀλλὰ ἐκ βαθέων ὑδάτων, εἰς τὰ ὅποια κινδυνεύει κανεὶς νὰ χαθῆ. Ὡστε ἐδῶ, κατὰ τοὺς ἐρμηνευτάς, ἐκφράζει τὴν βαθεῖαν θλίψιν καὶ τὴν ἀπύθμενον ἀθλιότητα, τῆς ὁποίας πάλιν αἰτία δὲν εἶναι ὕλικοί, σωματικοὶ κίνδυνοι, — ἐχθρὸς, ἀσθένεια, ἐνδεια, — ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἁμαρτία, ἡ καλύτερα ἢ συναίσθησις τῆς ἁμαρτίας. Γι' αὐτὸ κι' ὁ κ. Μπρατσιώτης παραφράζει; «Ἀπὸ τὴν ἄδυσσον τῆς δυστυχίας μου ἐφώνησα πρὸς σε, Κύριε . . .» Αὐτὴ εἶναι ἡ σωστὴ σημασία. Τὸ ἐπικυρώνει κι' ὅλον τὸ πνεῦμα τῆς Ὠδῆς. Μόνο ποὺ θὰ μπορούσε κανεὶς ν' ἀντιτάξῃ, ὅτι καὶ τὸ «ἐκ βάθους ψυχῆς», ὅπως τὸ ἐννοοῦν οἱ πολλοί, δὲν εἶναι τόσο λανθασμένον, γιὰτὶ πάντα θλιμμένη καὶ δυστυχῆς εἶναι ἡ ψυχὴ ποὺ ἐνθυμεῖται καὶ κράζει πρὸς βοήθειάν της τὸν Κύριον . . .

Γιὰτὶ τώρα οἱ ψαλμοὶ αὐτοὶ ἐπιγράφονται «Ὠδαὶ τῶν ἀναβαθμῶν»: Τί σημαίνει ὁ ἀκατανόητος αὐτὸς τίτλος; Ἡ ἐξήγησίς του εἶναι ἴσως τὸ πλέον ἐνδιαφέρον μέρος τοῦ βιβλίου. Φαίνεται δὲ ὅτι «ποταμοὶ μελάνης» ἔχουν χυθεῖ, ἀπὸ τοὺς παλαιούς χριστιανικούς χρόνους ὡς σήμερα, γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα, κ' ἓνα πλῆθος ἀντιθέτων γνώμων ἔχει νὰ συγκρίνη καὶ νὰ ἐξελέγξῃ ὁ ἐρευνητής. Συνοψίζω: Ἄλλοι ἀπὸ τοὺς ἐξηγητὰς ἐθεώρησαν τὸν τίτλον ὡς ἔχοντα σχέσιν μὲ τὸ

εἶδος αὐτῶν τῶν ψαλμῶν, τὴν μορφήν των, τὴν *τεχνοτροπία* των, ἢ ὁποία συνίσταται εἰς τὴν ἐπανάληψιν λέξεων ἢ νοημάτων τοῦ προηγουμένου στίχου εἰς τὸν ἀμέσως ἐπόμενον. Ἐπῆραν δηλαδὴ τὴν λέξιν «ἀναβαθμὸς» ὡς συνώνυμον μὲ τὴν λέξιν «ἀναδιπλωσις», ὅπως ὀνομάζεται εἰς τὴν τεχνικὴν γλῶσσαν ἢ τεχνοτροπία αὐτῆ, συνηθεστάτη ἄλλωστε ὄχι μόνον εἰς τὰς Ὠδὰς τῶν Ἀναβαθμῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλον τὸ Ψαλτήριον, εἰς ἄλλην τὴν ἑβραϊκὴν ποιήσιν. Καὶ ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἡ «ἀναδιπλωσις» ἀπαντᾷ τόσο συχνὰ ἄλλοῦ, ἐνθ', ἀντιθέτως, δὲν ὑπάρχει εἰς ὅλους τοὺς ψαλμοὺς τῶν ἀναβαθμῶν, ἀπερρίφθη ὡς ἀστήρικτος ἢ γνώμη ὅτι ὁ τίτλος ἐννοεῖ τὴν τεχνοτροπία των. Ἄλλοι ἐξηγητὰι θεωροῦν τὴν λέξιν ὡς δηλοῦσαν τὴν *χρησιν* αὐτοῦ τοῦ μέρους τοῦ Ψαλτήριου. Ἀλλὰ καὶ αὐτῶν αἱ γνώμαι δὲν εἶναι σύμφωνοι. Μέχρι τινὸς ἐπικρατοῦσεν ἐκείνη κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ Ὠδαὶ τῶν Ἀναβαθμῶν εἶχον συνταχθεῖ εἰδικῶς διὰ νὰ ψάλλωνται κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν Ἑβραίων αἰχμαλώτων ἀπὸ τὴν Βαβυλῶνα εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἡ ἐπιστροφή αὐτῆ ἐγένετο ὀλίγον κατ' ὀλίγον, τμηματικῶς, καὶ ὀνομάσθη *ἀνάβασις*, ἐπειδὴ οἱ αἰχμάλωτοι ἀπὸ χαμηλότερον τόπον ἀνέβαιναν εἰς ὑψηλότερον καὶ ἠθικῶς καὶ γεωγραφικῶς. Καὶ ἴσα-ἴσα μεταφραστὰι ἀρχαιότεροι τῶν Ἑβδομήκοντα ἔχουν ἀποδώσει τὴν ἑβραϊκὴν λέξιν τῆς ἐπιγραφῆς μὲ τὴν ἐλληνικὴν ἀνάβασις: *Αἱ Ὠδαὶ τῶν ἀναβάσεων*.

Ἀλλὰ καὶ ἡ γνώμη αὐτῆ προσκρούει εἰς λεπτομερείας ποὺ θὰ ἦτο μακρὸν νὰ αναφέρω ἐδῶ. Ἐπίσης ἐδείχθη ἀστεία καὶ ἡ ἄλλη ἐκείνη, ὅτι αἱ δεκαπέντε Ὠδαὶ ἀνταπεκρίνοντο πρὸς τὰς ἰσαριθμοὺς βαθμίδας τῆς ἐξωτερικῆς κλίμακος τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος, καὶ ὅτι ἐφάλλοντο ἀπὸ τοὺς εἰσερχομένους, ἀνὰ μία εἰς κάθε βαθμίδα, ἄρα Ὠδαὶ τῶν Ἀναβαθμῶν = Ὠδαὶ τῶν βαθμίδων, τῶν σκαλοπατιῶν! Καὶ σήμερα πλέον ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη ὅτι οἱ ψαλμοὶ αὐτοὶ ἐψάλλοντο καθ' ὁδὸν ἀπὸ τοὺς προσκυνητὰς ποὺ *ἀνέβαιναν* εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ κατὰ τὰς τρεῖς μεγάλας ἐορτὰς τοῦ χρόνου, Πάσχα, Πεντηκοστὴν καὶ Σκηνοπηγίαν, καὶ μόνον γι' αὐτὸ ὀνομάζοντο «τῶν ἀναβάσεων» (ἢ τῶν «ἀναβαθμῶν» ὅπως στρυφνῶς μετέφρασαν οἱ Ἑβδομήκοντα.) Ὁμολογῶ τώρα ὅτι

Ἡ μὲν ἀρετὴ περισσότερον ἢ ἐξήγηται, ὅτι οἱ ψαλμοὶ αὐτοὶ ἦσαν τὰ δοκιμασιακά ἄσματα, παρακλητικά, καταναυτικά, εὐχαριστήριοι ἢ θριαμβευτικά προσευχὰ τῶν αἰχμαλιωτῶν τοῦ Ἰσραὴλ, ποῦ ἀνέβαιναν εἰς τὴν πολυπόλητον Ἱερουσαλήμ ἀπὸ τὴν μισητὴν ἐκείνην Βαβυλῶνα. Ἀλλὰ ἴσως δὲν ἴα ἐμπόδιζε τίποτε νὰ παραδεχθῆ κανεὶς ὅτι ἀρχικῶς οἱ ψαλμοὶ ἦσαν διὰ τοὺς αἰχμαλιωτοὺς καὶ κατόπιν ἐχρησιμοποιοῦντο κατὰ τὰς ἀναβάσεις τῶν προσκυνητῶν. Ἐὰ νούματά των ταιριάζουν καὶ εἰς τὴν μίαν περίπτωσιν καὶ εἰς τὴν ἄλλην. Μόνον ποῦ μετὰ τὴν πρώτην γίνονται ἀκόμη ποιητικώτερα, συγκινητικώτερα, υποδλητικώτερα...

Εἶναι πραγματικῶς ἰσραῖοι αὐτοὶ οἱ ψαλμοὶ! Καὶ θυμοῦμαι τὴν ἐντύπωσιν ποῦ μοῦ ἔκαμναν μερικοὶ ἀπαγγελλόμενοι ἢ ψαλλόμενοι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Προπάντων τὸ «Ἐκ βαθέων», ὅταν αἱ περικοπαὶ τοῦ ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς στιχηρὰ — ἔτσι λέγονται νομίζω, — εἰς τὰ τροπάρια τῶν ἑορτασίων ἀσματικῶν Ἰσπερινῶν. Ὁ ψάλτης δηλαδὴ, πρὶν ἀπὸ κάθε τροπάριον, ἀπήγγελλεν ἢ ἔψαλλεν ἀπὸ ἐν ἐδάφιον αὐτῆς τῆς Ὠδῆς τῶν Ἀναβαθμῶν. Νομίζω πῶς τὸν ἀκούω ἀκόμη τὸν κύρ-Ἀντρέα, τὸν πρωτοψάλτην τῆς Μητροπόλεως, εἰς τὴν πατρίδα μου, καλλίφωνον καὶ μεγαλόφωνον, ἐπικεφαλῆς τοῦ τελείου ἐκείνου χοροῦ, κατὰ τοὺς ἑσπερινούς τῶν μεγάλων ἑορτῶν: *Ἐὰν ἀνομίας παρατηρήσης Κύριε, Κύριε, τίς ὑποστήσεται; . . .* Αὐτὸ ἦταν ἓνα εἶδος ριτσιτατίβο. Ἐπειτα εἰς μέλος γοργὸν καὶ θριαμβευτικόν: *Ὅτι παρὰ σοὶ ὁ ἰλασμός ἐστίν! Κ'* εὐθὺς τὸ τροπάριον, μετὰ τὸν χορὸν. . . Ἐπειτα πάλιν τὸ ριτσιτατίβο: *Ἠλπισεν ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τὸν Κύριον, ἀπὸ φυλακῆς πρωίας μέχρι νυκτός, ἀπὸ φυλακῆς πρωίας. . .* Καὶ τὸ θριαμβευτικὸν μέλος: *Ἐλπισάτω Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸν Κύριον! . . .* Ἄ, τί μεγαλεῖον! Ὅλοι οἱ αἰχμάλωτοι τῆς Βαβυλῶνος, ὅλοι οἱ προσκυνηταὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, δὲν θὰ ἔδιδαν, μοῦ φαίνεται, εἰς τὰ λόγια αὐτὰ τῆς Ὠ-

δῆς τὴν «ἐκφρασιν» ποῦ τοὺς ἔδιδε τὸ ριτσιτατίβο καὶ τὸ μέλος τοῦ κύρ-Ἀντρέα τοῦ πρωτοψάλτη! Ἦταν ἓνας ἀληθινὸς ποιητῆς, μετὰ τὴν φωνὴν του, μετὰ τὴν τέχνην του καὶ μετὰ τὴν παλαιὰν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν του. Ὡρισμένως οἱ ψάλται τῆς Σιών δὲν θὰ ἔκαμναν τίποτε περισσότερον. . .

Διαβάστε τὴν καὶ τὴν παράφρασιν τοῦ «Ἐκ βαθέων» ἀπὸ τὸν κ. Μπρατσιώτην:

Ὠδή ια'. «Ἀπὸ τὴν ἄβυσσον τῆς δυστυχίας μου ἐφώνησα πρὸς σέ, Κύριε, Κύριε, ἀκουσον τὴν φωνὴν μου Ἄς δώσωσι προσοχὴν τὰ ὠτά σου εἰς τὴν φωνὴν τῆς παρακλήσεώς μου! Ἄχ! ἐὰν ἐξετάσης ἀνομίας Κύριε, Κύριε, πῶς ἔμπορεῖ νὰ βαστάσῃ τὸ βῆρος τῆς εὐθυκρισίας σου; Ἄλλ' ὅμως σὺ εἰσαι ἡ πηγὴ τῆς συγχωρήσεως. Διὰ τὸ ὄνομά σου τὸ ἀγαθὸν ἤλπισα εἰς σέ, Κύριε, περιέμεινεν ἡ ψυχὴ μου τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ὑποσχέσεώς σου. Ἠλπισεν ἡ ψυχὴ μου εἰς τὸν Κύριον ἀπὸ πρωίας μέχρι νυκτός ἀπὸ πρωίας ἄς ἐλπίζῃ ὁ Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸν Κύριον. Διότι ὁ Κύριος εἶναι ἡ πηγὴ τοῦ ἐλέους καὶ ἀφθονος σιτηρία ὑπάρχει εἰς αὐτόν, καὶ αὐτὸς θὰ ἀπαλλάξῃ τὸν Ἰσραὴλ ἀπὸ πίκρας τῆς ἀνομίας του».

Ἡ παράφρασις δὲν εἶναι βέβαια λογοτεχνική. Ἀποδίδει ἀπλῶς καὶ μόνον τὸ νόημα. Διὰ νὰ ἦτο λογοτεχνική, ἔπρεπε πρῶτα νὰ ἐγένετο εἰς τὴν ποιητικὴν γλῶσσαν, τὴν δημοτικὴν. Καλύτερα ὅμως ποῦ ὁ κ. Μπρατσιώτης, εἰς τὴν παράφρασιν τῶν Ὠδῶν τῶν Ἀναβαθμῶν, δὲν ἐπεζήτησε λογοτεχνικὰς δάφνας, ἀλλὰ περιωρίσθη νὰ δώσῃ τὸ ἀκριβὲς νόημα. Αὐτὸ χρησιμεύει πολὺ εἰς τὸν λογοτέχνην ποῦ θὰ ἔκαμνε τὴν δοκιμὴν μίαν ποιητικὴν ἀποδόσεως.

Ὁ μεταφραστὴς τέτοιων κειμένων, ἀληθινὰ ἱερῶν, πρέπει νὰ ἔχη τὴν μεταφραστικὴν μεγαλοφυΐαν ἐνδὲς Ἀλεξ. Πάλλη. Διαφορετικὰ δίδει τέρατα σὰν αὐτὰ ποῦ μᾶς ἔδωσαν μερικοὶ νέοι ποετᾶστροι, ὅταν ἐτόλμησαν νὰ βάλουν χέρι καὶ εἰς τὰς Γραφάς. . .

ΓΟΡΓΙΑΣ

Ο ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ

ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ (*)

Εὐρισκόμεθα εἰς ἐποχὴν ἀναδημιουργίας. Ἐὐδαφός σείεται ὑπὸ τοὺς πόδας μας ἀπὸ ἐκρήξεις ἐκδραχισμῶν, τεράστιοι ὄγκοι τεχνιτῶν βράχων μεταβάλλουν τὴν θάλασσαν εἰς στερεάν, εἰς προκυμάλια καὶ προβλήτας, ἡ γῆ διασκάπτεται πρὸς διάτρησιν σηράγγων ἢ ὑπονόμων, ἡ ἐπιφάνεια τῶν ὁδῶν ἀναστατοῦται, πέτραι, σωροὶ χωμμάτων, λάκκοι ἢ καὶ κρημνοὶ δαμάζονται, ὑποτάσσονται εἰς ἓνα ρυθμὸν σκοπιμότητος, ἀνέσεως καὶ εὐμορφίας.

Τοιαύτη ὥρα ἀναδημιουργίας—ἂν καὶ οὐδὲν δυστυχῶς τὴν προαγγέλλει—θὰ ἦτο καιρὸς νὰ ἔλθῃ καὶ διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς φυλῆς μας. Καὶ ἐδῶ χρειάζεται ἡ ἐκρηκτικὴ καὶ ἐλευθερωτικὴ δύναμις τῆς δυναμίτιδος, νὰ θρυμματισθοῦν ὄγκοι βαρεῖς, ν' ἀνοιχθοῦν διέξοδοι, νὰ προβάλουν λεωφόροι καὶ ἐκεῖ ὅπου εἶναι σωρευμένα σκουπίδια, βᾶσανος τῶν ὀφθαλμῶν, τῆς ρινός καὶ τῶν πνευμόνων, νὰ πρασινίσουν εὐγραμμοὶ διάδρομοι πάρκων, τὰ ὅποια νὰ σκορπίζουν δροσιὰν καὶ ὑγείαν, καὶ νὰ βαλσαμώνουν σῶμα καὶ ψυχὴν μετὰ τὴν ἀρωματώδη ἀναπνοὴν τῶν λουλουδιῶν.

Ἀναδημιουργία ἀρδῆν καὶ ἐκ θεμελιῶν ἀπαιτεῖται πρὸ πάντων διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς Γυναίκος.

Ἡ ἐκπαιδευτικὴ μας νομοθεσία, ἡ πολυπράγμων καὶ μικρολόγος καὶ δαιδαλώδης ἐν τῇ πολυνομίᾳ τῆς, ἀγνοεῖ τὴν γυναῖκα. Ὅταν συντάσῃ προχείρως καὶ κατεσπευσμένως προγράμματα, ἐπιβάλλει εἰς τὰ θῆλα τὰς αὐτὰς γνώσεις τὰς ὁποίας νομοθετεῖ διὰ τὰ ἄρρενα, καὶ ἐνθυμεῖται νὰ προσθέσῃ μόνον

ὀλίγας γραμμὰς διὰ κουμπότρυπες καὶ σταυροβελονίες. Ὅταν ἰδρῶν διδασκαλεῖα, τὰ τιτλοφορεῖ «Διδασκαλεῖα ἀμφοτέρων τῶν φύλων», τὰ χύγει εἰς τὸ αὐτὸ καλοῦπι τῆς ὁμοιομορφίας, καὶ ἡ μόνη διαφορὰ ἐγκραίνεται εἰς τὸ ὅτι τὰ κορίτσια δὲν μαγθάνουν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν, ἀλλὰ σιηροτροφίαν καὶ ὀρνιθοκομίαν, χωρὶς, ἐγνοεῖται, νὰ ἐξασφαλίξεται οὔτε ὁ χρόνος, οὔτε ὁ τόπος, οὔτε τὰ μέσα, οὔτε ἡ μέθοδος τῆς διδασκαλίας των. Ἦθ' ἀ διδαχθῆ, καὶ πόσον ἴα διδαχθῆ καὶ εἰς ποίαν συγχρονιστικὴν καὶ διαδοχικὴν ἀλληλουχίαν, δὲν γίνεται λόγος διὰ κανὲν μάθημα. Διότι ἡμῶν αἰῶνα ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς των, τὰ ἐρμαφρόδιτα διδασκαλεῖα «ἀμφοτέρων τῶν φύλων», ἀρμενίζουσιν ἀνευ πυξίδος, ἀνευ ἀναλυτικοῦ προγράμματος! . . .

Ὅταν ἰδρῶν γυμνάσια θηλέων, τὰ ἰδρῶν καὶ αὐτὰ ἐρμαφρόδιτα, ἀρρενοθήλα, ἢ ἀνευ φύλου, ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ γνωρίζομεν ὅτι εἰς τὴν ἀρχέγονον κατάστασιν τῆς βαρβαρότητος, τὰ δύο φύλα συνεταυτίζοντο εἰς τὴν περιβολὴν, τὰς ἀσχολίας, τὰ ἦθη, τὸν βίον· εἶχον τυλώδεις τὰς χεῖρας, ἡλιοκαῆς τὸ πρόσωπον. Ὁ χωρισμὸς τῶν δύο φύλων ὑπῆρξεν ἡ χαρραυγὴ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ἐκπαιδευτικὴ μας νομοθεσία εὐρίσκειται εἰς τὴν πρωτόγονον περὶ ἀνθρώπου ἀντίληψιν· δι' αὐτὴν «οὐκ ἐνὶ ἄρσῃν ἢ θῆλυ», οὔτε ἀνατομικαί, φυσιολογικαὶ καὶ ψυχικαὶ διαφοραὶ ὑπάρχουσιν μόνον ἀφηρημέναι ὄντότητες καλλήμεναι ἐπὶ τῶν θρανίων, ἀπρόσωπα δοχεῖα, εἰς τὰ ὅποια μεταγγίζονται αἱ αὐταὶ γνώσεις, ὅπως τὰ ὁμοίμορφα καὶ ὁμοιάσημα βαρέλλια γεμίζονται μετὰ τὸ αὐτὸ κρασί ἢ τὸ αὐτὸ λάδι.

Καὶ ὅμως ἀπὸ πέντε-ἕξ ἰδίως δεκαετηρίδων, παραλλήλως πρὸς τὴν ἐν γένει μελέτην τοῦ ἀνθρώπου, συνετελέσθη μία τερα-

(*) Λόγος κατὰ τὴν ἐτησίαν ἐορτὴν τοῦ ἐν Πειραιεὶ διδασκαλεῖου τῶν Θηλέων ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ αὐτοῦ κ. Ἄρ. Π. Κουρτίδου.

στία ἐργασία. πρὸς βαλλίαν γυναικὸς τῆς γυναικῆς ἰδρύθη ὡς ἰδία ἐπιστήμη, αὐτοτελὴς διακλάδιος τῆς ἀνθρωπολογίας, ἢ γυναικολογία, ὅχι ὑπὸ τὴν περιορισμένην παθολογικὴν καὶ μαιευτικὴν ἱατρικὴν ἐννοίαν, ἀλλ' ὑπὸ τὴν εὐρυτάτην τῆς γυναικογνωσίας.

Ἡ ἐθνογραφία, ἡ κοινωνιολογία, ἡ βιολογία προσέφερον καὶ προσφέρουν τὰ πορίσματα τῶν ἐπιμόχλων ἐρευνητῶν των. Καὶ τὰ πορίσματα ταῦτα ἀνατρέπουν ἐκ θεμελίων τὰς ἐξ ἀμαθείας ἢ καὶ φιλαυτίας ἢ καὶ συμφέροντος τοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ αἰῶνας προκαταλήψεις περὶ γυναικὸς.

Ἡ ἐπίδρασις τῆς γυναικὸς ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ πολιτισμοῦ ὑπῆρξε πολὺ σπουδαιότερα παρ' ὅσον κοινῶς φανταζόμεθα. Καταπληκτικὴ ἀποδεικνύεται ἡ συμμετοχὴ τῆς γυναικὸς εἰς τὴν μόρφωσιν καὶ διατήρησιν τῶν ἑθνομνηστικῶν πίστεων, τῆς θρησκείας, τῶν παραδόσεων, τῶν ἐθίμων. Πολλὰ θρησκευτικὰ τελετὰ ἐτελοῦντο ἀπὸ γυναικῶν μόνον. Ἄς ἐνθυμηθῶμεν προχείρως, τὴν σχέσιν τῆς γυναικὸς πρὸς τὸν Χριστιανισμόν. Τὸν Χριστὸν κηρύττοντα παρηκολούθουν πιστὰι γυναῖκες. Καὶ ἐν ἧ ἡ οἱ ἄνδρες, τὰς τελευταίας ἡμέρας, ἐδειλίασαν, αἱ γυναῖκες ἠκολούθησαν τὸν Κύριον μέχρι τοῦ Γολγοθᾶ. Ἡ μέχρι τέλους τοῦ δράματος πίστις τῆς γυναικὸς ἐγένευσεν εἰς ἓνα ἀγγλον ποιητὴν τοὺς ἐξῆς ὠραίους στίχους:

«Δὲν ἐβεβήλωσαν αὐταὶ (αἱ γυναῖκες) τὰ χεῖλη τοῦ Σωτῆρος μὲ προδοτικὸν φιλῆμα—δὲν πῶν ἀπηνῆθησαν μὲ δειλὸν στόμα.—Ὅταν οἱ Ἀπόστολοι ἐφυγαν, αὐταὶ ἔμειναν, καὶ ἐπεριφρόνησαν τὸν κίνδυνον.—Μία γυναῖκα μᾶς τὸν ἔδωκε (τὸν Χριστόν).—Μία γυναῖκα ἔμεινε τελευταία παρὰ τὸν σταυρόν, καὶ μία γυναῖκα εὐρέθη πρώτη εἰς τὴν Ἀνάστασίν του».

Πολλὰ τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν τῶν κατὰ φύσιν λαῶν συνδέονται πρὸς τὴν ἀγροτικὴν ζωὴν καὶ πρὸς θεότητας προστατίδας τῆς γεωργίας. Εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας τὰ Ἐλευσίνια δὲν συνεδέοντο πρὸς τὴν Δήμητρα καὶ τὴν Περσεφόνην; Τὰ Θεσμοφόρια τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων, μαρτυροῦν ὅτι ἡ καλλιέργεια τοῦ ἐδάφους εἶναι ἔργον τῶν γυναικῶν. Ὁ κῆπος—ὅχι ὁ ἀγρός,—ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τῆς παραγωγικῆς ἐργασίας τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πρώτη κηπουρὸς καὶ λαχανοκόμος ὑπῆρξεν ἡ γυνή. Αὕτη εἶναι ἡ ἰδρύ-

τρια τῆς μονίμου κατοικίας, ἡ συνδέσασα τὸν ἄστατον νομάδα μὲ τὸ καλλιεργούμενον ἔδαφος. Μέχρι σήμερον ἀκόμη εἰς τοὺς κατὰ φύσιν ἀρχεγόνους λαοὺς, μόνον τὰς βαρείας γεωργικὰς ἐργασίας, τὴν ὄργωσιν, ἐκτελοῦν ἄνδρες, ἀλλὰ τὴν σποράν, τὸ φύτευμα, τὰ σκαλίσματα, τὰ βοτανίσματα ἐκτελοῦν αἱ γυναῖκες. Αἱ γυναῖκες ὑπῆρξαν αἱ πρῶται χειροτέχνιδες ἐν τῇ οἰκογενείᾳ· αἱ πρῶται ἐμπορικὰ συναλλαγὰ ἀπὸ ἐποικισμοῦ εἰς ἐποικισμόν ἐγένοντο ὑπὸ γυναικῶν. Ὡς δὲ μαρτυροῦν οἱ ἐξερευνηταὶ καὶ οἱ ἐθνογράφοι, μέχρι σήμερον εἰς τὰ βῆθη τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Πολυνησίας, αἱ γυναῖκες φιλοτεχνοῦν τὰς καλύδας καὶ τὰς σκηνάς, καὶ ἀπὸ τὰς χεῖρας των διέρχονται ὅλαι αἱ βιοτεχνίαι.

Παραλλήλως πρὸς τὰς ἐθνογραφικὰς ταύτας ἐρεῦνας ἡ ἐπιστήμη ἐπεδόθη μετὰ ζήλου εἰς τὴν ἀνατομικὴν, φυσιολογικὴν καὶ ψυχολογικὴν ἐξερεύνησιν τῆς γυναικὸς. Ἐχρησιμοποιήθησαν πάντα τὰ πειραματικὰ μέσα, ἐπενοήθησαν νέαι συσκευαί.

Αἱ ἀνθρωπομετρικαὶ ἐρεῦναι ἀπέδειξαν ὅτι ἤδη ἀπὸ τοῦ λίχνου τὸ ἄρρεν ἔχει περισσότερον βῆρος ἀπὸ τὸ θῆλυ. Ὁ σκελετὸς τῆς γυναικὸς εἶναι ἐλαφρότερος καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἀνδρικόν καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὸ βῆρος τοῦ σώματός της. Τὰ ὀστά, ὀλιγώτερον ἰσχυρά, διαφέρουν ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν χημικὴν των σύστασιν. Ὁ μηρός, πλαγιώτερος ἕνεκα τοῦ σχήματος τῆς λεκάνης, ἀποτελεῖ διαμόρφωσιν ὀστέων μειονεκτικὴν ὡς πρὸς τὴν κίνησιν. Τὸ μυϊκὸν σύστημα ἐν γένει ὑποδεέστερον τοῦ ἀνδρικοῦ. Ἡ καρδία τῆς γυναικὸς μικρότερα καὶ ἐλαφρότερα (240 γραμ. ἐναντι 400 τοῦ ἄρρενος)· τὸνναντίον, αἱ καρδιακαὶ συστολαὶ ταχύτεραι μέχρι 14 σφύξεων. Τὸ αἷμα ἦττον ἀφθονον, περιέχει ὀλιγώτερα ἐρυθρὰ αἰμοσφαίρια· περιέχει δὲ καὶ ὀλιγώτερον ἄλας. Εἰς τὴν λεπτομέρειαν ταύτην ἀναφέρεται ἡ γαλλικὴ ρῆσις: *Le sang est plus salé que la poule*.

Ἡ ἀναπνοὴ τῆς γυναικὸς εἶναι ταχύτερα ἀλλὰ χημικῶς ὀλιγώτερον δραστηρία· ἀσθενέστερον ἐκτελοῦνται καὶ ἡ ἀπορρόφησις τοῦ δξυγόνου καὶ ἡ ἐκλυσις τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος. Ἡ ἀδηλος διαπνοὴ ὁμοῦ γίνεται εὐκολιότερα, διὰ τοῦτο αἱ γυναῖκες δεικνύουν περισσότερον ἀντοχὴν εἰς τὸ ψῦχος καὶ ἐνδύονται ἐλαφρότερον τῶν ἀνδρῶν, καὶ ἐπὶ

Σ. ΒΙΚΑΤΟΣ

ΣΟΥΖΟΙ

τῶν ἡμερῶν μας σχεδὸν μὲ τὸ τίποτε...

Τὸ κρανίον τῆς γυναικὸς ἀπὸ παναρχαίων χρόνων εἶναι μικρότερον τοῦ ἀνδρικοῦ. Ὁ γυναικεῖος ἐγκέφαλος ἔχει γύρους ὀλιγώτερον εὐρεῖς καὶ βαλλεῖς τοῦ ἀνδρικοῦ. Τὸ ἀρτηριακὸν αἷμα τῆς γυναικὸς διαποτίζει ἀσθενέστερον τὸν μετωπικὸν λοβόν—τὴν ἔδραν τῆς διανοήσεως—καὶ ἰσχυρότερον τὸν ἱνιακόν, ὅπου ἐντοπίζονται αἱ λειτουργίαι τῶν αἰσθήσεων, τῶν συναισθημάτων, τῶν δρέξεων. Εἰς τοῦτο ἀποδίδεται ἀπὸ πολλοὺς φυσιολόγους ἡ γυναικεῖα εὐφράδεια. Ὅτι τὸ χάρισμα τοῦτο εἶναι ἔμφυτον καὶ ὅχι ἐπίκτητον, ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ ὅτι τὰ θηλυκὰ νήπια εἶναι ἤδη περισσότερον φλύαρα τῶν ἀρσενικῶν.

Αἱ αἰσθησιομετρικαὶ ἐρεῦναι ἐξηκριβώσαν ποταὶ τῶν αἰσθήσεων εἶναι ἐντονώτεραι καὶ ποταὶ ἀσθενέστεραι παρὰ τῇ γυναικί. Ὁ χρόνος δὲν μοῦ ἐπιτρέπει νὰ εἰσέλθω εἰς λεπτομερείας. Λέγω μόνον, ὅτι ἐκ τῶν ἐρευνητῶν τούτων ἐννοοῦμεν διατὶ αἱ γυναῖκες ἀγαποῦν

περισσότερον τῶν ἀνδρῶν τὰ ζωηρὰ χρώματα καὶ περιπατοῦν ἀρωματισμένα. Ὡς πρὸς τὴν γενικὴν αἰσθησιν δεικνύουν ἰδιάζουσαν ἀντοχὴν εἰς τὸ σωματικὸν ἄλγος, διὰ τοῦτο ὁ διάσημος χειρουργὸς Βίλροθ συνεβούλευε τὰς νέας ἐγγχειρίσεις—ὅταν δὲν ἦτο δυνατὴ ἡ χρῆσις ἀναισθητικῶν—νὰ δοκιμάζωσαν πρῶτον ἐπὶ γυναικῶν.

Αἱ δυναμομετρικαὶ, ἐργογραφικαὶ, νοομετρικαὶ καὶ ψυχομετρικαὶ ἐν γένει ἐρεῦναι δι' ὧν ἐξακριβοῦται ἡ μυϊκὴ ἐντασις, ἡ πίεσις τοῦ αἵματος, ὁ βαθμὸς τῆς ψυχοφυσικῆς προσπάθειας, ἡ δξύτης τῆς ἀντιλήψεως, τὸ εἶδος καὶ ἡ ἐντασις τῆς μνήμης, ἡ μάλλον ἀναπολητικὴ παρὰ δημιουργικὴ φαντασία, ἡ ἐξέγερσις καὶ ἡ διάρκεια τῆς προσοχῆς, ἡ διανοητικὴ κόπωσις, ἡ κρίσις καὶ ἡ γενίκευσις, ἡ ὀρεκτικὴ ἐκδήλωσις, ἀποδεικνύουν ἀναμφισβητήτως, ὅτι ἡ γυνή εἶναι ἴσον, ἂν θέλετε, πλάσμα πρὸς τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ διάφορον, καὶ ὅτι ψυχικῶς διαφέρει ἴσως περισσότερον αὐτοῦ παρ' ὅσον κατὰ τὸ σῶμα καὶ τὴν φω-

νήν. Τὴν διαφορὰν ταύτην πρὸ τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας διετύπωσαν εἰλικρινῶς καὶ Παρραλέως ἐπιφανεῖς γυναῖκες.

«Ἐδμοιροῦσαι ζωντὰς φαντασίας, λέγει ἡ Mme de Remusat, ἀντιλαμβάνομεθα ἀμέσως, μαντεύομεν μάλιστα καὶ βλέπομεν τὸσον εὐκρινῶς ὅσον καὶ οἱ ἄνδρες. Ἄλλ' ἔνεκα τῆς εὐπαθείας ἡμῶν, δὲν ἠμποροῦμεν νὰ μείνωμεν ἀμερόληπτοι καὶ εἴμεθα ἀκατάλληλοι πρὸς ἀπαθῆ παρατήρησιν». Ἡ σύγχρονος γερμανὶς ψυχολόγος Ρουμπινστάιν, εἰς μίαν βιβλίαν περὶ τῆς ψυχολογίας τῶν δύο φύλων μελέτην (Psychologie der Geschlechter), ἐξηγεῖ διατὶ ὁ πνευματικὸς βίος τοῦ ἀνδρὸς ἐκδηλοῦται μᾶλλον φυγοκέντρως ὡς ἐνέργεια καὶ πράξις, ἐν ᾗ τῆς γυναικὸς ἐκδηλοῦται κεντροφερῶς, ἐν τῇ ἐστία τοῦ θυμικοῦ, μᾶλλον ὡς συναίσθημα.

Ἐαυτοχρόνως, ὡς συνέχεια τῆς ψυχολογίας τοῦ παιδίου καὶ ἀπαραίτητον συμπλήρωμα τῆς γυναικογνωσίας, ἐπήλθεν ἡ μελέτη τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας τῆς γυναικός.

Τὸ ὄηλυ διέρχεται δύο κρίσεις εἰς τὴν ζωὴν του, τὴν πρώτην μεταξὺ τοῦ 12—14 ἔτους καὶ τὴν τελευταίαν περὶ τὸ 40—45 ἔτος· τὴν πρώτην κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τῆς δυνάμει μητρότητος, καὶ τὴν δευτέραν κατὰ τὸν ἀποχαιρετισμὸν αὐτῆς. Ἀμφότεραι συνεπάγονται φυσιολογικοὺς κλονισμοὺς, ἀλλοιώσεις εἰς τὴν θερμοκρασίαν, τὸν σφυγμὸν, τὴν πίεσιν τοῦ αἵματος, ἐλάττωσιν τῆς σωματικῆς ἀντοχῆς, διανοητικὴν ἀτονίαν καὶ θυμικὴν ἀνισορροπίαν.

Ἡ αἰφνιδια καὶ ἀπότομος ἀνθίσις τῆς γυναικὸς ἐκ τῆς μικρᾶς κόρης κατὰ τὴν ἡβην, εἶναι κρίσις σοβαρά, ἐνίοτε ἐπικίνδυνος. Κατ' αὐτὴν ἐκδηλοῦται μὲ σφρίγγος ἡ τάσις πρὸς ἀβῆσιν, ἡ ὁρμὴ πρὸς ζωὴν. Εἶναι ἡ κρίσιμος ἐποχὴ τοῦ σωματικοῦ καὶ ψυχικοῦ σχηματισμοῦ τοῦ φύλου, τὴν ὁποίαν περιέγραψαν φυσιολόγοι, ἔψαλαν ποιηταί, ἀνέλυσαν μυθιστοριογράφοι, καὶ γινώσκει ἐκ πείρας πᾶσα γυναικεία ὑπαρξίς, κάθε ἐφηβὸς κόρη. Εἶναι ἡ ὥρα βιβαίας ὀργανικῆς διατάξεως, ἀορίστου καὶ ἀνεξηγήτου ἀνησυχίας, γλυκειᾶς καὶ ἀτόνου ὄνειροπολήσεως, ἀγωνιώδους τάσεως τῶν παρθενικῶν βραχιόνων πρὸς κάτι ἀσύλληπτον καὶ νεφελῶδες, τὴν εὐτυχίαν.

Ποίας προφυλάξεως ἀπαιτεῖ! Καὶ ὅμως κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς ὀργανικῆς

ἀτονίας καὶ τῆς νευρικῆς ὑπερδιεγέρσεως συμπίπτει ἢ βαρυτέρα μερὶς τῆς διανοητικῆς ἐργασίας τῆς κόρης, ἢ ὑπερκόπωσης, ὁ ἐκνευρισμὸς.

Ὁ φόρος οὗτος τὸν ὁποῖον πληρῶνει τὸ ὄηλυ φύλον ἐκδηλοῦται ὡς μεγαλύτερα θνησιμότης εἰς τὴν ἐφηβικὴν καὶ νεανικὴν ἡλικίαν, (ἐν ᾗ ἀντιθέτως εἰς τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν ἀποθνήσκουν περισσότερα ἄρρενα). Ὁ διάσημος φυσιολόγος Χούξλεϋ, βλέπων τὴν θνησιμότητα τῶν ἐφήβων κορῶν εἰς τὰ ἀγγλικὰ ἐργαστήρια, ἔρρηξεν ὀδυνηρὰν κραυγὴν: «Εἶναι φοβερὰ ἀδικία, εἶναι ἐγκλημα, τὸ βάρος τὸ ὁποῖον ἐπέβαλεν ἡ φύσις εἰς τὴν γυναῖκα νὰ τὸ ἀυξάνωμεν δι' ὑπερφορτώσεως ἄλλου βάρους! . . .» Ἡ κραυγὴ αὐτὴ πρέπει νὰ ἀκουσθῇ καὶ ἐδῶ. Ἄς λυπηθῶμεν τὰς ἁβρὰς ὑπάρξεις, τοὺς λεπτοὺς ὀργανισμοὺς τοὺς παλαιόντας διὰ τὴν ζωὴν. Κάτω τὰ σχολαστικά, τὰ κατὰφορτα γνώσεων προωρισμένων νὰ λησμονηθοῦν, τὰ ἀψυχολογητὰ προγράμματα!

Ἡ κόρη πρέπει νὰ παιδευθῇ ὡς κόρη καὶ ἔνεκα τῆς διαφορᾶς τῆς ἀφετηρίας: τῆς ψυχοφυσιτικῆς τῆς ἰδιοσυστασίας, καὶ ἔνεκα τῆς διαφορᾶς τοῦ τέρματος: τοῦ διαφόρου σκοποῦ τοῦ προορισμοῦ τῆς, καὶ τῆς διαφορᾶς τῆς ζωικῆς τῆς ἐξελέξεως. Ἐν, ἕνας ἐκπαιδευτικὸς μεταρρυθμιστῆς ἢ ἡδύνατο νὰ μεγαλοουργήσῃ, καὶ τὸ ὄνομά του ἦν τὸ ἡλόγει ἢ ἑλληνικὴ φυλὴ. Θὰ περιέκοπτε ἀμειλίκτως ὄλους τοὺς ξηροὺς κλάδους τῆς γνώσεως, ὅπως κλαδεύεται τὸ δένδρον διὰ νὰ ἐξοικονομηθοῦν οἱ χυμοὶ του· ἢ κατῆργει πᾶν περιττὸν, καὶ μόνον τὴν πεμπτουσίαν τῆς γνώσεως θὰ παρεῖχεν εἰς τὴν ἐφηβὸν κόρην· ἢ ἤξευρεν ὅτι εἰς τὴν γυναῖκα ἡ ἀλήθεια ἔχει πρὸ πάντων σημασίαν ὅχι τόσο διὰ τὴν γνωστικὴν τῆς ἀξίαν ὅσον διὰ τὴν εὐφρόσυνόν τῆς λάμπει, καὶ ὅτι ἡ γνῶσις, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν διάνοιάν τῆς, πρέπει νὰ περάσῃ ἀπὸ τὸ συναίσθημα. Ἐνθυμούμενος τί εἶπεν ὁ ἴταλὸς αἰσθητικὸς Πίλο, ὅτι ἐν ἀληθινὸν μᾶθημα εἶναι καλλιτέχνημα καὶ διὰ τὴν δημιουργικὴν διέγερσιν καὶ τὴν ἔμπνευσιν τοῦ διδάσκοντος, καὶ διὰ τὴν ψυχικὴν συγκίνησιν τοῦ ἀκούοντος, θὰ ἐξέλεγε διὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην τοὺς ἀριστοτέχνους διδασκάλους, οἱ ὁποῖοι μὲ τὸν παλμὸν τοῦ λόγου, τὴν παραστατικὴν τῆς ἐκφράσεως, θ' ἀνεβίβαζον, μέχρι τῶν ὑψίστων ἀληθειῶν, ἀνευ ἀνίας καὶ

ἀνευ κοπώσεως, ἐν αὐτενεργῇ προσπάθειᾳ μεταρσιώσεως, τὰς ἐφηβικὰς ψυχὰς. Καὶ ἐν τοιοῦτο μᾶθημα ἢ ἦτο ἀληθὲς λουτρὸν ἀναγεννήσεως!

«Ἄν ἐπιμένωμεν εἰς τὰς σημερινὰς μεθόδους τῆς διδασκαλίας τῶν κορασίων, λέγει εἰς ἐπιφανῆς ἀμερικανὸς παιδαγωγός, ἢ ἔλθῃ ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ὑπάρχῃ ἀκόμη γυναικεῖον φύλον ἀλλὰ δὲν θὰ ὑπάρχουν πλέον γυναικεῖοι χαρακτήρες».

Ὁ Στάνλεϋ Χώλλ, ὁ βαθεὺς καὶ ρηξικέλευθος μελετητῆς τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας καὶ τῆς γυναικείας ψυχῆς, θεωρεῖ τὴν γυναῖκα ὅχι μόνον ἴσην πρὸς τὸν ἄνδρα, ἀλλ' ὑπὸ τινὰς ἐπόψεις ἀνωτέραν· «ἀντιπροσωπεύει περισσότερον, λέγει, τὸ ἀνθρώπινον φύλον, διότι διετηρήθη ἐγγύτερον τῆς φύσεως, καὶ συγχρόνως διατηρεῖ ἐν ἑαυτῇ πλεῖστον τὴν ἀνάμνησιν, τὴν κληρονομικότητα τοῦ παρελθόντος». «Ἡ γυνή, ἐξακαλουθεῖ ὁ Χώλλ, ἐφ' ὅσον μένει γυνή, εἶναι ὠραῖον πλάσμα τῆς δημιουργίας· ὅταν ζητῆν' ἀνδροποιηθῆ, μεταβάλλεται εἰς πῖθηκον».

Ἐναντίον τῆς ἀνδροποιήσεως ταύτης, τὴν ὁποίαν ἐπιδιώκει νοσηρῶς ὁ συρμὸς καὶ τὴν ὁποίαν ἀσυναίσθητως ὑποδοχηθεῖ ἢ ἐκπαιδευτικὴ μας νομοθεσία, ἐβροντοφῶναι πρὸ τινων ἐτῶν εἰς ἐν γυναικεῖον συνέδριον τοῦ Βερολίνου μία ἐπιφανῆς γερμανὶς παιδαγωγός, ἡ Martin, μὲ τὸ διπλὸν κύρος τῆς γυναικὸς καὶ τῆς σοφῆς: «Δι' ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἄς διατηρήσωμεν τὴν γυναικότητά μας, διότι μόνον ἐφ' ὅσον μείνωμεν πραγματικαὶ γυναῖκες, ἠμποροῦμεν νὰ εἴμεθα εὐτυχεῖς καὶ νὰ καταστήσωμεν καὶ ἄλλους εὐτυχεῖς. (Denn nur so lange wir weiblich bleiben, können wir glücklich sein und Glück bringen).

Ὁ βαθυστόχαστος Remy de Gourmont προτείνων τὴν ἀντικατάστασιν τῆς λέξεως féminisme διὰ τῆς λέξεως hominisme, προσθέτει: «Ἡ ἐκφρασις ἐξανδρισμὸς προσαρμόζεται εὐστόχως εἰς τὴν γυναῖκα, βαρυνθεῖσαν τὸ φύλον τῆς, τρέχουσαν εἰς ξένον δρόμον γεμᾶτον μὲ καθήκοντα τραχέα καὶ φροντίδας βαρυτάτας, ἐγκαταλείπουσαν τὰ προνόμιά τῆς, λιποτακτοῦσαν ἀπὸ τὴν ἐστίαν τῆς, χωρὶς νὰ γίνῃ εὐτυχέστερα. Τούναντίον! . . .»

Ὁ Ἄνχτὸλ Φράνς ἔλεγε πρὸ ἐτῶν εἰς τὰς παρισινὰς χειραφετημένας: «Μεγάλῃ δουλειᾷ ἂν ἐξισωθῆτε μὲ ἕνα δικηγόρον ἢ ἕνα

φαρμακοποιόν! Προσέξετε! Ἦδη ἐχάσατε ἐν μέρος τοῦ μυατηρίου καὶ τῆς χάριτός σας. Ἄλλ' εἶναι εἰσέτι καιρὸς. Αὐτοκτονοῦν ἀκόμη διὰ σᾶς· ἀλλ' οἱ νέοι καθήμενοι εἰς τὰ τράμ, σᾶς ἀφήγουν ὀρθῶς εἰς τὸν ἐξώστην! . . .»

Εὐστόχως ἐχαρακτηρίσθη πᾶν ἀνώτερον παιδευτήριον ὀηλέων ὡς γὰρ τῆς θεᾶς Ὑγείας. Τρεῖς εἶναι οἱ ὄροι οἱ ἀπαραίτητοι τῆς ἱεροτελεστίας τῆς ὑγείας: ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τελειότης τοῦ διδασκηρίου, αἱ σωματικαὶ ἀσκήσεις καὶ ἡ ἐπαρκὴς καὶ θρεπτικὴ διατροφή. Ὁ πρῶτος ὄρος εἶναι ἀνεπίκτος, διότι τὸ ἐρείπιον, ἐν τῇ ὁποίᾳ βασανίζομεθα, εἶναι σταῦλος καὶ ὄχι ἐνδιαίτημα Μουσῶν. Δίκαιος προσρισμὸς του εἶναι ἡ κατεδάφισις, καὶ εὐτυχῶς φαίνεται ὅτι δὲν ἔστι ἀποφύγη τὴν τύχην του.

Ὁ δεῦτερος ὄρος εἶναι εἰς τὴν ἐξουσίαν μας· ἰδρύσαμεν ἐν τῶν ὠραιότερων γυμναστηρίων, εἰς τὸ ὁποῖον τὰ σώματα τῶν νεαρῶν ἐλληνίδων μας, ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν τοῦ Σουηδοῦ Ἀγγ, ἔμπνευσιν διατηροῦσαν τὴν νοσταλγίαν τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς εὐρυθμίας, γίνονται εὐτογα, εὐκαμπτα, εὐμελῆ, πλήρη ἀλκῆς καὶ χάριτος. Ὁ τρίτος ὄρος, ὁ τῆς κανονικῆς τροφῆς, ἀνήκει εἰς τὴν οἰκογένειαν. Ἡμεῖς δὲν δικαιούμεθα νὰ ἐπεκτείνωμεν τὴν πολυπραγμοσύνην μας μέχρι τῶν ἰδιωτικῶν μαγειρείων. Ἐν τῇ διδασκαλείᾳ ἡμῶν ὅμως συμβαίνει τὸ ἐξῆς: Δεκάδες μαθητριῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον προσφυγοπούλαι, κατοικοῦσαι εἰς πολὺ μακρυνὰς συνοικίας ἢ προάστεια τοῦ Πειραιῶς, συναποχομίζουσι τὸ λιτόν, τὸ πενιχρὸν ἐφόδιον τῆς τροφῆς τῶν καὶ διαιτῶνται τὴν μεσημβρίαν ἐν τῇ διδασκαλείᾳ. Ὑπάρχουν μαθητρίαι τρεφόμεναι μὲ ἕνα κουλούρι. Καὶ τὰ κορίτσια αὐτὰ εὐρίσκονται εἰς τὴν κρίσιμον ἐποχὴν τῆς ἀναπτύξεώς των, καθ' ἣν ἡ τροφή δὲν ἔχει μόνον σκοπὸν τὴν συντήρησιν, ὅπως εἰς τοὺς ἐνηλίκους, ἀλλ' ἐκτὸς τῆς συντηρήσεως καὶ τὴν αὐξήσιν τοῦ σώματος. Πῶς νὰ σχηματισθῇ τὸ πλοῦσιον θρεπτικὸν ἀπόθεμα διὰ τὴν διπλὴν αὐτὴν πλαστικὴν λειτουργίαν; Ἐντεῦθεν αἱ ὠχραὶ παρειαί, οἱ ἐσθεσμένοι ὀφθαλμοί, τὰ ὑπουλα ἐπίμονα δέκατα, αἱ λιποθυμῖαι καὶ ἡ ἐνεδρεῦσα φυματίωσις.

Ἄλλ' ἐν ἀληθῆς διδασκαλείᾳ δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἕνας ἄτομος ὀργανισμὸς, νωθρῶς φυτοζωῶν ἐντὸς τῶν στεγῶν τοίχων τῆς σχολᾶς.

στικτότητας. Είναι ζωντανός κοινωνικός οργανισμός, θέτων εις πράξιν τὰ ἰδανικά τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης καὶ φιλαλληλίας. Ἐντυθεύθη ἡ ἔμπνευσις τῆς ἰδρύσεως συσσιτίου διὰ τὰς ἀπόρους ξηροτροφούσας μαθητρίδας. Ἐνωρίζω ὅτι τὸ ἔργον εἶναι δυσκολώτατον καὶ ὡς ἐκτέλεσις καὶ ὡς ὀργάνωσις. "Οἱ ἀπαιτεῖ μόχθους, μερίμνας, ὑπομονήν, ὀργανωτικὸν πνεῦμα καὶ πρὸ πάντων χρήματα. Η' ἀποφύγωμεν βεβαίως τὴν ἐξευτελιστικὴν μορφὴν τῆς ἐλεημοσύνης· αἱ μαθήτριάς θὰ πληρώνουν ὅ,τι θὰ εἶδον διὰ τὸ κουλοῦρι ἢ τὸ ξεροκόμματόν των, ἀλλὰ τοῦτο θὰ εἶναι τὸ τέταρτον τῆς ἀξίας ἐνὸς Περμοῦ πινακίου φαγητοῦ καὶ ἐπαρκοῦς ψωμοῦ. Τὸ ἰδεῖσθε μας εἶναι ἡ ἐπιχειρήσις μας νὰ εἶναι ἐπιζημία. Θὰ χρειασθῶμεν λοιπὸν χρήματα. Καὶ θὰ τὰ εὑρωμεν. Ἦδη ἔχομεν ἀπὸ τὴν παράστασιν τῆς «Ἰφιγενείας» περὶ τὰς εἴκοσι χιλιάδας.

Παρασκευάζομεν μεγάλην ἀγοράν τὸ προσεχές φθινόπωρον· θὰ ἐργανώσωμεν καὶ ἄλλας παραστάσεις. Θὰ γίνῃ ἀνάγκη νὰ κρούσωμεν θύρας. Ὡ μεγαλέμποροι ἀκροαταί μου, δὲν θὰ διστάσωμεν νὰ ἐκλιπαρήσωμεν ἕνα σάκκον ὀσπρίων ἢ ἕνα κιβώτιον γάλακτος. Ὡ εὐγενεῖς δέσποιναι τοῦ Πειραιῶς, θὰ τολμήσωμεν νὰ σὰς παρακαλέσωμεν νὰ φερέσετε τὴν λευκὴν ποδιάν τῆς ἐπόπτιδος παρὰ τὸ συσσιτικὸν μαγειρεῖον. Ὡ πόσον δύσκολον εἶναι τὸ ἔργον, ἀλλὰ καὶ πόσον ὠραῖον! Ἐνωρίζω ὅλας τὰς δυσκολίας· ἀλλὰ ἔχω πίστιν. Ἐχω πίστιν διότι αἰσθάνομαι πλησίον μου, συμπαραστάτην μου καὶ βοηθὸν ἕνα ἄνθρωπον, ὅστις γεννᾷ ἐντός μου τὸ θάρρος, τὴν ἀκούραστον προσπάθειαν, τὴν χαλυβδίνην καρτερίαν. Δὲν λέγω τὸ ὄνομά του, ἀλλὰ τὸ μαντεύετε, περιφέρεται περὶ τὰ χεῖλη σας.

Καὶ τώρα συλλογίζομαι ὅτι μεταξὺ τῶν ἀκροατριῶν μου εἶναι καὶ δεκάδες τινὲς νεαρῶν ὑπάρξεων, διὰ τὰς ὁποίας ἡ σχολικὴ αὐτὴ ἑορτὴ εἶναι ἐξαιρετικῶς σπουδαῖος σταθμὸς τῆς ζωῆς των.

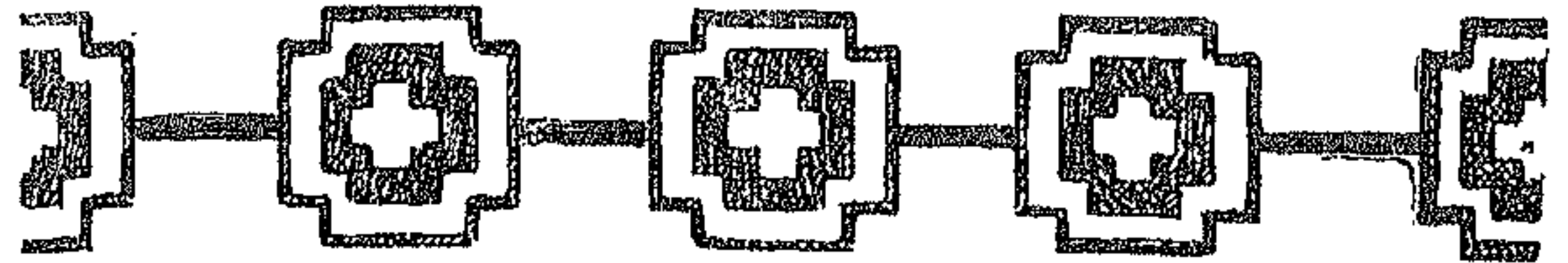
Εἶναι αἱ οἱ νεάνιδες, αἴτινες μικρὰ κοριτσάκια καλλήσομαι ἐπὶ τῶν μαθητικῶν ἱερῶν, μετὰ δώδεκα ἔτη σπουδῶν, ἀποφοιτοῦν μετ' ὀλίγον ὡς διδασκάλισσαι.

Εἰς σὰς, ὦ παιδιὰ τῆς ψυχῆς μου, στρέφεται αὐτὴν τὴν στιγμὴν ὄλη μου ἡ σκέψις. Ὅπως ὁ πλῆσιάζων ἀπὸ μεγάλῃν μεσόγειον χώραν εἰς τὴν θάλασσαν, αἰσθάνεται τὴν ἀπόπνοιαν τῆς, καὶ σεις ἤδη αἰσθάνεσθε τὴν ἀπόπνοιαν τῆς ζωῆς μετὰ τὰς ὑποχρεώσεις τῆς, τὰς εὐθύναις, τὰς ἐκανοποιήσεις καὶ τὰς πικρίας τῆς. Ἐνθυμεῖσθε ποσάκις ἐκάμαμεν λόγον περὶ αὐτοβουλίας, αὐτοκυβερνήσεως, ὅτι μόναι σας θὰ εἰσθε αἱ πηδαλιούχοι τῆς τύχης σας, μόναι σας θὰ εἰσπλεύσετε εἰς τὸν ἀσφαλῆ λιμένα τοῦ καλήγοντος ἢ θὰ προσεράξετε ἐπὶ τῶν ὑφάλων τῆς ἀνυποληψίας. Ποσάκις εἶπαμεν ὅτι τὸ ἔργον μας δὲν εἶναι κυρίως ἐπάγγελμα, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἀποστολή!

Διὰ νὰ γίνωμεν ἀξιοὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς πρέπει νὰ ἔχομεν τὴν ἔμπνευσιν εἰς τὴν κεφαλὴν, ἐνθουσιασμὸν εἰς τὴν καρδίαν, αὐταπάρησιν, ἐθελουσίαν εἰς τὴν θέλησιν. Ἄν γίνετε ὅπως σὰς ὄνειροπολῶ, θὰ ἔχετε τὴν ἐπιδοκιμασίαν τῆς κοινωνίας, ἢ ὅποια θίδει τὸ δεύτερον, τὸ καλύτερον δίπλωμα. Ἄλλὰ καὶ ἂν συναντήσετε κάποτε ἀδιαφορίαν, ἢ ἐμπόδια, μὴ ἀπογοητευθῆτε, ἀλλὰ συγκεντρώσατε, τονώσατε τὴν δύναμίν σας.

Ὅταν τὸ βράδυ, κουρασμένοι ἀπὸ τὸ ἱερὸν ἔργον τῆς ἡμέρας, θὰ μένετε μόναι μετὰ τὸν ἑαυτὸν σας, θὰ ἔχετε τὴν ὠραιότεραν ἐπιδοκιμασίαν ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην, τὴν ἐπιδοκιμασίαν τῆς συνειδήσεώς σας. Μία φωνή, ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ὑπάρξεώς σας, θὰ σὰς ψιθυρίζῃ: «Ἐὕγε σου, ἔκαμες τὸ καθήκον σου· τί ἄλλο περισσότερο ζητεῖς;» Καὶ ἡ φωνὴ αὐτὴ θὰ εἶναι ἡ γλυκυτέρα φωνὴ τοῦ κόσμου. Χαίρετε, παιδιὰ μου, τιμήσατε τὸ ὄνομά σας, τὴν οἰκογένειάν σας, τὸ διδασκαλεῖόν μας. Φανήτε ἀξιοὶ κόραι τῆς Ἑλλάδος. Χαίρετε, παιδιὰ τῆς ψυχῆς μου! . .

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΚΟΥΡΤΙΔΗΣ

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ (*)

Σήμερα τοὺς Πινδάρους καὶ τὶς Ψάπφες, καὶ ψιλὰ κείμενα καθὼς μὰς ἀπόμειναν, καὶ στὰ πρωτότυπα καὶ μεταφρασμένους, τοὺς ἀπολαύομε στὸ στίχο τους· καὶ μονάχα διαβάζοντάς τους, πῶς τραγουδοῦνε μὰς φαίνεται. Στὰ παραδείγματα ποῦ μὰς ἀφίνουν ὑπέρτατοι μυσταγωγοὶ τοῦ στίχου βλέπουμε πῶς ἡ ποίησις προχωρεῖ σὰ νὰ μὴ τῆς ἔφυγεν ἡ μουσικὴ. Μόνον πῶς ἡ μουσικὴ σὰ νὰ τῆς ἔγινε κάτι μυστικώτερον, κάτι πνευματικώτερον, κάτι στενὰ συνυφασμένο ποῦ δὲν ἀπλώνεται καὶ δὲν ξεχύνεται, μὰ μέσα του καὶ αὐτὸ περισυλλέγεται, ὑπολαμβάνει, κρύβεται, μαντεύεται, ὑποβάλλεται. Κάτι, κ' ἔτσι περισσότερο ἀνάλογο μετὰ τὸ ζετύλιμα τῆς μουσικῆς μέσα στοὺς νεώτερους καιροὺς. Καὶ μετὰ τὸ περπάτημα ἐνὸς στίχου μπορεῖ νὰ συγχορεύουν ὅλες οἱ Χάριτες. Ἡ θέσις μὰς λέξης, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβομε, μὰς γεννᾷ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ὕψους· ὁ ρυθμὸς εἶναι ἰδέα, ἡ ῥίμα εἶναι ἀπὸ τὰ πρόσωπα ποῦ παίρνει ἡ ἔμπνευσις, ἡ γλῶσσα εἶναι Μοῦσα. Ἐὐτυχῆς ὁ Ποιητὴς ποῦ κανεὶς αἰσθάνεται πῶς ἡ μουσικὴ κυριαρχεῖ στὸ ἔργο του. Ὅμως ἡ μουσικὴ αὐτὴ, ὅσο καὶ ἂν κυριαρχῆ, δὲν τῆς εἶναι δυνατὸ νὰ καταπνίξῃ τὰ λογικὰ στοιχεῖα ποῦ συναποτελοῦν τὴν ποίησις. Κάποια γνωρίσματα, καθὼς ἐκεῖνα τοῦ προσώπου καὶ τοῦ κορμιοῦ, μέσα σὲ ὅλα τὰ νύματα καὶ τὶς ἰδιοτροπίαις τῆς μόδας, ποῦ ἡ στρεβλώσασιν ἢ καὶ τονώσασιν, κάποια γνωρίσματα, τὰ ἴδια, μετὰ τὰ ἴδια ὀνόματα, ἢ καὶ μετὰ ἄλλα, μένουσιν πάντα κ' ἐνεργοῦν. Στοιχεῖα μουσικὰ, πλαστικὰ, ζωγραφικὰ, ρητορικὰ, αἰσθήματα, εἰκόνες, νοήματα, φιλοσοφικὰ κοιτάγματα, ἀρχιτεκτονικὰ συγυρίσματα, ὅλα μετὰ τὸ λόγο ποῦ πάει νὰ γίνῃ τραγοῦδι, καὶ ποῦ εἶναι ἡ ποίησις. «Πάει νὰ γίνῃ» δὲ γίνεται. Πρὸ χρόνου πολλοῦ κάποιος ἔγραψα: «Ὁσὴ μουσικὴ κιὰν κρύβῃ

μέσα του ὁ στίχος, ὅσο κιὰν ἡ λεγόμενη μουσικὴ ποίησις μὰ πανώρια εἶναι ὄψη τῆς διπρόσωπης, ἢ καλύτερα, τῆς πολυπρόσωπης ποιητικῆς, δὲν εἶναι σωστὸ νὰ λησμονοῦμε ὁλότελα πῶς ἄλλο στίχος κιὰλλο ἦχος, πῶς ὁ ποιητὴς δὲν ἐκφράζεται ἀποκλειστικὰ σὰ μουσικῶς, πῶς ὅσοι θέλουσιν ἀκούσασιν σωστῆ μουσικῆς πηγαίνουσιν στὰ Ὠδεῖα καὶ ὄχι στὰ βιβλία τῶν ποιητῶν, πῶς ὁ ποιητὴς μιλεῖ καὶ στὸ νοῦ, καθὼς μιλεῖ στὴν καρδιά· πῶς ὁ Λόγος ἀνάμεσα στὴν ἀπροσδιόριστη χάρις του ἔχει καὶ τὸ δικὸ του προσδιορισμένο νόημα, καθὼς ἔχει νόημα καὶ ἡ ὁμορφιά, καὶ πῶς πῶς πολὺ ἀπὸ κάθε τεχνίτη στὸν ἦχο, στὸ χρῶμα, στὴν πέτρα, ὁ τεχνίτης τοῦ λόγου ὑψώνεται σὲ ἠθικώτερον ἐπίπεδο καὶ μετὰ τὰ πνευματικὰ μέσα ποῦ διαθέτει, ὁ προσορισμὸς του εἶναι καὶ ἀμεσώτερα ἠθιοπλαστικῶς, καὶ ἡ λειτουργία του κοινωνικῆ, φανερώτερα».

Ξαναγυρίζω στὸν ὀρισμὸ μου: Ὁ λόγος ποῦ πάει νὰ γίνῃ τραγοῦδι. Δύο κάπως λεπτὰ διαφορετικὰ παρουσιάσματα, ἀπὸ τὴ γωνιά ποῦ τὸ ἀντικρῶζομε, μὰς φέρνει αὐτὸ τὸ π ἄ ε ι. Πρῶτα: ὁ λόγος ποῦ πάει νὰ γίνῃ τραγοῦδι εἶναι κάτι ποῦ ὀλοένα βαδίζει πρὸς κάποιο τέρμα· ποῦ εἶναι σὰ νὰ τὸ φτάνῃ τὸ τέρμα του, σὰ νὰ πολεμᾷ νὰ γίνῃ ἕνα μ' ἐκεῖνο. Εἶναι ὁ λόγος ποῦ ἀγωνίζεται νὰ γίνῃ τραγοῦδι, κὶ ἔτσι δὲ μπορεῖ νὰ μὴ μοιάσῃ ὀπωσδήποτε τὸ τραγοῦδι. Κὶ ἔτσι ἡ λαϊκώτατη αὐτὴ ἔκφρασις «πάει νὰ γίνῃ», γίνεται σύμβολο ἰδανικοῦ. Γιατὶ τὸ ἰδανικὸ εἶναι τὸ ὄνειρο ποῦ πάντα τὸ βλέπουμε καὶ ποτὲ δὲν τὸ ζοῦμε· μὰ καὶ νὰ τὸ βλέπουμε μόνον, εἶναι σὰ νὰ τὸ ζοῦμε. Γιατὶ τὸ ἰδανικὸ, κατὰ τὴν ὠραία παραβολὴν τοῦ ποιητῆ, εἶναι σὰν τὸ ἀγαλμα τῆς Ἀφροδίτης τῆς Μήλου. Μὰς τὸ παράδωκαν οἱ αἰῶνες μετὰ συντριμμένα τὰ χέρια του σύμβολο τοῦ ἰδανικοῦ ποῦ δὲν ἀγκαλιάζει. Ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ γωνιά μὰς παρουσιάζεται αὐτὸ τὸ π ἄ ε ι σὰν τὸ

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενον καὶ τέλος.

ἴδιο τὸ ἐγκάρδιο αἰσθηματὸν θέλει νὰ ξαναδώσῃ στὴ λυρική ποίησιν τὸ ἀρχαῖο της, τὸ μόνον ποὺ τῆς ταιριάζει ὄνομα: τὸ τραγούδι. Ὁ Ἰούλιος Ἰουπάλλδος, ὁ ποιητὴς τῆς ἐξαιτίας «Ἰππιθυρίας» στοὺς πρώτους λιγιστοὺς καὶ μόνους γλυκοστάλαχτους στίχους του ποὺ μᾶς τὸς ἔδωκεν ἕνα χρόνο πρὶν πεθάνῃ ὁ Σολωμός, (ὁ Σολωμός, μέγας καὶ πατέρας καὶ πρόδρομος τοῦ πολύφωνου λυρισμοῦ ποὺ μέλλοταν ἢ ἀνατολή του νὰ γλυκοχαράξῃ τριάντα χρόνια ἀπάνου κάτου ὑστερ' ἀπ' τὸ θάνατό του), ὁ Ἰούλιος Ἰουπάλλδος μέσα σ' ἕνα του ποιήμα τραγουδιστὴ τὸν ὀνομάζει τὸ νέο ποιητὴ, ποὺ λίγο πρὶν πεθάνῃ, προφητικὰ τὸν ἐξαγγέλλει τὸν ξαναγεννημὸ τῆς νέας Ἑλληνικῆς Πολύμνιας ὡς ἀνάστασιν τοῦ τραγουδιοῦ:

Ξαναζοῦνε τὰ λουλούδια
μὲ τὴν αἴθρα τοῦ Μαγιοῦ,
ξαναζοῦνε καὶ τὰ τραγούδια
εἰς τὴ γῆ τοῦ τραγουδιοῦ.

Ὅχι τὴν ἀνάστασιν τοῦ τραγουδιοῦ, ἀλλὰ τὸν ὕμνον στὸ τραγούδι ποὺ εἶναι ἡ ποίησιν, βάλθηκα πρὸ χρόνων νὰ ξανατονίσω, ἀποκρινόμενος πρὸς τὴν ἐνθουσιαστικὴν πρὸς ἐμένα ἐπίκλησιν ἑνὸς ταπεινοῦ ποιητῆ ποὺ τραγούδησε ἀγνὰ τὸ τραγούδι του μακριὰ ἀπὸ τὰ θολὰ τῆς ἀτμόσφαιρας τῆς πρωτεύουσας νερά (15). Ἡ ἀπόκρισή μου στὴν ᾠδή του ἐπιγράφεται «τὸ Τραγούδι». Καὶ εἶναι μέσα ἐκεῖ δοσμένη, ὅσο χωρεῖ στὴ συνθετικὴ βραχυλογία τοῦ στίχου, ἢ διαπασσῶν τοῦ λυρισμοῦ: Ἀκούστε το:

Ρεματῆριά, βρουσαῖα, παταμάς,
ζωῆς νᾶμα τὸ νερὸ τοῦ Τραγουδιοῦ,
πότε μίᾳ πολιτείας ὁ ταρμῆς,
πότε ἡμέρωμα τ' ἀγρίου λαγκαδιοῦ.

Ρέει, κλαίει, τὸ πίνει ὁ φτερωτὸς διαβ' της
γιὰ νὰ ὑψωθῇ στ' ἀγνὰ καὶ στ' ἀνοιχτὰ
ἢ ἀμφοταλὴ ψυχὴ τὴν παρθενιά της
μέσα σου σὰ λουστὴ ξαναποχτιᾶ.

Καὶ στὴ φήμη καὶ κάτου ἀπὸ τὴ λήθη
καὶ σὰ στῶν Ὀλυμπίων τὸ πλευρό,
πάει τὸ Τραγούδι· ὁ κόσμος παραμύθι,
τὸ Τραγούδι τ' ἀθάνατο νερό.

Καὶ ἂν τίποτε δὲν ἦδρε νὰ ποτίσῃ
καὶ ἀταίριαστο κυλάει κ' ἐρμαδιακὸ,
μὲ τὸ δικό του μονάχα μεθῆσι
ἔῤ, θερσιμένο ἢ πρᾶο, βασιλικό.

(15) Ὁ Μιχάλης Ἀβλιχος.

Ὅχι ἔπρεπε νὰ περατώσω τὴν ὀμιλία μου μὲ τὸ τραγούδι τοῦτο ποὺ εἶναι μαζί καὶ ὁ περισσότερο ταιριασμένος ἀπὸ μέρος μου ἀποχαιρετισμὸς πρὸς τοὺς κρατικούς καὶ τοὺς δημοτικούς ἀρχόντες, πρὸς τοὺς φίλους, πρὸς τὸν κόσμο τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς χώρας ποὺ ἔκρινεν ἀξία μᾶς ἀλησιμόνητης ἀπὸ ἐμένα ὑποδοχῆς ἕναν ἀπλὸ τραγουδιστὴ.

Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ λιγιστὸν ἀκόμη λεπτῶν ἀπασχόλησιν. Ἐν τῷ τραγούδι ποὺ ἀκούσατε θυμίζει τί εἶναι καὶ πῶς πρέπει νὰ εἶναι στὸ καθολικὸ του ξετύλιγμα, στὴν ἰδεατικὴ του ἐντέλεια, τὸ ἔργο τοῦ λυρικοῦ. Ἐν τῷ τραγούδι ποὺ κατώρθωσα νὰ τερετίσω στὸ χρονικὸ διάστημα τῶν πενήντα χρόνων, ἀρκετὸ γιὰ μιὰ ζωὴ, βραχύτατο γιὰ τὴ ζωὴ τῆς τέχνης, πέστε το μιὰ προσπάθεια ὀδηγημένη καὶ βοηθημένη ἀπὸ ὅλες μέσα μου ποὺ μοῦ δόθηκαν πνευματικὲς ἐνέργειες, γιὰ νὰ ρυθμίσω τὸ λυρικό μου βῆμα ὅσο μοῦ τὸ ἐπιτρέπουν καὶ τὸ ὑποκείμενό μου καὶ τ' ἀντικείμενα, πρὸς τὰ βήματα καὶ πρὸς τὰ ὑποδείγματα τοῦ ἀρχέτυπου ἰδανικοῦ. Θαρρετὰ μπορῶ νὰ πῶ πῶς ἀγγίξαν τὰ δάχτυλά μου ὅλες τὲς χορδὲς τῆς λύρας καὶ πῶς πλήρωσα στὸ πέρασμά μου τὸν ἀπαιτούμενο ἀπὸ ἐμένα φόρο, ἴσαμε τὰ τώρα, (γιατὶ ἐλπίζω πῶς δὲ θὰ σταματήσω αὐτοῦ), ἔδω μ' ἕνα μικρότερο προσκύνημα κ' ἐκεῖ μ' ἕνα γοργότατο χαιρετισμὸ πρὸς τὰ «αἰώνια τροπάρια» τοῦ ποιητῆ. Πρὸ ὀλίγου σὰς ἀνάφερα τὴν ὠραία παραβολὴ τοῦ ἰδανικοῦ πρὸς τὴν Ἀφροδίτη τῆς Μήλου ποὺ μὲ τὰ συντριμμένα χέρια τῆς δὲν ξέρει ν' ἀγκαλιάξῃ. Τί πειράζει; Ἐμεῖς νὰ τὴν ἀγκαλιάσουμε τὴν Ἀφροδίτη. Ἐρποντας πρὸς τὰ μαρμάρια στήθη της, δὲν εἶναι σπάνιο ν' ἀκούσωμε βαθιὰ μέσα τῆς τὸ καρδιοχτύπι μᾶς ἀνθρώπινης ζωῆς, καθὼς μᾶς λέει τὸ τραγούδι τοῦ Δροσίτη γιὰ «τὸ μαρμαρωμένο βασιλόπουλο». Ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος, ὁ ἔρωτας καὶ ἡ λατρεία, ἡ φύση καὶ ἡ τέχνη, ὁ ὕψος καὶ ὁ μῦθος, ἡ ἐνθύμηση τῶν πρώτων χρόνων, ἡ συντριβὴ καὶ ὁ θυμὸς, τὰ νιάτα καὶ τὰ γεράματα, ἡ ἱστορία σὲ πόσα της φανερώματα, ἡ πληγὴ τοῦ πολέμου, ὁ Μεσσίας τῆς εἰρήνης, ἡ γυναίκα, τὸ παιδί, ἡ στοργή, ἡ χάρη τοῦ σπιτιοῦ καὶ ἡ δόξα τοῦ Γένους, ἡ ἥρωες τοῦ λόγου καὶ ἡ ἥρωες τοῦ σπασιοῦ, ἡ μικρὴ καὶ ἡ μεγάλη πατρίδα, ἡ πατρίδα τόπος καὶ ἡ πατρίδα χρόνος, ὁ Θεὸς, ὁ ἀνθρώ-

πος, ὁ κόσμος, πράγματα καὶ φαντάσματα ποὺ γίνοντ' ἐμπνεύσεις καὶ μουσικὰ μοτίβα, ἐπικαλοῦμαι τὴ μαρτυρίαν ὅλων ὅσοι ἴδαν τὸν πρόσεξαν καὶ ἴδαν τὸν ἐγνώρισαν κάπως τὸ στίχο μου, συγκίνησαν κ' ἐμένα τὴν καρδιά μου καὶ ἔβρυνα τὴ φαντασία μου. Ἐὰ ἰδιαίτερα περιστατικὰ τοῦ ποιητῆ παίρνουν, ἀνθρώπινα κ' ἐκεῖνα, στὸ στίχο του τὴν καλλιτεχνικὴν ἐδραιότητα τοῦ καθολικοῦ. Καὶ οἱ ἔθνικες περιπέτειες κάνουν τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ, ἀπὸ μιὰ του ἀποψη, τὸ ποιητικὸ χρονικὸ τῆς ἱστορίας τοῦ ἔθνους του. Ἐοῦ μὴ νὰ πιστεύω πῶς οἱ παλμοὶ ποὺ ρυθμίζουν τὴν καρδιά τῆς μεγάλης Πατρίδας μας, ἀπὸ τὴν Παλιγγενεσία της καὶ πολὺ πρωτότερα, ἀπὸ τὴ Μεγάλῃ Ἰδέᾳ ποὺ ἀστράψε ἀμέσως μὲ τὴν ἀλωση τῆς Πόλης, ἴσα μὲ τὴν καταστροφὴ τῆς Σμύρνης, οἱ παλμοὶ αὐτοὶ ἀντιχτυποῦνε στὸ τραγούδι μου. Ὁ μεγάλῃς ἀξίας πασίγνωστος διανοητῆς, ὁ Γουσταῦος Λεμπόν, στὸ τελευταῖο του βιβλίον ποὺ τώρα μόλις εἶδε τὸ φῶς γιὰ τὴν «Ἱστορίαν τῆς ἐξέλιξης τοῦ κόσμου», σημειώνει: «Μέσα σὲ ὅλα τὰ ἰδανικὰ τὰ κληροδοτημένα ἀπὸ τὸ παρελθόν, ἕνα ποὺ στέκεται ἀκόμη τὸ δυνατότερον, εἶναι τὸ ἰδανικὸ τοῦ ἔθνους ποὺ κάνει τὴν πατριδολατρεία». Ἡ πατριδολατρεία. Ἐν αἰσθηματὸν ποὺ γεννᾷ ἡ μεγάλη μέσα σὲς μεγάλες πραγματικότητας, χτισμένη ἀπάνω σὰς γρανιτικὰ θεμέλια τοῦ παραδομένου γιὰ νὰ ἀντέξῃ στοὺς δεινοὺς, ποὺ τὴ φοβερίζουν κάθε τόσο καὶ τῆς κλονίζουν τὴν στερεότητα, σεισμούς. Ἡ πατριδολατρικὴ ποίησιν παντοῦ, καὶ μόνον στὸν περασμένο τὸν αἰῶνα καὶ στὸν τωρινόν, ὅταν τὴν ἐξετάζουμε, τὴ βρίσκουμε πηγὴ ἀρμονίας ἀπὸ τὲς πλουσιώτερες. Ἐνας δεινὸς κριτικὸς (16) ὑποστήριξε κάποτε πῶς ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα, ἀλύγιστη γιὰ πάντα, μονότροπη καὶ μονότονη, δὲν εἶναι πλούσιο θέμα γιὰ τὴν ἐμπνευση τοῦ λυρικοῦ, καθὼς εἶναι λ. χ. ἡ γυναικολατρεία μὲ τὲς ποικιλώτατες ἀποχρώσεις ποὺ παίρνει ἡ ἐρωτικὴ διάθεση ἀπὸ τὲς κάθε λογῆς ἰδιοσυγκρασίες. Τὴ γνώμη τοῦ κριτικοῦ τὴ διαψεύδουν οἱ πατριδολάτρεις ποιητῆς τοῦ παλαιοῦ καὶ τοῦ νέου κόσμου, Ἑυρωπαῖοι, Ἀσιαῖτες, Ἀμερικανοί, μεγάλοι, πρωτεῖκοι μὲ τὲς πατριδολατρικὲς λύρες τοὺς πολύχορδους καὶ πολύφωνους, καθὼς εἶναι καὶ

(16) Ὁ Brunetiere.

οἱ ἐρωτόπαθες κιθάρες. Ἰατὶ καὶ οἱ πατρίδες, μὲ τὰ γίλια μύρια τοὺς ἰδανικὰ καὶ ἀνεύρατα, ἀριστοκρατικὰ, δημοκρατικὰ, ἱμπεριαλιστικὰ, κοσμοπολιτικὰ, μὲ τὲς ποικίλες τὴν ἱστορικὲς περιπέτειες, τ' ἀντίστομα καὶ τοὺς ξεπεσμούς, τὲς δόξες τοὺς καὶ τὲς ἀδοξίες, τὲς ἀνθρωπιστικὲς χρυσαυγὲς καὶ τὰ μεσαιωνικὰ σκοτάδια, φέγγουν καὶ τρεμοσαλεύουν, φοβερίζουν καὶ γλυκογελοῦν, καλοῦν καὶ κηρύττουν, συνεπαίρνουν τὲς φαντασίες, γεννοῦν τὲς ἀγάπες καὶ τὰ μίσση, σὰν πρόσωπα καὶ σὰ θεότητες, σὰν παρθένες καὶ σὰ γυναῖκες. Καὶ εἶναι κάποιες ψυχικὲς στιγμὲς ποὺ ἴσως ἀξίζει ἀκόμα, ἂν ὄχι περισσότερο, νὰ εἰπωθῇ γιὰ τὴν πατρίδα ὁ ὄρισμός τοῦ Λόρδου Μπάκρον γιὰ τὴ γυναῖκα: «Εἶναι—τὴν εἶπε—ἡ μορφή τοῦ ἰδανικοῦ». Κ' ἕνας ἡδονολάτρης ποιητῆς, ὁ μουσικώτατος Βερλαῖν, ποὺ συχνὰ ἀνυψώνοταν μυστικὸπαθα στοὺς οὐρανοὺς τῆς θρησκευτικῆς συντριβῆς, σὲ μιὰ τέτοια βαθυστόχαστη στιγμὴ ἴδαν βρισκοταν, ὅταν τραγουδοῦσε: «Ἵστερ' ἀπὸ τὴν τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἀγάπη τῆς πατρίδας». Ἄς τὴν πλατύνουμε καὶ σκάφτοντας ἄς τὴ βαθύνουμε τὴν ἰδέαν αὐτὴ. Ἄς τῆς δόσουμε ἀκέραιο τὸ νόημα ποὺ εἶναι ἐπιδεκτικὴ νὰ πάρῃ μὲ ὅλες του τὲς ἀπόψεις. Βλέπουμε τότε πῶς δὲν ἀπέχει κατὰ βάθος ἀπὸ τὴν πολυπρόσωπην ἀντίληψιν τῆς πατριωτικῆς ἰδέας ὁ ποιητῆς ὅταν κράξῃ

Πῶς εἶναι μιὰ ἡ πατρίδα μας
κ' εἶναι παντοῦ ὅπου πᾶμε,
καὶ ὅπου σταθοῦμε, μέσα μας
πατρίδα μιὰ γρικᾶμε,
μία μὲ λογῆς ὀνόματα,
πρόσωπα, προσωπίδες,
δὲ τῆ χωρίς πατρίδες
ἢ ἀνθρώπινη ψυχὴ.

Ὅμως δὲν πρέπει νὰ λησιμονοῦμε πῶς τὰ ἰδανικὰ, στοιχεῖα, συχνότατα, ἀντιδραστικὰ, προσδέχονται κ' ἐκεῖνα μέχρι ἑνὸς βαθμοῦ τὴν ἐπενέργειαν μᾶς ἀτμοσφαιρας γύρω των. Ἡ Ἐκκλησία ἢ ἴδια ποὺ συμβολίζει τὸ ἀπαρασάλευτο δόγμα, κάποτε ἀνοίγει συνετὰ τὴ θεοφροῦρητὴ πύλη της πρὸς τοὺς ἐπισκέπτες ἀπέξω ποὺ δὲν τὴν ἀλλάζουν, βέβαια, τὴν ἱερὴ παράδοσιν στὴν οὐσία της, ὅμως πλαταίνουν ἢ κάνουν νὰ κυματίζουν κάποιον πτυχῶματ' ἀπὸ τὸ ἀγγιχτο βαρὺ καὶ σὰν ἀχώριστο ἀπὸ τὸ σῶμα της φόρεμά της. Καὶ ἡ κοσμικὴ παράδοσιν, καθὼς μορ-

Η ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΜΕΝΗ

ΔΙΗΓΗΜΑ

«Υποτένιες ζωές δολιχάμπες, και ποιός άλλος έτσι σαν εσάς περιφρονιέται ;»

ΠΑΛΑΜΑΣ

πισίας, ίκεσίας — καθώς την άκουσα να βγαίνει από τὸ μικρὸ δασάκι τοῦ Νοσοκομείου ἐκεῖνο τὸ βράδυ :

—Θειὲ Πετροῦρηη...

Ἴδ' ἦταν ἡ φωνὴ ἐκείνη, μέσ' ἀπὸ τὸ δάσος, τέτοιαν ὥρα ; Γιατί έτσι σπαραχτικὴ καὶ ἀπελπισμένη ; Κύτταξα ἀπὸ τὸ παράθυρο. Θεοσκοπέυνα. Καμμιά κίνηση μέσα στὸ δάσος. Σκοτάδι και σιωπὴ. Κι' ἔξαφνα, σὰ νὰ ξεφώνιζε με χίλια στόματα ἀπὸ τὰ σπλάχνα της ἡ Γῆ, σὰ νὰ οὐρλιαζαν ὅλα τὰ δέντρα μονομιᾶς, ξεχύθηκε καὶ γέμισε τὴ σκοτεινὴ νύχτα, πιδ ἄγρια και πιδ στοιγγιά, ἡ ἴδια κραυγὴ :

—Θειὲ Πετροῦρηη...

Και τὴν άκουσα νὰ φρεύγη μακρὰ, νὰ χύνεται σ' ὅλες τὶς μεριές και νὰ σχηματίζη με τὸ ἀνατριχαστικὸ της «ηηηηηη» ἕναν τεράστιο βουερό κύκλο ποὺ ἀπλωνε και μεγάλωνε ὀλοένα μέσα στὸ σκοτάδι...

Τὴν ἴδια στιγμὴ άκουσα τὸν ἄρρωστο φίλο μου νὰ παραπονιέται νευρμισμένος :

— Εἶναι ἀνυπόφορο πιά. Δὲν εἶναι κατάσταση αὐτὴ. Τρεῖς ἡμέρες τώρα δὲ μπορούμε νὰ ἡσυχάσουμε.

— Μὰ ποιός φωνάζει ;

— Μιὰ ἄρρωστη. Μιὰ μικρὴ ὑπηρέτρια, με γάγγραινα στὸ πόδι, ποὺ φωνάζει τὸ

Πέρασαν ἀπὸ τότε χρόνια πολλά. Ἐφυγα ἀπὸ τὴ μικρὴ πολιτεία. Ἐζησα μιὰ νέα ζωὴ, ἔντονη, πολὺπλοκη, πολυθόρυβη.

Κι' ὅμως, ὅσες φορὲς μοῦ τύχη νὰ περᾶσω μπροστὰ σὲ Νοσοκομεῖο, μιὰ μυστικὴ καὶ ἀκαταγώνιστη δύναμη με τραβᾶ μονομιᾶς στὰ χρόνια και στὴν πολιτείαν ἐκείνη, και με κάνει νὰ ξαναζῶ τὶς ἴδιες τραγικὲς στιγμὲς ποὺ χάραιξαν βαθειὰ τὴν ἄγωνία τους στὴν ἡρεμὴ και μονότονη γραμμὴ τῆς τότε ζωῆς μου.

Ὅπως καὶ ἂν εἶναι, τὸ Νοσοκομεῖο ποὺ ἀντικρύζω, ὅσο μεγάλο, ὅσο ψηλὸ και μεγάλοπρεπο, τὸ νοιώθω νὰ μικραίνει και νὰ χαμηλώνη μέσα στὴν ψυχὴ μου και τὸ βλέπω νὰ γίνεται τὸ ἴδιο τὸ Νοσοκομεῖο τῆς μικρῆς πολιτείας, τὸ στενόμακρο ἰσόγειο Νοσοκομεῖο, με τὴν κόκκινη χιμηλὴ στέγη, τὴ στενὴ μακρὰ βεράντα μπροστὰ του

και τὸ μικρὸ περιφραγμένο δασάκι δίπλα του. Κι' ὅσοι καὶ ἂν εἶναι οἱ θόρυβοι τῆς μεγάλης πολιτείας και τῆς ζωῆς γύρω μου και μέσα μου, τοὺς νοιώθω νὰ συμμαζεύονται, νὰ σιμύονται, νὰ συνταυτίζονται με μιᾶς, καὶ ἀκούω τὴν ἴδια ἐκείνη ἀλησμόνητη κραυγὴ — τὴν ἄγρια, τὴν ταιριχτὴ τὴ σπαραχτικὴ κραυγὴ πόνου, ἀπελ-

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ιερὸν ἔρος ἦτανε λεηλατημένο. Οἱ ἄνθρωποι εἶχαν ἐκεῖ ἀνεβῆ και εἶχαν ἰδῆ πῶς οἱ θεοὶ δὲν κατοικοῦσαν πλέον ἐκεῖ. Ὅταν ὁ Κικέρων, ἐξόριστος μέσα στὴ Θεσσαλονίκη, ἀντίκρυζε τὶς λευκὲς ἐκείνες κορυφές, γνώριζε πῶς δὲν ἦταν ἐκεῖ παρά χιόνια και βράχοι. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀναμφίβολα μὴτε μιὰ ματιὰ θὰ ἔρριξε πρὸς τοὺς μαγευτικὸς ἐκείνους τόπους μιᾶς ἄλλης φυλῆς. Μιὰ μεγάλοπλη ἀπλώνονταν μπροστὰ του, και μᾶτευε ἀπὸ τὴν πείρα του ὅτι θὰ εὑρισκεν ἐξαιρετο θέμελο ἐκεῖ γιὰ κάτι μέγα». Οἱ μελαγχολικοὶ αὐτοὶ λόγοι τοῦ ἀριστοτέχνη σοφοῦ εἶναι μαζί και ὑποβλητικοὶ στοχασμῶν ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ τοὺς συνεχίσουν τοὺς λόγους αὐτοὺς έτσι : Ὁ ἱερὸς Ἀπόστολος ἔρριξε καὶ ἐκεῖ τὸ σπῆρο καρπερὸ γιὰ τὸ μεγάλουργημα ποὺ ἔκαμε τὴν κατάκτηση ἐνὸς κόσμου. Γιατί, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, μέσα του εἶχε ἀνίψει και φουντώσει ὁ Χριστιανισμός. Ἀλλὰ και ὅταν τὰ μεγάλα ἰδανικά σαν ἐκθρονισμένα φαίνονται πῶς πέφτουν, βρίσκουν σαν αὐτὰ μεγάλες καρδιές και θροναίζοντ' ἐκεῖ μέσα, γιὰ μιὰ μυστικὴ λειτουργία ἢ γιὰ ἕνα θριαμβευτικὸ, ὕστερ' ἀπὸ καιροὺς και χρόνους. Ξαναγύρισμα. Ὑπάρχουν τὰ ἰδανικά γιὰ νὰ κατοικήσουν πάλι τοὺς Ὀλύμπους με νέα δωδεκάθεα. Εἶναι μέσα μας ἀπόρθητες γωνιές, και ξαναζοῦν ἐκεῖ με τὰ ἴδια ἢ και με ἄλλα ὀνόματα, και ἡ Ἀφρογένεια σὲ ὅλη της τὴ φωτιστικὴ πανωραιότητα, και ἡ Ἀθηναία, μέσ' ἀπὸ τὸ κεφάλι ἐνὸς Διδῆ ἀναπηδώντας πάνοπλη, Σοφία Πρόμοχος, και ἡ βυζαντινὴ Μεγαλόχαρη Βλαχερνιώτισσα, Στρατηγὸς Ὑπέρμαχος, και ὁ Μυροβλήτης Ἅγιος θαυματουργός, παραστάτης πάντα και προστάτης, ἐκδικητὴς και δοξαστὴς τῆς ἀγαπημένης αὐτῆς χώρας, τῆς «προνομιακῆς πολιτείας», τῆς Θεσσαλονίκης του.

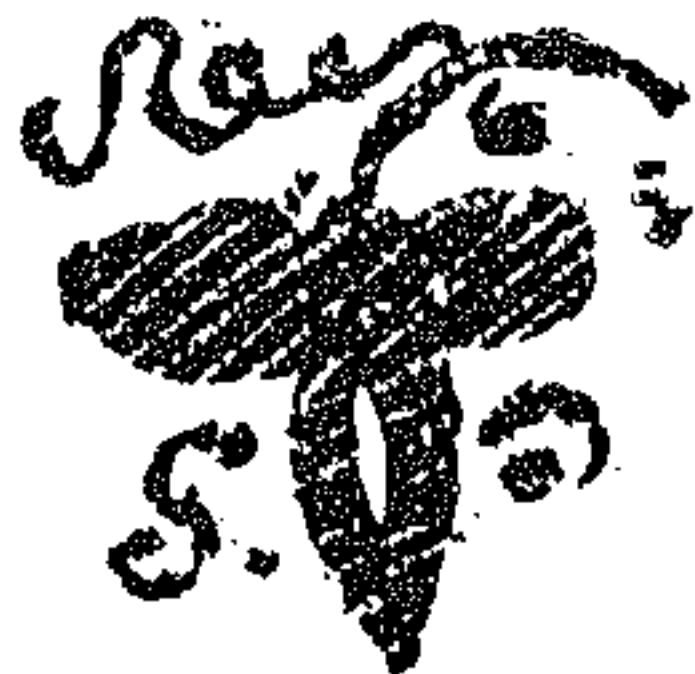
ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

φώνεται, και μεταμορφώνεται. Καὶ κάποτε σηθαίνει ἀντίμαχα ἰδανικά νὰ δύνουν τὰ χέρια. Καὶ ὅχι σπάνια θριαμβοὺς τῶν μεγάλων διανοητῶν ἡρώων τοῦ λόγου εἶναι ἡ συμπιλιωσὴ ποὺ κατορθώνουν ἰδανικῶν πιστευόμενων ὡς ἀφιλιώτων. Ἀλλοτε πάλι τὰ ἰδανικά, και μένοντας τὰ ἴδια, φέρνονται πρὸς κάποιον μετατόπισμα. Καὶ τότε δὲν εἶναι ἀλαφρονόγητο τὸ νόημα τοῦ ποιητῆ ὅταν ὕστερ' ἀπὸ τὰ πρόσφατα ἐθνικὰ ἀτυχήματα, καθὼς ἀποτείνεται ἀξεχώριστα πρὸς τοὺς Ἑλληνας τοῦ ἀκέραιου, τοῦ μέσα και τοῦ ἀπέξω Ἑλληνισμοῦ, και γηγενεῖς, καθὼς τοὺς εἶπαν, και πρόσφυγες, («Ἰνώμες, καρδιές, ὅσοι Ἑλληνας» ἐπιγράφεται ἕνα ἀπὸ τὰ τελευταία του πατριωτικὰ τραγούδια») ὅταν ὁ ποιητῆς ἀναφωνῆ : (17)

Κόκκαλα πάτρια ΜΕΣΑ ΜΑΣ
θαφτά, ἱερὰ ! ΜΑΖΙ ΜΑΣ
και ὅπου σεισμοὶ μᾶς τίναξαν,
οἱ ἐφέσταιοι πάντα θεοὶ μας.
Πολίτες, ἄς τὴ χτίσουμε
και ὀπλίτες: ΕΔΩ και ὅλοι
τοῦ ἀνείρου ΕΔΩ τὴν Πόλη
με τὴν Ἁγιά Σοφιά !

Ὁ Ρενάν, ὁ περίφημος ἱστορικὸς τῶν «Πηγῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ», στὸ βιβλίο του γιὰ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο, τὸν εἰσάγει στὴ Θεσσαλονίκη ἀπὸ τὸ μέρος τῶν ἀμφιθεατρικῶν ὑψωμάτων ποὺ ὀρίζουν πρὸς ἀνατολὰς τὸν κόλπο της. Καὶ σημειώνει «Ὅταν κανεὶς φτάσῃ στὴν κορυφὴ αὐτῶν τῶν λόφων, βλέπει τὸν Ὀλυμπο σὲ ὄλη του τὴ λαμπρότητα. Κορυφές και ράχες τῶν βουνῶν συγχέονται με τὸ γαλάζιο τοῦρανοῦ. Τὰ χιόνια τῆς κορυφῆς φαίνονται μιὰ αἰθέρια κατοικία ποὺ κρέμεται στὸν ἀέρα. Ἀλλοίμονο ! Ἴδ'

(17) Ἐφημερίδα «Πολιτεία» 1 Ἰανουαρίου 1927.

Κι' εσφουγγάρωζα με τὸ κανί. Γονάτιζα σὲ πύτωμα κι' εσφουγγάρωζα. Καὶ τὸ σπύρισμα, ξέρετε, ἦταν μεγάλο. Κι' εσφουγγάρωζα κάθε μέρα, γιατί ἡ κυρία ἦταν πολὺ καθαρή.

— Κι' ὕστερα πὸ ἀνάσπησης;

— Ὑστερα; Τί ὕστερα; Ὑστερα με φέρειν στὸ Νοσοκομεῖο.

— Ἡ κυρία σου ἔρχεται καὶ σὲ βλέπει;

— Ὁχι. Ὁ κύριος μονίχα ἦρθε τὴν πρώτη μέρα, κι' ὕστερα, μὴν ἄλλη φρονιά, ἢ μακρὴ κυρία. Ἴσως ἄλλο.

— Δὲν ἔχεις δικούς σου;

— Ὁ πατέρας μου πέθανε... Ὁ ἀδερφός μου εἶναι στὴν Ἀφρική... Κι' ἡ μητέρα μου μακρινά — ἄχ! — πολὺ μακρινά...

Καὶ τὰ μάτια της κίταξαν στὸ βάλθος, μακρινά, σὰ νᾶσχιζαν τὴν ἀπόσπηση καὶ τὸ χρόνο, καὶ νὰ πηγαιναν σ' ἄλλους τόπους καὶ σ' ἄλλα χρόνια...

— Νᾶχης ὑπομονή, παιδί μου. Ἐγὼ θᾶρχομαι συχνά καὶ θὰ σοῦ φέρνω φρονιάν. Καὶ θὰ φροντίσω νὰ σὲ περιποιηθοῦν. Ἔνοια σου. Νᾶχης ὑπομονή...

* * *

Πῆγα ὁλόγισα στὸ ἰατρεῖο καὶ βροῖκα τὸ γιατρό.

— Γιατρέ, ἕνα ἀπάνθρωπο ἔγκλημα γίνεται μέσα στὸ νοσοκομεῖο σας! Τὸ παραπέμπω ἐκείνης τῆς δυστυχημένης μικρῆς ὑπηρετίας μέσα στὴ φοιτητὴ παράγκα, χωρὶς βοήθεια, χωρὶς περιποίηση, εἶναι ἔγκληματικό! Δὲν πετοῦν ἔτσι, σὰν φορτίμ, ἕναν ἄνθρωπο!

Μὲ κύταξε μὲ κρύα καὶ βλοσυρὴ αὐστηρότητα.

— Ἀσφαλῶς δὲν εἰστε στὰ καλά σας, κύριε! Τί θέλετε νὰ πῆτε;

— Θέλω νὰ πῶ πὼς δὲν ἔπρεπε ν' ἀφίσετε νὰ σπύση καὶ νὰ βρομίση τὸ ἄτυχο ἐκεῖνο πλάσμα. Κι' ὕστερα δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ θάψετε ζωντανό, γιὰ ν' ἀπαλλαχθῆτε ἀπὸ κάθε ἐνόχλησή του.

Ἐτορμα συγκορμος. Ὁ γιατρός σηκώθηκε ἀπὸ τὴν καρέκλα του.

— Προσέξτε σὲ τί λέτε, κύριε!... Τί ἐννοοῦσατε; Ν' ἀφίσομε νὰ βρομίση ὁλόκληρο τὸ Νοσοκομεῖο, γιὰ νὰ μείνη μαζί με τοὺς ἄλλους μὰ ἐτοιμοθάνατη;

— Νὰ προλάβετε τὴ βρώμα καὶ τὸ θάνατο.

— Πὼς ἦταν δυνατὸ με προχωρημένη ξηρὰ γάγγραινα;

— Ἦταν ἔπρεπε νὰ καταγγεῖλετε ἀμέσως τοὺς κυρίους της. Ἐσεῖς ὁ ἴδιος δὲν εἴχατε πῆ πὼς τὸ κακὸ προῆλθε ἀπὸ τὸ σφουγγάρωμα;

— Καὶ με τοῦτο τί: Μήπως ὅλες οἱ ὑπηρετίες δὲ σφουγγαρίζουν; Ἄν αὐτὴ ἀπὸ κακὴ χρῆση πληγώθηκε κι' ἀπὸ κακὴ σύμπτωση μολύνθηκε, τί φταίουν ἐκεῖνοι ποὺ πλήρωναν τίς ὑπηρεσίες της;

— Γιατί δὲν τῆς ἔγεινε ἀμέσως ἐγχείρηση;

— Ἀρροῦσαν βέβαια νὰ τὴ φέρουν στὸ Νοσοκομεῖο. Μὰ ποῖος μπορεῖ νὰ κατηγορήσει γι' αὐτὸ τοὺς κυρίους της; Τέτοιες παραλείψεις κάνουν οἱ ἄνθρωποι γι' αὐτοὺς τοὺς δικούς τους, γι' αὐτὸ τὸν ἑαυτό τους. Πὼς θὰ μπορούσε ν' ἀπαιτήση κανεὶς μεγαλειότερη φροντίδα γιὰ τίς ὑπηρετίες τους; Κι' ἔπειτα... σκεφθῆτε... Μιὰ ὑπηρετία χωρὶς πόδι! Ποιὸ θᾶταν τὸ μέλλον της;

— Θεέ μου! Μὲ πόσο ψυχρὸ ὑπολογισμό καὶ προχτικὴτητα τὰ σκέπτεσθε ὅλα!... Μὰ τὰ σκουλίκια! Γιατί νὰ γίνουιν σκουλίκια;

— Ἐξ αἰτίας της! Δὲν ἀφίνει τὸν ἐπίδεσμο. Σκαλίζει τὴν πληγὴ της κι' οἱ μὴ γες βροσκουν τὴν εὐκαιρία. Ποιὸς τῆς φταίει;

— Μὰ ἂν εἶχε ἕνα φύλακα, ἕνα νοσοκόμο;

— Μονάχα ἐξ ἰδίων τους μποροῦν νᾶχουν τέτοιες ἰδιαιτέρες ὑπηρεσίες οἱ ἄρρωστοι. Τὸ Νοσοκομεῖο δὲ μπορεῖ νὰ τίς παρέχη.

— Ἴσως λοιπόν, ἔ; τίποτε!... Οὔτε αὐτὰ τὰ φροντᾶν ἀκόμα, οὔτε αὐτὰ τὰ φροντᾶν!...

* * *

Τὴν ἄλλη μέρα πῆγα νωρίς στὸ Νοσοκομεῖο. Κάτι κρυφὸ κι' ἀκαθόριστο με τριβοῦσε νὰ πάω πὸ νωρίς. Κι' ὅμως ἦταν τόσο ἀργά, τόσο ἀργά!

— Δὲν τὴν πρόλαβες, μούπε ὁ φίλος μου. Εἶναι τώρα μιὰ ὥρα πὸ τὴ σήκωσαν. Πέθανε ἀργὰ τὸ βράδυ.

Ἐνα ζεστὸ κῦμα πόνου γέμισε τὴν καρδιά μου. Κύταξα τὸ διάσος. Πόσο ἄδειο, πόσο πένθιμο καὶ σιωπηλό!

Πῆρα ἐν' ἀμάξι καὶ πῆγα στὸ νεκροταφεῖο. Τοὺς πρόλαβα ποὺ ἐτοιμάζονταν γρήγορα-γρήγορα νὰ τὴ ρίξουν στὸ λάκκο Ὁ παπᾶς μερικὰ βήματα παραπίσω. Ὁ ἕνας νεκροθάφτης με τὸ χέρι στή μύτη. Ὁ ἄλλος μ' ἕνα μορφασμὸ ποὺ ἔδειχνε πὼς εἶχε κλεισμένη τὴ μύτη κι' ἀνάπνεε με τὸ στόμα.

Ὁ παπᾶς δὲν ἔλεγε καμμιά εὐχή. Μονάχα ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς νεκροθάφτες μουρμούριζε καὶ βλαστημοῦσε. Κι' ὅλοι βιαστικοί, νευρικοί, θυμωμένοι.

Χωρὶς νὰ τὴν καίσοιν με τὰ χέρια τους ἔφεραν τὸ ξύλοκρέβατο κοντὰ στὸν ἀνοιγμένο τάφο, τὸ ἔγυραν γρήγορα-γρήγορα στὸ ἕνα πλευρὸ κι' ἔχυσαν στὸ λάκκο τὸ μικρὸ κορμάκι. ὅπως θᾶχυναν ἕναν τενεκὲ σκουπίδι στὸν κοίταμό. Κι' ὕστερα, ἐνῶ ὁ παπᾶς ἀπομακρυνόταν, ρίξανε με γρήγορες μεγάλες φτυαριές τὸ κῶμα μέσα στὸν τάφο ὅπως-ὅπως, καὶ χωρὶς νὰ τὸ ἱσοπεδώσουν, χωρὶς νὰ τὸ τακτοποιήσουν, σφύγγισαν τὸν ἴδρωτά τους, ἔφτυσαν κι' ἔφυγαν.

Πλησίασα. Ἐβγαλα ἀπὸ τὴν τσέπη μου μιὰ σακουλά φροντᾶν καὶ τὰ σκόρπισα στὸ φρέσκο κῶμα. Καὶ τὰ μάτια μου γέμισαν δάκρυα...

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΤΕΤΡΑΣΤΙΧΑ

1

Τραγοῦδι μελαγχολικὸ 'που φθάνεις ὡς ἐμένα
κάτω ἀπ' τὴν στράτα 'π' ἄτυχος Παφίτης τὴν περὸν,
πὼς φαίνεται μου νᾶρχεσαι ἀπὸ χρόνια μακρυσμένα
καὶ πάεις, τραγοῦδι θλιβερό, σὲ χρόνια μακρινά.

2

Εἰς τὴν κ. Ἀθ. Ταρσ.

Νωρίς πῆρα τὴν στράτα μου 'που 'στὴν κορφὴ πηγαινέι
πολλοὺς χωριάτες ἄφησα καὶ δυὸ τρεῖς σκύλους πίσω.
Μακρὸς ὁ δρόμος, κι' ἀπορῶ ποῦ βράδι θ' ἀκουμπήσω
τί ψύχρα καὶ τί μοναξιά σὲν ἕνας ἀνεβαίνει!

Σ. Μ.

ΣΜΥΡΝΙΩΤΙΚΑ

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΩΝ ΣΙΔΕΡΑΔΩΝ (*)

Ἐ' τὸ δόμα σου ποὺ βγαίνεις
πλάϊ στὴ δούλα σου,
λές τὴ μπουροῦ (***) ἀνασταίνεις
με τὴ φωνούλα σου.

Καὶ τὰ σφυριά πετοῦμε
καὶ τὰ σμιάρματα
καὶ τρέχουμε νὰ δοῦμε
ρήγισσα στ' ἄρματα!

Ἐ' τὸ δόμα σου, π' ἀπλώνεις
τὰ κρουσταλλάκια σου,
καὶ τὰ μολύβια λιώνεις
με τὰ ματάκια σου.

Καὶ κάθε σου, καρσύ μας,
καρφιτσοτρούπημα.
καρφὶ μὲς στὴν ψυχὴ μας
κ' ἐρωτοχτύπημα.

ΜΙΧ. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

(*) Τὸ ποίημα τοῦτο, παραλειφθὲν ἐκ παραδρομῆς, προηγεῖται τοῦ «Παραπόνου», τὸ ὅποιον ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ προηγούμενον τεῦχος. Τὸ δημοσιεύομεν ἐδῶ πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ὥρας αὐτῆς Σειρᾶς. — Σ. τ. Ν. Ε.

(**) Μπουροῦ: ἡ σειρήνα τῶν ἐργαστασίων.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ (*)

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

ΤΟΥ ΣΗΦΗ ΒΛΑΣΤΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΡΗΤΗΝ (1458)

Ἡ ἱστορία τῆς Κρήτης εἶναι γεμάτη ἀπὸ αἵμα καὶ πολέμους ἐναντίον κατακτητῶν τυράννων τῆς. Τὰς περιπετείας μᾶς τούτων θὰ ἀφηγηθῶ ἐπὶ τῇ βᾶσει ἐπισήμων Βενετικῶν πηγῶν. Εἶναι μία σελὶς μυθιστορικοῦ ἐνδιαφέροντος, Ὀλιβερά, δραματικὴ . . .

Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν, τὴν τερματισθεῖσαν μὲ τὴν Συνθήκην τοῦ 1299, ἐπηκολούθησαν διάφοροι στάσεις κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον γενικωτέρας μορφῆς, σημαντικώτερα τῶν ὁποίων ἦτο ἡ τοῦ Λέοντος Καλλέργη (1341) καὶ τῶν Βενετῶν εὐγενῶν Ἀποίκων (1363), ἡ αἱματηρότερα καὶ μακροχρονιωτέρα, μεγάλως ἀνησυχήσασα τὴν Κυβέρνησιν τῆς Βενετίας, ἡ ὁποία μετὰ μεγάλους κόπους καὶ θυσίας κατώρθωσε νὰ τὴν καταπνίξῃ.

Παρελθόντος τοῦ σάλου τούτου, ἐπηκολούθησε μία περίοδος σχετικῆς γαλήνης, διαρκέσασα ἕνα περίπου αἰῶνα. Ἀλλὰ γεγονός κοσμοϊστορικὸν ἦλθεν ὅπως ταραξῆ τὴν γαλήνην ταύτην, — ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἡ ἀνοδος τοῦ ἀπίστου Μωάμεθ Β' εἰς τὸν θρόνον τῶν Βυζαντινῶν Αυτοκρατόρων. Ἡ Βενετία ἀντιληφθεῖσα, πολὺ ἀργὰ δυστυχῶς, τὸν κίνδυνον ὁ ὁποῖος ἠπειλεῖ τὰς μεσογειακὰς κτήσεις τῆς ἐὰν οἱ Τούρκοι κατώρθωναν νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸν Βόσπορον, παρέσχε μικρὰν τινα βοήθειαν εἰς τὸν Κωνσταντινον Παλαιολόγον. Μεταξὺ τῶν παρ' αὐτῆς ἀποσταλέντων πλοίων, τρία ἦσαν Κρητικά,

μὲ πληρώματα καὶ πολεμιστὰς Κρήτας, οἱ ὁποῖοι, κατὰ τὸν αὐτόπτην ἱστορικὸν Φραντζῆν, ἦσαν οἱ τελευταῖοι οἱ ὁποῖοι ἀφῆκαν τὰς θέσεις των κατὰ τὴν τραγωδίαν τῆς 29 Μαΐου 1453. Οὗτοι, ἐπαυθόντες εἰς τὴν πατρίδα των, μετέδωσαν τὴν Ὀλιβεράν εἰδήσιν. Ταυτοχρόνως ἐφθασαν πλοῖα φυγάδων οἱ ὁποῖοι φεύγοντες τὴν τουρκικὴν μάχαιραν, ἐπεδιβάσθησαν πλοίων καὶ κατέφυγον εἰς Κρήτην, ἀποτελέσαντες ἕνα πυρῆνα πατριωτικοῦ «ἱρρεδεντισμοῦ» καὶ μίαν ἐστίαν κατ'ἀλληλον πρὸς δημιουργίαν ἐπαναστατικῶν κινήματων.

Οἱ Κρήτες, λαὸς πατριώτης καὶ γενναῖος, μὲ βαθὴν πατριωτικὸν πόνον ἤχουσαν τὴν πτώσιν τῆς Βασιλίδος Πόλεως, καὶ ἀναμφιβόλως μετὰ τῶν προκρίτων ἐγεννήθη ἡ πρώτη ἰδέα τῆς ἀπελευθερώσεώς τῆς. Τὴν χιμαιρικὴν αὐτὴν ἐλπίδα συνεμερίζετο καὶ ὁ Κρητικὸς λαὸς καὶ περισσότερον πάντων οἱ πρόσφυγες. Ἡ ἀτμοσφαῖρα λοιπὸν ἦτο κορεσμένη ἀπὸ πατριωτικὴν πυρίτιδα καὶ δὲν ἐχρειάζετο παρὰ μικρὰ θρυαλλίς διὰ νὰ μεταδοθῆ τὸ πῦρ.

Εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ Σήφη Βλαστοῦ — γόνου μᾶς ἀπὸ τὰς ἀρχοντικὰς οικογενείας, αἱ ὁποῖαι ἐξεκίνησαν πρὸ τριῶν περίπου αἰώνων ἀπὸ τὴν Βυζαντινὴν πρωτεύουσαν διὰ ν' ἀποτελέσουν τὰ «δώδεκα Ἀρχοντόπουλα» τῆς νήσου — ἐγεννήθη τότε μία χιμαιρικὴ σχέψις : ἡ ἐξέγερσις δηλαδὴ τῆς νήσου, ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς ἀπὸ τὸν Βενετικὸν ζυγὸν καὶ ἡ δημιουργία ἐνὸς νέου ἑλληνικοῦ Κράτους, τὸ ὁποῖον θὰ ἐξηπλοῦτο βραδύτερον καὶ εἰς τὰς λοιπὰς ὑποδούλους ἑλληνικὰς

χώρας. Ὀνειρον παράτολμον. Ἀλλὰ μήπως τὰ ὑψηλότερα μεγαλουργήματα δὲν ἐθεωρήθησαν ἐν ἀρχῇ ὡς ἀκατόρθωτα ;

Ἀπὸ ἐπίσημα Βενετικὰ ἔγγραφα, περὶ τῶν ὁποίων θὰ ἐμιλήσωμεν κατωτέρω, ἀποδεικνύεται ὅτι μέγαν ρόλον ἐπαιξάν εἰς τὴν γένεσιν τοῦ κινήματος αὐτοῦ οἱ κληρικοὶ οἱ προσφυγόντες ἐκεῖ μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὴν ἀρχηγίαν τούτων ἀνέλαθεν ὁ Σήφης Βλαστός, ἀπὸ τὸ Ρέθυμνον, γενναῖος καὶ ἀποφασιστικὸς. Μέχρι πρότινος, κατὰ πηγὰς ἐσφαλμένας, ἐσημειοῦτο ὡς ἔτος τῆς ἐπανάστασεως ταύτης τὸ 1453. Ἀλλ' ὁ διάσημος Ρώσος ἱστορικὸς καὶ ἐρευνητὴς τῶν Βενετικῶν Ἀρχεῖων Β. Λαμάνσκυ, ἀνεκάλυψεν εἰς τὰ Ἀρχεῖα τῶν Φράρη ἔγγραφα, ἐξ ὧν ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἔλαβε χώραν κατὰ τὸ 1458. Καὶ χωρὶς τὴν ἐπίσημον ταύτην διαβεβαίωσιν, καὶ αὕτη ἀκόμη ἢ λογικὴ δεικνύει ὡς σφαλερὰν τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἐξεράγη τὸ 1453. Διότι, θὰ ἦτο χρονικῶς ἀδύνατον νὰ ὀργανωθῆ ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος ἐν τόσῳ σοβαρῶν κίνημα, δεδομένου ὅτι τὴν 29 Μαΐου ἐπιπτεν ἡ Κωνσταντινούπολις. Ἀλλὰ πλὴν τούτου καὶ ψυχολογικῶς θὰ ἦτο ἀδύνατον, διότι μετὰ τὴν πρώτην ταραχὴν φυσικὸν ἦτο νὰ ἀκολουθήσῃ μία περίοδος καταπλήξεως καὶ ἀπογοητεύσεως, καὶ θὰ ἐχρειάζετο ἀρκετὸν χρονικὸν διάστημα διὰ νὰ γεννηθῆ ἡ ἰδέα τῆς ἀπολυτρώσεως καὶ ἐπομένως ἡ ὀργάνωσις τῆς ἐπαναστάσεως.

Γύρω ἀπὸ τὸν Σήφην Βλαστόν συνεκεντρώθησαν καὶ ἄλλα Ἀρχοντόπουλα : ὁ Ἰωάννης Μελισσηνὸς καὶ οἱ ἀδελφοὶ Ἰωάννης καὶ Γεώργιος Γαβαλάς. Τὰ ὀνόματα τούτων γνωρίζομεν ἀπὸ ἐπίσημον Βενετικὸν ἔγγραφον τῆς Γερουσίας πρὸς τὸν Δούκα Κρήτης, εἰς τὸ ὁποῖον δηλοῦνται «συνωμοσίαι καὶ προδοσίαι τοῦ Σήφη Βλαστοῦ καὶ τῶν συνεόχων καὶ ὁπαδῶν του» (1) καὶ ἀλλαχοῦ βεβαιοῦται : «ὅταν ἡ τελευταία ἐπανάστασις τῆς Κρήτης τὴν ὁποίαν ὁ Σήφης Βλαστός ἀπεπειράθη νὰ ἐκτελέσῃ ἐναντίον τοῦ Κράτους μᾶς . . .» (2)

Ἡ συμμετοχὴ τοῦ κλήρου ἦτο ὑπὲρ πάντων ἄλλην ἐπανάστασιν μεγαλειότερα, ὅπως

(1) Lamansky: Secrets d'Etat de Venise, σελ. 047.

(2) V. Lamansky ὡς ἄνω σελ. 052.

ἐμφαίνεται ἀπὸ τὰ Βενετικὰ ἔγγραφα καὶ ἀπὸ τὸν διωγμὸν τὸν ὁποῖον ἡ Βενετικὴ Κυβέρνησις διέταξεν ἐναντίον τῶν κληρικῶν μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς συνωμοσίας.

«Ἡ Ἐπανάστασις τοῦ Ρεθύμνου προκαλεῖται ἀπὸ παπῶδες ἔχθρους μᾶς» λέγει ἡ Βενετικὴ ἐκθεσις (3). Ἄλλο ἔγγραφον μᾶς ἀποκαλύπτει τὰ ὀνόματα μερικῶν ἐξ αὐτῶν, μετὰ τῶν ὁποίων πρωτοστατεῖ ὁ μοναχὸς Νεόφυτος Βαρούχας (4), ὁ ὁποῖος φαίνεται ὅτι ἦτο ἐπικίνδυνος διὰ τὴν Βενετικὴν κυβέρνησιν, διότι εὕρισκομεν βραδύτερον ἄλλο ἔγγραφον ἀποδεικνύον ὅτι μὲ αὐτὸν ἠσχολεῖτο ἡ Βενετικὴ ἐξουσία καὶ κατὰ τὸ 1486 (5), εἰς ἱερομόναχος τοῦ ὁποῖου δὲν ἀναφέρεται τὸ ὄνομα (6), καὶ ὁ Πρωτοπαπῆς Πέτρος Τσαγκαρόπουλος, ὁ ὁποῖος εὕρισκετο εἰς ἐπαρῆν καὶ συνεννόησιν μὲ τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως. Τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἐπαυεν ὑποβάλλον τὰς ἐπαναστάσεις τῆς Κρήτης, λόγι τῆς διαμάχης μετὰ τὸ ὀρθόδοξον καὶ καθολικὸν κλήρον, τῶν Λατίνων ζητούντων νὰ ἐξοντώσουν τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ τὸν ἑλληνικὸν κλῆρον ὄχι μόνον εἰς τὴν Κρήτην, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα τὴν εὕρισκομένην κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑπὸ τὸν Βενετικὸν ζυγόν . . .

* * *

Τὸ σχέδιον ἦτο τὸ ἀκόλουθον : Δι' αἰφνιδίας νυκτερινῆς ἐξεγέρσεως, θὰ συναρμολογούτο καὶ ἐδολοφονούτο ὅλαι αἱ Βενετικαὶ ἀρχαὶ καὶ οἱ Βενετοὶ ἐπίσημοι τῆς νήσου, οἱ δὲ λοιποὶ ξένοι, οἱ Φράγκοι, θὰ ἐφυλακίζοντο. Ἐκμηδενίζομένης οὕτω τῆς ἀντιδράσεως τῶν Βενετικῶν ἀρχῶν καὶ κατισχυούσης τῆς ἐπαναστάσεως, θὰ ἀνεκηρύσσετο ἡ Κρήτη ἐλευθέρη ἀπὸ τὸν ξενικὸν ζυγόν. Ὁ τρόπος τῆς κυβερνήσεώς τῆς θὰ ἐχανονίζετο βραδύτερον.

Δὲν γνωρίζομεν ἀτυχῶς ἄλλας λεπτομερείας τοῦ κινήματος, διότι τοῦτο κατεπνίγη

(1) Lamansky ὡς ἄνω σελ. 045, 048, 052.

(2) Lamansky ὡς ἄνω σελ. 048.

(3) Lamansky ὡς ἄνω σελ. 055.

(4) Σφίλλεται ὁ Gerland (De la Noblesse Cretoise, σελ. 81) γράφων : «Ἱερός, διάκονος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως» καὶ ἐκλαμβάνων αὐτὸν ὀνομαζόμενον «Ἱερόν». Πρόκειται περὶ ἐσφαλμένης ἀντιγραφῆς τοῦ κειμένου τοῦ ἔγγραφου ὑπὸ τοῦ Lamansky, χωρίσαντος τὴν λέξιν «Ἱεροδιάκονος» εἰς «Ἱερός, διάκονος».

* Τὸ ἀρθρον τοῦτο ἀποτελεῖ κεφάλαιον τοῦ συγγράμματος «Οἱ Βλαστοὶ. Σελίδες τῆς Κρητικῆς ἱστορίας», τὸ ὁποῖον θὰ ἐκδοθῆ προσεχῶς.

μία τη γεννήσει του, και δὲν ἔχομεν δοκουμεντα σχετικά δυνάμενα νὰ μᾶς διαφωτίσουν. Τὰ Βενετικά ἀρχαία πιθανότατα θὰ περικλείουν ἔγγραφα διαφωτιστικά. Ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ἀκόμη ἂν εὐρίσκοντο καὶ ἐξερευνώοντο, πάλιν ἡ ἱστορία τοῦ δράματος δὲν θὰ μᾶς παρουσιάζετο ὑπὸ τὸ ἀληθὲς καὶ πλήρες αὐτῆς φῶς, διότι ὅπως καὶ εἰς τὸν πρόλογον τοῦ ἔργου τούτου ἐκτίθεται, στερούμεθα τελείως ἑλληνικῶν πηγῶν, αἱ ἑποικαὶ θὰ μᾶς ἐδίδον τὴν πραγματικὴν πατριωτικὴν ὁράσιν τοῦ Σήφη Βλαστό. Ὁπωσδήποτε καὶ ἀπὸ τὰ ψυχία ταῦτα τῶν πληροφοριῶν, δείκνυται τὸ πατριωτικὸν ἔργον του καὶ ἡ ὑπέροχος αὐτοθυσία του.

Τὰ περὶ συνωμοσίας συγχίζει καὶ ἐσφαλμένως ἀναγράφει ὁ Β. Φιλιάκης⁽⁷⁾, συγχέειν τὰ χρονολογίας καὶ δημιουργίαν οὕτω δύο ἐπαναστάσεις διαφορετικὰς, τὴν τοῦ Σήφη Βλαστό καὶ τὴν τοῦ Ἰωάννου Γαβαλά, ἐνῶ πρᾶγματι πρόκειται περὶ μᾶς κοινῆς ἀποπείρας.

Δόξης τῆς Βενετίας κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο (1458) ἦτο ὁ Πασκουάλε Μαλιπιέρο, Δοῦξ δὲ τῆς Κρήτης ὁ Βενεδέττος Βιττοῦρι. Ἡ συνωμοσία εἶχε καταστρωθῆ ἐν πλήρει μυστικότητι καὶ αἱ Βενετικαὶ ἀρχαὶ τῆς νήσου δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ μάθουν τίποτε περὶ αὐτῆς, ἐὰν δυστυχῶς δὲν εὐρίσκετο μεταξὺ τῶν μεμνημένων καὶ εἰς προδότης, ὁ ἱερεὺς Λύμας. Ἀπὸ τὰ Βενετικά ἐπίσημα ἔγγραφα, δύο φαίνονται οἱ καταδώσαντες τὴν συνωμοσίαν, ὁ ἱερεὺς οὗτος καὶ ὁ Ἰβραῖος Δαυὶδ Μαυρογόνατος, Ρεθύμιοι ἀμφότεροι. Ἀλλ' εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι καταδότης ἦτο ὁ Λύμας, διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μετείχε τῆς συνωμοσίας εἰς Ἰβραῖος. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ θέσις τῶν Ἰβραίων εἰς τὴν Κρήτην, καὶ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, ἦτο θέσις ὑποζυγίου μᾶλλον παρὰ ἀνθρώπου. Ἀπὸ ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, φαίνεται ὅτι οἱ Ἰβραῖοι εἰς τὴν Κρήτην ἐθεωροῦντο ὡς κάτι χειρότερον ἀπὸ εἰλωτες, ὑποβαλλόμενοι εἰς παντοειδῆς ταπεινώσεις, ὕβρεις καὶ μαστίγωσιν ἀκόμη. Δεδομένης λοιπὸν τῆς περιφρονησεως τὴν ὅποιαν ὑπέφερον, δὲν εἶναι πιθανὸν ὅτι ὁ Σήφης Βλαστός ἠθέλησε νὰ συγκαταλεχθῆ μεταξὺ τῶν συνεργατῶν του

εἰς Ἰβραῖος. Μᾶλλον λοιπὸν πιθανότερον εἶναι ὅτι ὁ ἱερεὺς Λύμας, ἐκ τῶν μεμνημένων, κατέδωκεν εἰς τὸν Ἰβραῖον Δαυὶδ Μαυρογόνατον τὰ τῆς συνωμοσίας καὶ ἀμφότεροι κατέδωσαν τὸ γεγονός εἰς τὰς Βενετικάς ἀρχάς. Καὶ ἄλλο σφάλμα διαπράττει ὁ Β. Φιλιάκης⁽⁸⁾ ἀφηγούμενος ὅτι «μία πληροφορηθεὶς τὰ τεκταινόμενα, ὁ κατὰσκοπος ἱερεὺς Λύμας ἔδραμεν εἰς Βενετίαν, ἐνθα διέτριβε τότε ἐμπορευόμενος ὁ προειρημένος Ἰσραηλῆτης Μαυρογόνατος. Εἰς τοῦτον ἑλθὼν ἐξέθηκεν ὁ ἐν προδοσίᾳ πάλιν συνάδελφος Λύμας τὰ κατὰ τὴν διοργανουμένην ὑπὸ τοῦ Γαβαλά ἐπανάστασιν, ὁ δὲ Ἰσραηλῆτης ἀνήνεγκεν εἰς τὸ Συμβούλιον τῶν Δέκα τὰ κατ' αὐτήν. Τοῦτο, περιδεῆς γενόμενον, ἀπέστειλεν εἰς Κρήτην τὸν Μαυρογόνατον νὰ ἐνεργήσῃ κατὰ τὸ δοκοῦν ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς πολιτείας. . . »

Ἡ ἀνωτέρω ἀφήγησις εἶναι ὅλως φανταστικὴ καὶ ἀναληθής. Τὴν ἀληθῆ ἐκδοσιν τοῦ γεγονότος μᾶς δίδει ὁ Ἀνδρέας Κορνέρ⁽⁹⁾ γράψας τὸ ἔργον του τὸ 1615 καὶ ἀρυσθεὶς τὰς πληροφορίας του ἀπὸ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα τῶν Βενετικῶν Ἀρχείων, τὰ ὅποια ἐξεπίτηδες τοῦ ἠνοιχθήσαν. Οὗτος λοιπὸν ἀφηγεῖται ὅτι ὁ Λύμας, μαζὺ μὲ τὸν Ἰβραῖον Δαυὶδ Μαυρογόνατον, κατήγγειλαν τὴν συνωμοσίαν εἰς τὸν Βενετὸν Δοῦκα τῆς Κρήτης καὶ ὄχι εἰς τὸν Δόγγην ἐν Βενετίᾳ. Καὶ ὁ Cornelius, εἰς τὸ ἔργον του «Creta Sacra», συμφωνεῖ ἐν τῇ ἀφηγήσει μὲ τὸν Κορνέρ, γράφοντα ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὰ ἀκόλουθα:

«Κατὰ τὸ 1453 ἐστάλη εἰς τὴν Κρήτην ὁ Βενεδέττος Βιττοῦρι εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ Βάλθη. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ δουκὸς τούτου Βιττοῦρι, εἰς Σήφης Βλαστός, Ἕλληνα ἀπὸ τὸ Ρέθυμνον, συνέλαβε τὸ σχέδιον, μαζὺ μὲ διαφόρους ἄλλους ὁπαδοὺς του, ἐπίσης Ἕλληνας ἀπὸ τὴν νήσον, ὅπως ἐπαναστατήσουν κατὰ τοῦ Βενετοῦ κυριάρχου, καὶ συνώμοσαν νὰ κόψουν εἰς τεμάχια τοὺς κυβερνήτας τῆς πόλεως καὶ τοὺς εὐγενεῖς καὶ τοὺς ἄλλους Λατίνους Βενετούς, διὰ νὰ γίνουν οὗτοι κύριοι τῆς νήσου, ἢ διὰ νὰ κα-

⁽⁷⁾ Β. Φιλιάκη Ἱστορία τῆς Κρήτης, Β' σελίς 214.

⁽⁹⁾ Andrea Corner: Storia di Candia, χειρόγραφος, εἰς τὴν Biblioteca Marciana τῆς Βενετίας, σελ. 47.

Η ΓΕΡΜΑΝΙΣ ΗΘΟΠΟΙΟΣ ΕΒΗ ΕΒΑ ΜΕ ΤΟΝ ΠΑΠΑΓΑΛΟΝ ΤΗΣ

λέσουν κάποιον ἄλλον καὶ τοῦ προσφέρουν τὴν κυριαρχίαν τῆς. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἔκαμαν προετοιμασίας ἐξοπλισμοῦ εἰς τὰς οἰκίας των. Ἡ προδοσία αὕτη περιήλθεν εἰς γνῶσιν ἐνὸς Παπᾶ Λύμα ἐκ Ρεθύμνου καὶ τοῦ Ἰβραίου Δαυὶδ Μαυρογόνατου. Οὗτοι, καθὼ πιστότατοι εἰς τὴν Δημοκρατίαν, τὴν κατήγγειλαν εἰς τὸν Δοῦκα. Καὶ ἐπίσης ὁ Ἀνδρέας Καλλέργης, τοῦ ποτὲ Γεωργίου, παρημπόδισε τὴν ἐπανάστασιν αὐτὴν τὴν ὅποιαν ἔμαθε. Ὄθεν ὁ Δοῦξ συνέλαβε μὲ τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Καλλέργη τὸν στασιαστὴν Βλαστόν μαζὺ μὲ τοὺς ὁπαδοὺς του, οἱ ὅ-

ποιοι, ἀποδειχθέντες ἔνοχοι, ἀπέθανον ὅλοι ὅπως τοὺς ἤξειζε διὰ τὴν κακουργίαν των. Καὶ τοιοῦτοτρόπως κατεπνίγη ἡ ἐπανάστασις αὕτη».

Ἀλλὰ ποῖος ἦτο ὁ Λύμας αὐτός; Ὁ Σάθας⁽¹⁰⁾ τὸν λέγει «κατὰσκοπον τῶν Ἑνετῶν, πιθανῶς Λατίνου, ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος ὑποτίθεται». Μᾶς φαίνεται παράδοξον πῶς ὁ σοφὸς ἱστοριοδίφης περιπίπτει εἰς τοιαύτην παραδρομὴν, ὑποθέτων τὸν Λύμαν Λατίνου ἐκ τοῦ

⁽¹⁰⁾ Κ. Σάθας; Ἑλληνικά Ἀνέκδοτα II, σελ. κς'.

⁽⁷⁾ Β. Φιλιάκης: Ἱστορία τῆς Κρήτης Β', σελ. 214.

ΓΥΡΟ ΑΠΟ ΤΟ ΝΕΚΡΟ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Εκπληρωμένος στο κρεβάτι, μέσα στο στρατιωτικό νοσοκομείο, ο Θωμάς Ροϊνίκος, τραυματίας, λείψανο μοιάζει περισσότερο παρά άνθρωπο που χτυπή ή καρδιά του. Με πρόσωπο άχνό κι αδύνατο, με τὰ μάτια βαθουλιά, ἀργά-ἀργά ανασαίνει. Καί τὰ βογγητά του κομμένα και κοντά, τὰ μάτια κλεισμένα. Και γυρίζει με τὸ νοῦ του στὰ περασμένα κι' ἔλα τ' αναθυμιάται ἕνα-ἕνα. Κι' ἔλα τοῦ σφάζουν τὴν καρδιά.

... Ἐκείνη τὴν ἡμέρα λές και λείψανο σήκωναν ἀπὸ τὸ σπῆτι. Ὁ πατέρας ὁ πικραμένος πνιγότανε ἀπὸ τ' ἀναφυλλητά. Ἐδὼ σαγόνι του ἔτρεπε ἀπὸ τὸ φουρτουνιασμένο παράπονο και δὲ μπορούσε νὰ μιλήσῃ. «Ἄχ, παιδί μου, στὸ καλὸ κι' ὁ Χριστὸς κι' ἡ Παναγιά μαζί σου».

Κ' ἡ δόλια ἢ μαννοβλα με τὰ δάκρυα στὰ μάτια ἀπὸ τὴν ὥρα ποῦρθε ἢ διαταγή και καλοῦσε και τὴν ἡλικία τοῦ Θωμά στὸ στρατό. «Δὲν τὰ σιάζουν... Ἀύσιαξαν με τὸν πόλεμο...»

Κ' ἡ ἀδερφή του με τὸ σιγανὸ τὸ κλάμα... Πόσες φορές δὲν τὴν ἤρε κρυμμένη ἐδῶ κι' ἐκεῖ νὰ κάθεται και με τὸ κεφάλι μέσα στὰ χέρια νὰ κλαίῃ, νὰ κλαίῃ σιγανὰ και ὀχις λυγμούς. Κατάπινε κι' αὐτὸς τὰ δάκρυά του και τῆς ἔλεγε: «Λένῃ, γιατί κάνεις ἔτσι κι' ἐσύ; Κλαίς και σὲ βλέπουν ὁ πατέρας κι' ἡ μάννα και τοὺς τρυπάει κι' αὐτουνόδες ἄλλο τόσο ἢ λύπη. Σήκω και μὴν κλαίς». Κ' ἐκείνη τοῦλεγε: «Πῶς νὰ μὴν κλάψω, Θωμά; Καί σὰν κλαίω, ἐγὼ κρύβομαι. Δὲ με βλέπει οὔτε ἢ μάννα οὔτε κι' ὁ πατέρας». Καί σφούγγιζε τὰ μάτια της με τὴν ποδιά.

Σὰ νάταν χτὲς τὰ θυμάται ἔλα κι' ἄς πέρασε τόσος καιρός.

Μὰ και τὸν πόνος τῆς κόρης τῆς καρδιάς πῶς νὰ τὸν πνίξῃ; «Ἐγὼ, Θωμά, χωρὶς ἔσένα δὲ ζῶ».

Και ποῦ δὲ γύρισε! Καί τί δὲν εἶδαν τὰ μάτια του! Πολιταῖες ξακουστὲς και μακρινές. Καί τόπους ἀγνωστους. Ἀνθρώπους μ' ἄλλα συνήθεια κι' ἄλλες γλώσσες. Πόσον κόσμος δυστυχημένο δὲν εἶδε... Βουίζουν ἀκόμα στ' ἀφτιά του ξεφωνητὰ και κλάματα. Ὁ συνάδελφος με τὰ γυαλιὰ στὰ μάτια γά; μπροστὰ του στέκει, σὰ νὰ τὸν βλέπει. Ἐκεῖνος ὁ στρατιώτης ποῦ τὸν ἔδεσαν κάποια μέρα και τὸν ἔστειλαν στὴ φυλακή. Ἐλεγε: «Οἱ ἄνθρωποι κάνουν κάθε εἶδος ἀτιμία στοὺς πολέμους, κλεισιές, φόνους, προστυχιές, γιατί ξερουν πῶς δὲ θὰ τοὺς κυνηγήσῃ κανένας νόμος. Ὅ,τι νὰ κάνῃς στὸν ἐχθρό, λένε, συγχωρεῖται. Νὰ τοὺς ξεκάνουμε. Με τὰ ἴδια μυαλά πάνε κι' ὁ ἕνας κι' ὁ ἄλλος, κι' οἱ δύο ἀντίπαλοι, και πέφτει ὕστερα τόση δυστυχία στὸν κόσμο».

Θυμάται... καθὼς περνοῦσε ἀπὸ κάποιο χωριό, κάποτε, ἀκουσε γυναίκειες φωνές μέσα σ' ἕνα σπῆτι. Μπαίνει. Δυὸ στρατιῶτες προσπαθοῦσαν νὰ βγάλουν μιὰ κόρη ἀπὸ τὴν ἀγκυλιὰ τῆς μάννας της. Κ' ἐκεῖνες ξεφώνιζαν κι' οἱ δύο.

Ἄλλη φορά πάλε πάγαιναν συνοδεία κατὰ ἀλχμαλιώτους κι' ἔμεινε ἕνας στὸ δρόμο. Δὲ μπορούσε νὰ περπατήσῃ. Ἐπεσε κάτω και βογγοῦσε. Ἐπὶ ἕνας στρατιώτης ἀπὸ τὴ συνοδεία σήκωσε τὸ τουφέκι του ψηλά και τὸν ἐχτύπησε στὸ κεφάλι με τὸν ὑποκόπανο. Κράκ ἔκανε κι' ἀνοίχτηκε στὰ δύο.

Θυμάται κάμπους πλατεῖς, πλατεῖς, ὅπου νὰ μὴ βρῖσκη ἄκρη τὸ μάτι. Καί νὰ περπατᾷ, νὰ περπατᾷ, ὅλο νὰ περπατᾷ στὸ λι-

πύρι τ' Ἀλωνάρη, χαμένος μες στὸ μαῦρο κορνιαχτό, οἷχως μιὰ στάλα νερὸ νὰ βρέξῃ τὸ στόμα σου. Πορεῖες νηστικὸς και ξυπόλυτος μες στὰ κρύα και στὴ βροχὴ και στὰ χιόνια τοῦ χειμῶνα. Καί τὸ βράδυ ὕπνος ἀπάνω στὰ χιόνια. Πῶς νὰ ζεσταθῇ κανένας; Πῶς νὰ κλείσῃ ὁ ὕπνος τὰ μάτια; Μουδιαζε σιγά-σιγά τὸ κορμί και δὲν καταλάβαινε τὸ κρύο. Πόσοι δὲν ἀποκοιμήθηκαν ἔτσι γιὰ πάντα. Ἐπὶ πρῶτὸ τοὺς εὔρισκαν μαυρισμένους και φουσκωμένους. Τοὺς ἔθαβαν στὸ χιόνι και ξεκινούσε ἢ φάλαγγ νὰ τραβήξῃ πιὸ μπροστὰ.

Κάποια φορά, συλλογιέται, ποῦ γύρισε πίσω τὸ μάτι, εἶδε λύκους νὰ τριγυρίζουν στὸν τόπο τῶν τάφων και ν' ἀνασκάθουν τὸ χιόνι οὐρλιάζοντας. Κ' ἕνας πόνος κι' ἕνας φόβος μαζί! τοῦσφιξαν τὴν καρδιά. «Καλονόχτωμα και καλοξήμερωμα, Παναγιά μου» εἶχε πει.

Ὅβιδες δεξιά, ἀριστερά, ἐμπρός, ἀπάνω, πίσω και μες στοὺς λόχους σκάζουν με διαβολικά σκουξίματα. Μεγάλη ἢ δόξα Ἐδῶ, πῶς ἔδινε τὴ δύναμη και τραβοῦσαν ὅλο μπρός! Πιὸ παραπέρα σφυρίζανε, σὰ μέλισσες γυρίζοντας γύρω στὸ κεφάλι, οἱ σφαῖρες ἀπὸ τὰ πολυβόλα και τὰ λιανοτούφεκα. Ἐδῶ πῶς θυμάται πῶς ἀνατριχιάζει! Ἐνας πόνος τὸν χτύπησε τότε μες στὴν καρδιά, θυμάται. Καί σὰν νὰ τὸν πριονίζανε με πριόνι ἀναμμένο, σὰν νὰ τοῦ μπηγανε καυτὰ καρφιά πέρα-πέρα στὸ πλευρό, γιὰ μιὰ στιγμή τοῦ φάνηκε. Σωριάστηκε κάτω. Ἐπὶ ἔγινε μετά; Μάτια κλεισμένα και στὸ νοῦ σκοτάδι. Καμμιὰ ἄμηση.

Και σὰν ἀνοίξε τὰ μάτια, δὲν ἦταν πόνος ἐκεῖνος, ἦταν φωτιά, κάρβουνα ἀναμμένα ἀπάνω στὸ κρέας. Καί μιὰ δίψα. Ἐδῶ τὸ στόμα φλογισμένο. Σιγά-σιγά, με προσοχὴ μὴν τύχη και χειροτερέψη τίποτα, ἔφερε τὸ χέρι του στὸ δεξιὸ πλευρό του. Ἐδῶ ἀμπέχονο κολοῦσε στὸ χέρι του. Ἐκανε καρδιά και κῦταξε. Ματωμένος ἀπὸ τὴ μέση μέχρι τὸ γόνατο. Ἐκεῖ ποῦ δένεται ἢ γκέτα, κατὰ σὰ λάσπη ζεστὴ καταλαβαίνει και τὸ αἷμα κόμπος-κόμπος στάζει ἀπὸ τὸ πανταλόνι του.

Ἡ φορτούνα τοῦ πολέμου εἶχε γαληνέψει και γύρω του βογγητὰ μονάχα και στεναγμούς και ψυχομαχητὰ ἀκούει. Μακρὰ μιὰ ἀχολογὴ ἀγρικιέται σὰν τὴ βοῆ τοῦ ἀνέμου ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ πεῦκα τὸν χειμῶνα, κατὰ

σὰν ἀπόμακρος ἀλαλαγμὸς ἀπὸ χιλιάδες στόματα ὅμως καμμιὰ τουφεκιά, καμμιὰ κανονιά. «Τοὺς πήρανε μπροστὰ», σκέφτηκε. Ὁ οὐρανὸς σταχτερός. Ζέστα μεγάλη, συγνεφόκαμα. Ψηλά, κοράκια κάνουν γύρους, κρίζουν και χτυποῦν τὰ φτερά τους. Μιὰ μεγάλη μύγα γύριζε και βομβοῦσε. «Δυστυχία μου, κοράκια και σκουλήκια θὰ με φάνε ζωντανό» συλλογιόστηκε. Ἐκανε νὰ σηκωθῇ, μὰ με τὴν κίνηση ἕνας πόνος τὸν ἐτρόπησε κατὰβάθα. Πίσω του δυὸ βήματα, ἀκούει κάποιον ποῦ βογγάει. Ὁ πόνος δὲν τὸν ἀφήνει νὰ γυρίσῃ νὰ τὸν ἴδῃ.

—Ἐ! συνάδελφε, τοῦ λέει, σοῦ βρῖσκέται νερὸ στὸ παγούρι σου;

Μὰ ἐκεῖνος, θέλεις ψυχομαχοῦσε, θέλεις δὲν ἀκουσε, δὲν τοῦ ἀπάντησε.

Ἄξαφνα φωνές ἀκουσε. Ἐντύωσε τ' ἀφτιά του. Τοὺς εἶδε... Ἐχάρηκε ἢ καρδιά του. Οἱ τραυματιοφορεῖς. Ἐδῶ ἔφεραν στὸ Νοσοκομείο. Ἀπάνω στὸ κρεβάτι, με τὰ μάτια κλεισμένα, γυρίζει με τὸ νοῦ του στὰ περασμένα. Κι' ἔλα τ' ἀναθυμιάται, κι' ἔλα τοῦ σφάζουν τὴν καρδιά.

Με τὴ σειρά του, θυμήθηκε και τὸ γράμμα, ποῦ ἔλαβε ἀπὸ τὴν ἀδερφή του ἐδῶ και λίγες μέρες. Ἄν δὲ βαριέστε, διαβάστε τὸ τὸ γράμμα αὐτό.

«Ἀδερφέ μου Θωμά, τοῦγραφε ἢ ἀδερφή του, εἴμαστε καλὰ κι' ἐγὼ κι' ὁ πατέρας κι' ἢ μάννα και σοῦ φιλοῦμε τὰ μάτια. Κι' ἢ Ἄφροδω καλὰ εἶναι. Καλὴ ἀπαλλαγὴ, ἀδερφέ μου, νὰ καλοανταμιώσουμε. Καθημερινὰ παρακαλῶ τὸν Παντοδύναμο νὰ σ' ἔχη καλὰ και λέω, πῶς μοῦφυγε ὁ ἀδερφός μου ἀπὸ κοντὰ και δὲν τὸν βλέπω; δὲ μ' ἀφήνει, ἀδερφέ μου, τὸ δάκρυ νὰ σοῦ γράψω ὅ,τι θέλω. Πέρασαμε τὴν Πασκαλιά με δάκρυα ὄχι μονάχα ἐμεῖς, μὰ ὅλο τὸ χωριὸ καθὼς και τ' ἄλλα ἔλα. Ποῦ ἄλλες χρονιές, ποῦ εἴσατε ἐδῶ ἔλα τὰ παιδιὰ! Ὅλος ὁ κόσμος πικραμένος. Στὴν πίκρα και στὸ φαρμάκι κάθε μέρα εἴμαστε. Ἐδῶ ἢ ἢ Ἄφροδω. Σὰν λαβαίνει κανένα γράμμα σου, τότε γελᾷει κι' εὐτηνῆς τ' ἀχείλι.

«Ἐφέτος δὲν πήγαυ καλὰ τὰ ζωντανὰ μας. Ἦταν βαρὺς ὁ χειμῶνας. Ὅχιτὼ κατὰκα και δώδεκα ἀρνιά κι' ἄλλα τόσα γιδοπρόβατα γαλάρια. Θέλει ἀνθρώπους τὸ βιὸ νὰ τὸ κυτάνε κι' ἐσύ λείπεις. Μὰ ἐμεῖς

αὐτὰ δὲν τὰ βάνουμε καθόλου στὸ νοῦ μας μπροστὰ πρὸ σὺλλογῆ σου, ἀδερφέ μου. Ἄμα ὁ Θωμάς μας ἐβίη καλά στὸ σπίτι, λέει ὁ πατέρας, ἔλα καλά καμμιμένα. Σ' ἔλα τὰ ἐξοκλήσια κάνουμε λειτουργίες συχνά-πυχνά καὶ παρακαλοῦμε τὸν Μεγαλοδύναμο νὰ σὲ φυλάξῃ ἀπὸ κάθε κακό. Μοῦ λέει ἡ μάνα κι' ὁ πατέρας, Θωμά, νὰ σοῦ γράψω νὰ εἶσαι πιστὸς στὸ Θεό, νὰ κάνῃς τὸ σταυρό σου σὰν πλαγιμάζης νὰ κοιμηθῆς, καὶ πάντα νὰ μνημονεύῃς τὸνομά του γιὰ νὰ σὲ γλυτώνη ἀπὸ κάθε κίντυνο. Καὶ τὸ φυλαχτὸ νὰ τὸ φυλάξῃ, νὰ μὴν τὸ χάσῃς, γιατί αὐτὸ δὴν χρεὶ κάθε κακό.

«Τί τὰ θέλεις, Θωμά μου, οἱ γονεοὶ μας τὸ πῆραν βαρειά τὸ πού λείπει. Τὴς προάλλες ὁ πατέρας πήρε τὰ κοφτερά καὶ κατέβηκε στ' ἀμπέλι νὰ κλαδέψῃ. Κατὰ τὸ μεσημέρι κατέβηκε κ' ἐγὼ γιὰ νὰ τοῦ πᾶω φραγὴ. Κυτάω καὶ τί νὰ ἴδω! Δὲ θάχε κλαδέψῃ παραπάνω ἀπὸ δεκαπέντε-εἴκοσι κλήματτα ἀπὸ τὸ πρωὶ ἕως τὸ μεσημέρι. Καὶ τὸν ἤβρα ἀκουμπισμένον κάτω κ' ἔχυνε μαύρα δάκρυα. Καὶ μοιρολογοῦσε σὰ γυναῖκα. Ἔστερα μὲ πήρε κ' ἐμένα τὸ παράπονο, κλάγαμε κ' οἱ δύο. Κι' ἂν ρωτᾷς καὶ γιὰ τὴ μάνα, ἀφόντας ἔφυγε δὲ στέγνωσε ἀπὸ τὰ μάτια τῆς τὸ δάκρυ. Τί νὰ σοῦ πῶ, ἀδερφούλη μου, μονάχα τὰ γράμματά σου μᾶς παρηγοροῦν. Γράψε πιὸ συχνά ἕσο μπορεῖς γιὰ νὰ μαθαίνουμε πάντα τὸ καλὸ σου. Ἡ Ἀφρόδιω σὲ φιλεῖ στὰ μάτια. Θὰ σοῦ γράψῃ κι' αὐτὴ. Γράψε μας τὸ γρηγοριώτερο...»

Καὶ τοὺς δικούς του πάλι ἀναθυμᾶται καὶ τοῦ ματώγει ἡ καρδιά. Ποιὸς θὰ τοὺς γεροκομήσῃ; Ὁ πατέρας, ἡ μάνα, πῶς θὰ βαστήξουν τὸν πόνο; Καὶ τῆς Ἀφρόδιως τὸ μαράζι; «Ἐγὼ, Θωμά, δίχως ἐσένα δὲν ζῶ.» Ἡ Λένη ποιὸς θὰ τὴν παντρέψῃ; Βραδυάζει.

Ἡ σὺλλογὴ κ' οἱ πόνοι τῆς λαθιοματιᾶς τὸν ἔρριξαν σ' ἕνα βυθό. Σὲ λίγη ὥρα, μὲς στ' ἀποκάρωμα πού ἔπεσε, τοῦ φαίνεται σὰν νὰ τὸν σκέπασαν μὲ χιόνι, μ' ἕνα μεγάλο σιρὸ ἀπὸ χιόνι. Κι' ἀπάνω ἀπὸ τὸ χιόνι ἀκούει λύκους καὶ τσαχάλια νὰ σκούζουν καὶ νὰ σκάθουν μὲ τὰ νύχια τους. Σὺπνησε τρομαγμένος. Μιὰ ἀδυναμία νιώθει. Σὰ σκοτωμένο τὸ κορμί του. Κ' ἕνα ρίγος τὸν δέρνει. Λίγα φῶτα ἀναμμένα. Μερικοὶ κοιμούν-

ται. Οἱ περισσότεροὶ δέρνονται στὰ κρεβδάτια τους.

—Νοσοκόμος! μίλησε μὲ τὰ δόντια σφιγμένα, σὰν νὰ φυλαγόταν ἀπὸ τὸν πόνο νὰ μιλήσῃ δυνατὰ.

Πλησίασε ἕνας νοσοκόμος.

—Κρυώνω, ρίξε μου κουβέρτες.

Τὸν σκέπασαν βαρειά. Μὰ τὸ κρῦο δὲν ξεπέφτει. Κ' οἱ πόνοι τῆς λαθιοματιᾶς του ἀδάσταντο. Ἀπὸ στιγμὴν σὲ στιγμὴν πέφτει σὲ βυθό. Κάποτε πετάχτηκε τρομαγμένος. Τοῦ φάνηκε πῶς σκυλιά τὸν τραβούσαν ἀπὸ τὴν κοιλιά. Μὲ τὴν ἀπότομη κίνηση πού ἔκανε, λίμνη τὸ αἷμα στὸ κρεβδάτι. Ξανάπεσε ἀγχομαχώντας, καὶ μέσα σ' ἀφόρητους πόνοὺς ἀδασίλειψε σὲ λίγη ὥρα.

Μιὰ ἐνημοστία μ' ἕνα λοχίω ἐπὶ κεφαλῆς τὸν συνόδειψε ἕως τὸ μνημα μὲ τὰ ὄπλα ὑπὸ μάλης. Ὁ λοχίω φρεσκοξυρίστηκε, ξεσκονίστηκε, γυάλισε τὴς ἀρβύλες του καὶ φόρεσε τὸ καινούργιο του ἀμπέχονο. Ἦταν ὁ πρῶτος νεκρὸς στρατιώτης, πού κηδεύονταν σ' αὐτὴ τὴν πολιτεία. Ἀπὸ κόσμο πολὺ θὰ περνοῦσε ἡ κηδεία. Ὡστε πῶς νὰ δοξαίνε ἔπως-ἔπως; Καλὰ τὸ σκέφθηκε. Ἔκανε πρόδες γιὰ τὰ παραγγέλματα μέσα στὸ θάλαμο. «Ἐπομάλητης ἄρμι!» «Παρουσιάζετε ἄρμι!» «Ἄ! ἔλα κι' ἔλα, θὰ τὸδειχνε.

Μπροστὰ πήγαιναν οἱ σαλπιστὲς καὶ χτυποῦσαν ἔκεινο τὸ πένθιμο σάλπισμα τῶν κηδεῶν, πού μοιάζει σὰν μοιρολόγι. Πίσω ὁ παπᾶς ἱεροφορεμένος. Πάρα πίσω ἕνας στρατιώτης μ' ἕνα Σταυρὸ στὰ χέρια. Καὶ πιὸ πίσω ἡ νεκροφόρα μὲ τὸ νεκρὸ τυλιγμένο μέσα σὲ μιὰ σημαία. Ἡ τιμητικὴ φρουρὰ δεξιά κι' ἀριστερά. Κι' ἀργά-ἀργά πήγαίνανε. Στὸ δρόμο οἱ φαντᾶροι κι' οἱ ἀξιωματικοὶ στεκόντανε καὶ χαιρετοῦσαν ζωηρὰ καὶ κανονικά. Οἱ πολῖτες ἔδωζαν τὰ καπέλλα ἕως κάτω.

Μιὰ γριουλά, πού τῆς εἶχε πεθάνει ὁ γιός, ἔδάκρυσε κι' εἶπε στοὺς ἄλλους πού βρέθηκαν γύρω τῆς: «Ἄχ! παιδάκια μου, ὅ,τι κι' ἂν τοῦ κάνουν, ἡ μαγνοῦλα του τὸν ἔχασε».

—Σὺπνα, γριά, τῆς ἀπάντησαν δέκα στόματα μὲ μιὰ φωνή. Μιὰ φορὰ πεθαίνει κανένας. Βλέπεις τιμές;

Μιὰ κυρία, καθὼς περνοῦσε ἡ κηδεία κάτω ἀπὸ τὸ μπαλκόνι τῆς, ἔρριξε λουλούδια

στὸ νεκρὸ. Καὶ τῶχε μεγάλο καμῆρι αὐτὸ πῶσανε, γιατί βρέθηκε νὰ κάνῃ κάτι πού εἶχε παραλείψει ὁ «προκομένος ὁ δήμαρχος».

Ὁ κ. Δήμαρχος, ἀλήθεια, λυπήθηκε γιατί δὲν ἔλαβε γνώσιν τοῦ πράγματος ἐγκαίρως καὶ ἔτσι δὲν κατιώρθησε νὰ κάμῃ τὸ καλλήρον του πρὸς ἕνα ἥρωα. Ἦξιζεν εἰς στέφανος», ἔλεγε.

Τοῦτο ἔμως δὲν τοῦ τὸ ἐσυγχώρησε μιὰ ἐφημερίδα πού τὸν ἀντιπολιτευόταν καὶ τοῦ ἔφαλε τὸν ἀναβαλλόμενο, τὴν ἄλλη μέρα.

Ὁ κ. Δήμαρχος ἔμως, ἀηδιασμένος ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀντιπολιτευτικὴ ἐκμετάλλευση ἐνὸς πράγματος πού δὲν ἐβάρυνε καθόλου αὐτόν, ἂν τὸ καλοξέταζες, μὰ τὴ διεύθυνση τοῦ Νοσοκομείου πού ἔπρεπε νὰ τὸν εἰδοποιήσῃ, καὶ ἀποφασισμένος νὰ δείξῃ τὰ πατριωτικὰ κινήματα πού τοῦ ἀναστάτωναν τὴν καρδιά, εἶχε λογαριάσει τί λουλούδια ταίριαζαν γιὰ στέφανο ἐνὸς τιμημένου νεκροῦ κ' ἔτσι ἦταν προετοιμασμένος γιὰ δεύτερη εὐκαιρία. Προσέτι ἔκαμε κ' ἔγγραφο στὴ διεύθυνση τοῦ Νοσοκομείου καὶ παρακαλοῦσε

«νὰ εἰδοποιηθῇ σχετικῶς, ἵνα ὁ Δῆμος ἀποτίσῃ ἐπιβαλλομένην ὑφείλην».

Ὅταν ἐπῆγε στὸ Σύνταγμα τοῦ Θωμά Ροῦνίκου τὸ ἀποθιωτήριό του, ὁ Συνταγματάρχης ζήτησε πληροφορίες ἀπὸ τὸ λοχαγὸ του γιὰ τὴ διαγωγή του, πού χτυπήθηκε κ.τ.λ. Καὶ διέταξε τὸν ὑπασπιστή του νὰ γίνῃ ἀμέσως καὶ γι' αὐτόν ἡ σχετικὴ ἐνέργεια, ὥστε ν' ἀπονεμηθῇ ὁ Πολεμικὸς Σταυρὸς στὴν οἰκογένειά του. «Ἡ τιμὴ, σκέφθηκε, ὁ ἀντανακλᾷ καὶ στὸ Σύνταγμα μου.» Κ' ἕνα αἰσθηματικὸ ἀποδοχὴ τοῦ γέμισε τὴν καρδιά.

Ἡ Λένη ἐξακολουθοῦσε, μέχρις ὅτου ἔλαβαν τὸν Πολεμικὸ Σταυρὸ—ἕνα μῆνα πᾶνω-κάτω,—νὰ γράφῃ τ' ἀδερφοῦ τῆς. Καὶ σ' ἔλα τὰ γράμματά τῆς ἕνα παράπονο εἶχε: «Γιατί δὲν ἀπαντᾷς; Γιατί βασανίζεις τοὺς γονεὶς μας; Γράψε μας δύο λόγια γιὰ νὰ μάθουμε κ' ἐμεῖς πῶς εἶσαι καὶ πού βρίσκεσαι. Μὰ δὲ λυπάσαι καὶ τὴν Ἀφρόδιω;»

ΑΘΑΝ. Χ. ΠΑΠΑΧΑΡΙΣΗΣ

Σ. τ. Ν. Ε. — Ὁ κ. Ἀθαν. Χ. Παπαχαρίσης, ἀπὸ τὴν Ἠπειρον καταγόμενος, ἐσπούδασε φιλολογίαν, εἶναι τώρα καθηγητὴς καὶ μετεκπαιδεύεται κατ' ἐκλογήν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀπὸ φοιτητῆς ἀκόμη ἐδημοσίευσεν εἰς τὴν «Διάπλασιν» ὁραϊκάτα παιδικὰ διηγήματα, τὰ ὁποῖα ἔδειχναν λογοτεχνικὸν τάλαντον ξεχωριστόν. Τοῦτο φαίνεται πλέον δυνατωμένον εἰς τὸ διήγημα τὸ ὁποῖον δημοσιεύομεν σήμερ. Ἀργότερα θὰ δημοσιεύσωμεν καὶ μελέτην τοῦ ἰδίου, πολὺ ἐπαινεθεῖσαν ἀπὸ τοῦς εἰδικούς, «Ὁ Κοραῆς καὶ ὁ Καποδίστριας ὡς ἔθνικοι παιδαγωγοί». Ὁ καθηγητὴς κ. Παπαχαρίσης εἶναι ἀπὸ τοὺς νέους οἱ ὁποῖοι καὶ τὴν ἐκπαιδευτικὴν κλάδον θὰ τιμήσουν καὶ τὴν ἑθνικὴν λογοτεχνίαν θὰ προαγάγουν.

ΠΟΤΗΣ ΦΑΛΤΗΡΑΣ

εἶ.

χωρ-

Δὲν προ-

Ὡς πού πιὰ

Τὴν κορφὴ,

Ἄνω νὰ σιμώνει

Σὰν μιᾶς πυραμίδας

Μὰ ὅσο ὑψώνεται, στενεύει,

Κάποια σκέψη—σὰ ν' ἀρχίζει μ' ἕνα πλάτος μὲς τὸ νοῦ μας.

ΟΙ ΜΑΤΑΙΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΜΑΡΙΤΑΝΑ

ΤΡΙΠΡΑΚΤΗ ΚΩΜΩΔΙΑ (COMÉDIE) *

Ζηνοβία.— Έντε δὲ μένει παρὰ νὰ σὰς δείξω τὸ δωμάτιό σας. (Σηκώνεται.)

Μαριτάνα, σηκώνεται.— Μάλιστα.

Ζηνοβία.— Εἶναι ἀπάνω, στὸ δικό μου διαμέρισμα, πλάι στὸ σαλονάκι μου. Ἐλάτε, ἀν θέλετε, μαζί μου.

Μαριτάνα.— Ἐὐχαρίστως.

Ζηνοβία, στὸν Ἰάσωνα.— Νὰ μὰς περιμένετε . . . δὲ θὰ γρήγορα . . . (Ἀνοίγει τὴ δεύτερη ἀριστερὰ πόρτα στὴ Μαριτάνα.) Σὰς ἔδωκα. (Βγαίνει. Ἡ Μαριτάνα τὴν ἀκολουθεῖ. Τὴ στιγμή πού περνᾷ ἐμπρὸς ἀπὸ τὸν Ἰάσωνα, τῆς πέφτει ἓνα πακετάκι πού κρατοῦσε. Ὁ Ἰάσων σκύβει ἀμέσως καὶ τῆς τὸ σηκώνει.)

Μαριτάνα— Ἐὐχαριστῶ πολύ. (Καθὼς παίρνει τὸ πακετάκι ἀπὸ τὰ χέρια του, τὸν κοιτάζει γοργὰ στὰ μάτια καὶ φεύγει.)

Ἰάσων, κατεβάζει τὰ μάτια του καὶ ἔπειτα μόνος.— Τὶ μάτια! . . . Ἄ, μὰ εἶναι τρέλλα! . . . κάτι ἔξοχο! . . . θαυμάσιο! . . . (Σουλιάτσει σκεπτικὸς καὶ γοητευμένος). Πῶ, πῶ, πῶ, νὰ τὴν ἴδῃ αὐτὴ ὁ Δῆμης! . . . (Χτυπᾷ ἓνα κουδούνι. Σὲ λίγο μπαίνει ἀπὸ τὸ βάνος ἡ Ἐρασμία.)

Ἐρασμία.— Σεῖς χτυπήσατε;

Ἰάσων— Ναι. . . Ἐρασμία, παιδί μου, μοῦ δίνεις κάτι τι νὰ πιῶ;

Ἐρασμία.— Τί θέλετε; ἔνα κονιάκ; ἔνα λιζέρ;

Ἰάσων.— Ἐνα κονιάκ. (Ἡ Ἐρασμία φεύγει ὁ Ἰάσων, μόνος, ἐξακολουθεῖ τὸ σουλάτσο του). Καὶ φαίνεται δυνατὴ . . . πολὺ

δυνατὴ . . . (Σὲ λίγο). Τί νὰναι αὐτὴ ἄραγε; . . .

Ἐρασμία, ξαναγυρίζει ἀπὸ τὸ βάνος μὲ τὸ κονιάκ καὶ τὸ ἀφίνει στὸ τραπέζι.— Θέλετε καὶ νερό;

Ἰάσων.— Ὁχι, ὄχι. . . (Πίνει τὸ κονιάκ μὲ μὰ καρμέλα ζάχαρη). Δὲ μοῦ λές, παιδί μου Ἐρασμία . . . ἀλλὰ τὴν ἀλήθεια. Σὲ κατὰφερε ὁ κύριός σου ἢ ἀκόμα;

Ἐρασμία, σοβαρά.— Ἀφήστε με ἡσυχῇ!

Ἰάσων.— Ἐγνοια σου καὶ τώρα θὰ ἡσυχάσης. Τὴν εἶδες αὐτὴ πού θὰ πάρῃ ἡ κυρά σου δασκάλια;

Ἐρασμία, μὲ ἀθέλητο ἐνδιαφέρο.— Τὴν εἶδα . . . μὰ θὰ τὴν κρατήσῃ; . . .

Ἰάσων.— Μπᾶ; . . . Πού θὰ πῆ πῶς δὲ θὰ σοῦ ἄρесе καθόλου νὰ καθήσῃ αὐτὴ ἐδῶ . . .

Ἄ, Ἐρασμία! δυστυχισμένη Ἐρασμία! Μοῦ φαίνεται πῶς . . . σοῦ πονεῖ λίγο τὸ δοντάκι!

Ἐρασμία, ταραγμένη.— Ἐμένα; . . . καθόλου! . . . Γιατί ποιόν;

Ἰάσων.— Εἶναι ἀγαπησιάρης ὁ μασκαράς . . . Ἄν τὴν ἔπαθες καὶ σύ, δὲν εἶσαι ἢ πρώτη. (Ἀκούεται ἀπέξω ἡ φωνὴ τοῦ Δῆμης). Σὺπα! νὰ τος! φεύγα! (Ἡ Ἐρασμία, σὰν τρομαγμένη, παίρνει τὸ σερόβιτσιο καὶ φεύγει ἀπὸ τὸ βάνος).

Δῆμης, μιλώντας ἀπέξω, μπαίνει ἀριστερά.— Τίποτα πρόβα σήμερα! . . . Ζηνοβία, ντύσου . . . (Διακόπτεται βλέποντας τὸν Ἰάσωνα). Μπᾶ! γιατί μόνος; πού πῆγε;

Ἰάσων.— Τώρα θάρβῃ . . . περίμενε . . . Μὰ γιατί δὲν ἔγινε σήμερα πρόβα;

Δῆμης— Γιατί δὲν ἦρθε κανένας! Τί ἀφιλότιμοι! Μόνο ἐκεῖνη ἢ κακομοῖρα ἢ Μίνα.

Ἰάσων.— Βέβαια, τὸ θύμα . . .
Δῆμης.— Πάμε λοιπὸν στὴν Ἐκθεσὴ; ἔχουμε ἀκόμα ὥρα . . .

Ἰάσων.— Πάμε.
Δῆμης.— Μὰ ποῦ εἶναι ἡ Ζηνοβία; Ἄνεβηκε ἀπάνω;

Ἰάσων— Ναι . . . ἀνέβηκε ἀπάνω . . .
Δῆμης.— Μὰ γιατί; μὴν τὰ τσουγγρίσατε; . . . (Ἄξαφνα). Ἄ! θὰ τῆς ἦρθε καρμὶ δασκάλια.

Ἰάσων.— Τὸ κατάλαβες ἐπιτέλους! . . . Ναι, τῆς δαίχνει ἀπάνω τὰ δωμάτιά της.

Δῆμης.— Τῆς ἄρесе λοιπόν; . . . τὴν κράτησε;

Ἰάσων.— Πολύ . . . ναι.
Δῆμης, κλείνοντας τὸ μάτι.— Καὶ τί εἶναι; . . . τρώγεται;

Ἰάσων.— Μπᾶ! . . . Ἐνα τέρας, φίλε μου! βλαστήματα!

Δῆμης— Γριά;
Ἰάσων.— Κάτι χειρότερο. Ἐνα βυζαντικὸ . . . δεκάξη χρονῶν . . . πτυχιούχος, λέει, τοῦ Ἀρσακείου. Κι' ἀσχημῆ; Δὲ λέγεται! Μὲ κίτρινα δόντια, φαντάσου!

Δῆμης.— Ἀλήθεια; . . . καὶ πῶς τὴν κράτησε ἡ Ζηνοβία;

Ἰάσων.— Τὴ βρήκε συμπαθητικὴ!

Δῆμης.— Ὄχι, δυστυχία μου! Ἄμ τι σάφισα λοιπὸν ἐσένα ἐδῶ, νὰ τῆς πῆς;

Ἰάσων— Τῆς εἶπα . . . μὰ ποῦ ν' ἀκούσῃ! . . . Τὴν ἔβαλε στὴν καρδιά της ἀπ' τὴν πρώτη στιγμή.— Μὰ ξέρεις πῶς εἶναι; Κοντὴ, χοντρή, ἀσουλούπωτη, μαύρη, κατωθέλα, μουτροῦ, τσαχειλοῦ, παράλλαμα!

Δῆμης.— Ἄι στὸ διάολο! Ἄ, μὰ θὰ τὴ διώξω ἐγώ. (Μὲ θυμὸ ξεκινᾷ πρὸς τὴ δεύτερη ἀριστερὰ πόρτα.)

Ἄλλὰ τὴν ἴδια στιγμή ἀνοίγει αὐτὴ ἡ πόρτα καὶ μπαίνει ἡ Ζηνοβία χαρούμενη.)

Ζηνοβία.— Ἄ, γύρισες; . . . Καλὰ ἀκουσα τὴ φωνή σου . . .

Δῆμης, συγχρόνως.— Καλέ, τί μοῦ λέει ὁ Ἰάσων; Βρήκες δασκάλια; . . .

Ἰάσων, διακόπτει καὶ παρεμβαίνει ζωηρά, γιὰ νὰ προλάβῃ τὴν ἀπάντηση.— Πρόβα δὲν εἶχε σήμερα, κυρία Ζηνοβία . . . Κανένας ἡθοποιὸς δὲν πῆγε, γιατί μάθανε πῶς ἀπαγορέψατε τίς σαμπάνιες . . . θὰ πάμε λοιπὸν στὴν Ἐκθεσὴ, πού εἶναι ἀνοιχτὴ ὡς τὴ μία. Πηγαίνετε μὲ στιγμή νὰ ἐτοιμαστῆτε,

κυρία Ζηνοβία! . . . Πηγαίνετε γρήγορα! . . .
Ζηνοβία.— Ἄ, τί καλὰ! . . . Πηγαίνω! . . . Μὰ, Δῆμης, ξέρεις . . .

Ἰάσων, ζωηρά.— Τίποτα! τίποτα! ἔπειτα τοῦ τὰ λέτε. Ἐπειτα! . . .

Ζηνοβία, στὸν Ἰάσωνα μὲ ἀπορία.— Τί πάθατε; τί τρέχει;

Ἰάσων.— Ὁ καιρὸς. Δὲ θὰ προφτάσουμε. Πηγαίνετε νὰ ντυθῆτε.

Ζηνοβία.— Καλὰ. (Φεύγει ἀπὸ τὴν ἴδια πόρτα.)

Δῆμης, στὸν Ἰάσωνα.— Μὰ τί; συμπάθησες καὶ σὺ αὐτὴ τὴν κοντόχοντρη μὲ τὰ κίτρινα δόντια; Τὴν λυπήθηκες; Ἄ, τοῦ κάκου! θὰ τῆς δώσω δρόμο ἐγώ! Τέτοιες φιλανθρωπίες δὲ μοῦ χρειάζονται. Μόνο Τερατολογικὸ Μουσεῖο δὲ θὰ κάνω τὸ σπίτι μου γι' ἀγάπη σας . . . Μὰ ποῦ εἶναι αὐτὴ;

Ἐγκαταστάθηκε κίβλα ἀπάνω;
Ἰάσων.— Καλὰ ντέ! δὲ θὰ τῆς κάμῃ κανένα συμβόλαιο. Ἄμα δὲ σοῦ ἄρῃσι, ἄμα δὲ μπορεῖς νὰ τὴν ὑποφέρῃς . . . (Ἀπὸ μέσα του.) Ναι, μὰ τώρα ἐγὼ πρέπει νὰ τὸ σκάσω. (Δυνατά.) Ἄ, εἶναι ἀργά! (Κοιτάζει τὸ ρολόϊ του.) Ὡς πού νὰ ντυθῇ ἡ Ζηνοβία, πῶ νὰ φέρω ἐν' ἀμάξι.

Δῆμης.— Τί λές, καλέ! Ἐσὺ θὰ πᾶς νὰ φέρῃς ἀμάξι; . . . (Κάνει νὰ χτυπήσῃ τὸ κουδούνι.) Καὶ δὲν πάει ὁ Κώστας;

Ἰάσων, τὸν ἐμποδίζει.— Ὁχι, ὄχι, νὰ ζῆς! . . . θὰ πῶ ἐγώ. Ἐχω καὶ μὲ ἄλλη δουλειά. Ἐφτασα! . . . (Φεύγει βιαστικὰ ἀπὸ τὴν ἀριστερὰ πόρτα.)

Δῆμης, μόνος, φουρκισμένος.— Αὐτὸ μοῦ ἔλειπε! . . . αὐτὸ μὰς ἔλειπε! . . . (Σὲ λίγο, χτυπᾷ τὸ κουδούνι.)

Ἐρασμία, ἀπὸ τὸ ἀνοιγμα τοῦ βάνους.— Ὅριστε.

Δῆμης, ἀπότομα.— Ἐλα πιὸ μέσα! Τί φοβᾶσαι αἰωνίως; Ὅλες οἱ ὥρες δὲν εἶναι ὅμοιες . . .

Ἐρασμία, προχωρεῖ ἓνα βῆμα.— Ὅριστε.
Δῆμης.— Ἡ κυρία τὴν κράτησε αὐτὴ τὴ δασκάλια πού ἦρθε σήμερα;

Ἐρασμία.— Ἐτσι φαίνεται.
Δῆμης.— Ἐσὺ τὴν εἶδες;

Ἐρασμία.— Τὴν εἶδα.
Δῆμης.— Πῶς σοῦ φάνηκε; Ὁ κύριος Ἰάσων λέει πῶς δὲν κάνει γιὰ τὸ σπίτι μας.

Ἐρασμία.— Πῶς νὰ μοῦ φανῇ; . . . Μὰ βέβαια πού δὲν κάνει γιὰ τὸ σπίτι μας αὐτὴ . . . Δὲ θάναί καλὴ . . .

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

Δήμης. — Είναι άπάνου ;

Ερασμία. — Ναί . . . Η κυρία τή Πρώ-
νικασε κιόλα στην κάμαρά της, νά μείνη
άπό σήμερα. Έτσι, χωρίς νά ρωτήση, νά
μάλλη, άπό πού κρατεί ή σκούφια της . . .

Δήμης. — Τι μέ μέλει γιά τή σκούφια ! . .
Τό κεφάλι, τό μούτρο βλέπει κανείς . . .

Ερασμία. — Θα τό ίδήτε κι' αυτό. Άκου-
σα τώρα τήν κυρία νά της λέει πώς ήρθατε
και νά κατεβή νά σας γνωρίση . . . Ά, νά,
μού φαίνεται πώς κατεβαίνει . . . (Άκούει.)
Ναί, αυτή είναι.

Δήμης. — Καλά, φύγε τώρα σύ άπό δω.

[Η Ερασμία τραβιέται πίσω, δέν φεύγει
όμως' στέκεται κουρμμένη πίσω άπό τόν
μπερντέ τοῦ άνοήματου και παραμονεύει.
Ο Δήμης, άγριομένος, προσέχει κατά τήν
πίσωτα, άπ' όπου περιμένει νά φανή τό
«τέρας».]

Μαριτάνα, μπαίνει άριστοιά, βλέπει τόν
Δήμη, τόν άναγνωρίζει εὐθύς, και άπι-
σθοχωρεῖ. — Αὐτός ! . . (Συνέχεται όμως
άμέσως και, βλέποντας πὸς εκείνος δέν τήν
άναγνωρίζει, ξεθαρορεύει και προχωρεῖ.) Ο
κ, Ρόδης ;

Δήμης, καθώς τήν βλέπει, τόσο ψηλή και
τόσο όμορφη, εκεί πὸν περίμενε μιὰ άσχη-
μη κορτή, σηκώνει κατάπληκτος τὰ μάτια
του ὡς τό πρόσωπό της κι' άπισθοχωρεῖ. —
Ά ! . . (Συνέχεται όμως κι' αὐτός άμέσως
και φευδώνεται.) Μάλιστα. Είσατε ή . . .

Μαριτάνα. — Η οικοδιδασκάλισσα, ναί.
Η κυρία Ρόδη είχε τήν καλοσύνη νά . . .
νά μέ συμπαθήση και νά μέ προσλάβη. Άπό
σήμερα, μέ τήν άδειά σας, είμαι τοῦ σπι-
τιοῦ.

Δήμης. — Χαίρω πολύ . . . μ' άληθινά
χαίρω, πὸν θά έχη ή γυναίκα μου μιὰ τόσο
καλή συντροφιά . . . (Θυμούμενος τώρα τή
φράση τοῦ Γάσσου, γελᾷ άβέλγητα.)

Μαριτάνα. — Γιατί γελᾷτε ; . . Δέν πι-
στεύετε λοιπὸν αὐτό πὸν λέτε ;

Δήμης. — Ά, όχι ! . . μέ συγχωρεῖτε . . .
πρέπει νά σας εξηγήσω . . . Ο κύριος Πα-
τρώνης, ὁ φίλος πὸν γνωρίσατε πρωτότερα,
ξέροντας τήν άπέχθειά μου γιά ὅ,τι άσχημο,
πρόσωπο ή πράγμα, σας παράστησε σάν ένα
τέρας. Κοντή, λείν, χοντρή, μαύρη και μέ
κίτρινα δόντια ! . . Σας βεβαιῶ πὸς ήμουν
έτοιμος (γελᾷ) νά σας διώξω ! . . Κι' ἀξα-

φνα, νάνοίγη ή πόρτα και νά μου παρου-
σιάξετε σας ! . .

Μαριτάνα. — Ά, γι' αὐτό ; . . . (Χαμο-
γελᾷ.) Μόλις μέ είδατε, κάνατε «ά !» κι'
άπισθοχωρήσατε ένα βήμα . . . Περιμένατε
μιὰ κοντή, και βλέπατε μιὰ ψηλή. Διγλαδῆ,
μπορῶ νά δοξάζω τό θεοῦ γιά τό μπόι μου.

Δήμης. — Μά και γιά πολλὰ άλλα, ὑπο-
θέτω. (Τήν κοιτάζει. Κι' άπό τή στιγμή
αὐτή, σά νά τοῦ θυμίζη κάτι, άρχίζει νά
τήν εξετάζει προσεκτικώτερα. Σιγά-σιγά τῆ
χάνει.)

Μαριτάνα. — Τελοσπάντων, ἐπιδοκιμάζε-
τε, ελπίζω, τήν άπόφαση της κυρίας Ρόδης . .

Δήμης. — Μ' ἔλη μου τήν καρ . . . (Δέν
τελειώνει τή φράση του, σά νά σκέπτεται
κάτι άλλο πὸν τόν άνησχεῖ.)

Μαριτάνα, πὸν βλέπει μιὰ στιγμή τό
μπερντέ νά κουνιέται. — Εὐχαριστῶ πολύ . .
Μά . . . ποιὸς εἶν' εκεί ;

Δήμης, άφηρημένος, χαμένος. — Που :

Μαριτάνα. — Μά εκεί ! . . Πίσω άπ' τό
μπερντέ ! . . (Τρέχει ὡς εκεί και βλέπει τήν
Ερασμία πὸν φεύγει τρέχοντας πρὸς τὰ
μέσα.)

Δήμης, καθώς τή βλέπει άπό πίσω. —
Θέ μου ! . . εἶν' αὐτή ! . .

Μαριτάνα, γυρίζοντας. — Ά, τίποτα !
Η καμαριέρα σας ήταν κουρμμένη, κατά τή
συνήθεια, νάκούση τί θά ποῦμε γιά νά ξέ-
ρη . . . (Διακόπτεται έκπληκτη.) Ά, γιατί
μέ κοιτάτε τώρα έτσι ; . . Δέν έχω κίτρινα
δόντια ! . .

Δήμης, μέ τρόμο. — Είσαι σὺ ; . . ή
Μαριτάνα ; . . .

Μαριτάνα. — Ποιά Μαριτάνα, κύριε Ρό-
δη ; Γνωρίσατε στή ζωή σας καμμιά Μαρι-
τάνα πὸν μου μοιάζει τόσο πολύ ; Περιέρ-
γο . . . Έμένα μέ λένε Μαρία.

Δήμης, μέ ταράχή. — Όχι, είσαι ή Μα-
ριτάνα ! . . Άργησα νά σέ γνωρίσω, γιατί
άπό τότε άλλaxes πολύ ; νά σέ γνώρισα . . .
Όχι, δέ μέ γελᾷς πιά ! Είσαι ή Μαριτάνα !

Μαριτάνα, στανυώνοντας τὰ χέρια. — Έ,
λοιπὸν ναί ! Είμαι !

Δήμης. — Εσὺ ; . . . Στό σπίτι μου έ-
σὺ ; . . . Κοντὰ στή γυναίκα μου ; . . . Μά
γιατί ήρθες ;

Μαριτάνα. — Μή φοβάσαι ! Η τύχη μ'
έφερε κι' ή ανάγκη. Τίποτ' άλλο. Σοῦ έρ-
κίζουμαι πὸς οὔτε ιδέα είχα όταν χτυποῦσα

τήν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ σου. Άλλοῦτίκα δέ
θα μ' έβλεπες εδῶ ποτέ. Μά μιὰ πὸν ήρθα,
θα μείνω.

Δήμης. — Ά, όχι ! . . Μαριτάνα, αὐτό δέ
θα τό κάνης ποτέ ! . . Έγὼ βέβαια δέ μπο-
ρῶ νά σέ διώξω . . . Θα γίνη σκάνδαλο . . .
Μά νά βρῆς εὐσὺ μιὰ πρόφραση και νά φύγης
άμέσως. Καί χωρίς πρόφραση. Φύγε. Κι' εὐγὼ
λέω της Ζηνοβίας πὸς δέ σοῦ ἄρεσε τό σπι-
τι . . .

Μαριτάνα. — Αδύνατο, φίλε μου ! Έχω
άφήσει άπάνω τὰ πράγματά μου κι' ὁ ὑπη-
ρέτης σας διατάχτηκε νά πάη στό σπίτι πὸν
καθόμουν νά φέρη και τάλλα . . . Η γυναίκα
σου μέ συμπαθήσε πολύ ; κι' εὐγὼ τό ίδιο.
Μαζί, θα είμαστε κι' οἱ δυὸ εὐτυχημένες.
Εσὺ τώρα γιατί δέ θέλεις ;

Δήμης. — Καί ριωτᾷς ; . . μέ είναι δυνατό
αὐτό ; . . . Είναι ; . . .

Μαριτάνα. — Έλα, μὴν είσαι κακὸς ! Μά
αίωθως κακὸς θάσαι σ' ; . . . Γιατί τάχα ; . .
Δέν είμαι δά κανένα τέρας, πὸν νά σοῦ κά-
νω άπέχθεια νά μέ βλέπης . . .

Δήμης. — Ά, τί λές ! . . Εσὺ όμορφη-
νες . . . έγινες πάρα πολύ όμορφη ! . . Κι'
ισα-ισα άπό τήν πολλή όμορφιά δυσκολεύτηκα
νά σ' άναγνωρίσω . . . Η Μαριτάνα εἶν' αὐτή ;
έλεγα. Νά κι' άλλος λόγος άκόμα . . . Έγὼ
φοβῶμαι . . .

Μαριτάνα. — Ά, έννοια σου ! Δέν ὑπάρ-
χει φόβος. Όσο γι' αὐτό, σοῦ έγγοῦμαι. Μπο-
ρεῖ νά όμόρφηνα, ὅπως λές, μέ προπάντων
φρονίμεφα. Έβδπλα μυαλό, πὸς τό λένε ;
Κι' ἔλα εκείνα τὰ παλιά, οὐ, έχουν ξεχα-
στεί. Σοῦ ὀρκίζουμαι . . . Δέν ὑπάρχει πιά
τίποτα μεταξύ μας ! Οὔτε άγάπη — ὠ, άγά-
πη ! — οὔτε άποστροφή, οὔτε μίσος, οὔτε ή
παραμικρή, ή έλαγίστη ιδέα γιά έκδίκηση.
Μπορεῖ νά δυστύχησα έξ αίτίας σου, νά κα-
ταστράφηκα, νά χάθηκα ; μέ πάντα έλεγα,
πὸς εὐγὼ ίσως έφταιξα και μόνο εὐγὼ. Ναί,
ναί. Σ' έμπιστεύτηκα περισσότερο άπ' ὅσο
έπρεπε, χωρίς νά συλλογιστῶ πὸς τότε ή-
σουν νέος, παιδί σχεδόν, και πὸς τὰ παιδιά
είναι συνήθως άστατα, έλαφρά, σκληρά, έγωῖ-
στικά. Τί φταίει ὁ έγωῖσμός σου γιά τήν κα-
κοκεφαλιά μου ; Άλλά μή θελήσης τώρα,
πὸν δέν είσαι πιά παιδί, και βέβαια οὔτε έ-
γωῖστής, νά μου κάνης κι' άλλο κακό . . .
Ίσως μεγαλύτερο !

Δήμης. — Μαριτάνα ! . .

Μαριτάνα. — Ναί, είμαι πολὺ-πολὺ δυσ-
τυχισμένη. Έγὼ εὐσὺ ; . . . Εὐτυχισμένος,
πλούσιος, μεγάλος συγγραφεὺς . . .

Δήμης, μέ κάποια έκπληξη. — Συγγρα-
φεὺς ; Ποιὸς στό είπε ;

Μαριτάνα. — Ο φίλος σας . . . Μοῦ είπε
πὸς σ' έβάφτισε «Δήμη» και πὸς είσαι «δρα-
ματικὸς συγγραφεὺς» . . .

Δήμης. — Ά, καλά. Έ, ναί . . . δέν εί-
μαι πιά ὁ φτωχὸς τραπεζοῦπάλληλος πὸν ή-
ξερες . . . ὁ «άνψις τοῦ θειοῦ μου» ὅπως μ'
έλεγαν στήν Πόλη . . .

Μαριτάνα. — Έγὼ εὐγὼ ; . . . Ά, νάξερες
πόσο δυστυχισμένη είμαι ! . . Κι' ὀλομόνα-
χη στόν κόσμο, διαόφρανη, έρημη και φτω-
χή, φτωχή ὅσο δέ λέγεται ! Όλ' αὐτὰ τὰ δέκα
χρόνια, άπό τότε πὸν . . . χωριστήκαμε, άπ' τό
κακό έπέφτα στό χειρότερο, ὡς που ή δυσ-
τυχία μου κορυφώθηκε . . . Είναι περιττό νά
στά λέω, γιατί τὰ φαντάζεσαι, τή στιγμή πὸν
μέ βλέπεις ὅπως μέ βλέπεις εδῶ, και μάκαὺς
νά σοῦ μιλῶ έτσι ! Στό σπίτι σου μπορείς
έξαίρετα νά μοῦ προσφέρης έν' άσυλο, ένα
εὐσχημο καταφύγιο, λίγη εὐτυχία έπιτέλους
άπό τήν πολλή ίσως πὸν μου χρωστᾷς. Το
θέλησε, βλέπεις, κι' ή Ίύχη, πὸν ίσως δέν
είναι τύχη άπλή.

Δήμης. — Ναί . . . αὐτό, αλήθεια . . .

Μαριτάνα. — Για συλλογίσου : Νά ιδῶ
χτές σέ μιὰ έφημερίδα : «Ζητεῖται οικοδι-
δασκάλισσα, ὀδὸς δεινα, αριθμὸς τάδε», νά
τρέξω, νά βρῶ ένα ὠραίο σπίτι, μιὰ καλή
κυρία, — και νάναί τό σπίτι σου, και νάναί
ή γυναίκα σου ! . . Μά σοῦ βροτᾷ ή καρδιά
νά μέ διώξης ; . . . Καί γιά ποιὸν λόγο ; Εί-
μένα μπορεί νά μή μ' άγαπᾷς, μέ δέν μπο-
ρεῖ και νά μέ μισῆς. Όχι ! Αὐτό είναι αδύ-
νατο ! — Κανένας δέν ξέρει, κανένας δέ θά
μάλλη τίποτα ! Σήμερα πρωτογνωριστήκαμε
μεῖς οἱ δυὸ. Τα παλιά ἔλα ξεχάστηκαν, σοῦ
τόρκίζουμαι και πάλι. Θα είμαι γιά σένα μιὰ
καλή φίλη, ὅπως θάμνη και γιά τή γυναίκα
σου, και γιά τόν αδελφικό σου φίλο, και γιά
τὸν πεθερά σου. — Δέ θα σοῦ παραπονέθῶ,
δέ θα σέ μεμφθῶ, δέ θα σέ κατηγορήσω πο-
τέ άπό μένα. Κανένα χρέος πρὸς έξόφλη-
ση. Το λογαριασμό μας τὸν έχω σχίσει πρὸ
πολλοῦ. Λοιπὸν, τί μᾶς έμποδίζει νά ζήσου-
με ὠραία ;

Δήμης.— Θέ μου! . . . Μά τὸ συλλογιστικὸν καλὰ σὺν τῷ ποῦ ζῆταις, Μαριτάνα!

Μαριτάνα.— Ὁ, ναι! Τὸ συλλογιστικὸν ὅλη τὴν ὥρα, — ἀπὸ τῆ στιγμῆ ποῦ ποῦ πέρασε ἡ ὑπόψις πῶς ὁ «κύριος Ρόδης» ποῦ ἀκουγα, μπορεῖ νὰ σοῦν καὶ σὺ. Καὶ τὸ θρησκευτικὸν, μὰ ποῦ ἔπεσα δὴ, νὰ μείνω. Μὴ νομίσῃς τώρα πῶς σ' ἐκβιάζω. Σοῦ δίνω τὸ λόγο μου πῶς, καὶ νὰ με διώξῃς, οὔτε λέξῃ θὰ πῶ στή γυναῖκα σου ἀπὸ τὴν ἱστορίαν μας. Λοιπὸν . . .

Δήμης, με τρόμο.— Σώπα! . . . κάποιος ἔρχεται! . . . Γιὰ τὸ θεὸ . . .

Ἰάσων, μπαίνει ἀπὸ τὴν ἀριστερὰ πόρταν.— Ἔτοιμοι; Ἐφερα τὰμάξι! (Βλέποντας τοὺς δυὸ.) Ἄ, τὴν εἶδες λοιπὸν; (Γελᾷ.) Εἶδες τὸ τέρας; . . .

Δήμης.— Μασκαρά! . . . Μοῦκοφες τὸ αἷμα μὲ κείνα τὰ κίτρινα δόντια!

Ἰάσων.— Ἔ, ἄς εἶναι ἔτσι κι' ἡ ἐκπληξή σου ἦταν ποῦ εὐχάριστη . . .

Δήμης.— Ἐμένα μου λές;

Ζηνοβία, μπαίνει ἀμέσως ἀπὸ τὴν δευτέρην ἀριστερὰ πόρταν, ἔτοιμη γιὰ ἔξω.— Νά με! Δὲν ἄργησα; . . . Ἔ, Δήμη; Πῶς σοῦ φάνηκε ἡ δεσποινὶς Μαριτίδου;

Δήμης, με κάποια ταραχή, κοιτᾷζοντας διακριτικὰ τὴν Μαριτάνα, ποῦ τὸν κοιτᾷζει σταθερὰ.— Ναι, ἔλαβα τὴν τιμὴ . . . πολὺ καθῶς-πρέπει!

Ζηνοβία.— Δὲν πιστεύω νὰ χρειάζεταιαι κι' ἡ ὑψηλὴ συγκατάθεσή σου γιὰ νὰ τὴν κρατήσω; . . .

Δήμης, γελῶντας γιὰ νὰ κρύψῃ τὴν συγκίνησή του.— Χά, χά! . . . Αὐτὸ ἔλειπε! . . . Μὰ μποροῦσε ποτὲ νὰ βρῆς καλύτερη;

Μαριτάνα.— Εὐχαριστῶ πολὺ τὸν κύριον Ρόδην.

Ζηνοβία.— Οὔτε εἶναι ἀνάγκη, ὑποθέτω, νὰ ρωτήσωμε τὴν κυρία Μαζόγλου, ἢ ὁποιοδήποτε ἄλλον, γιὰ τὴν δεσποινίδα, τὴν στιγμὴν ποῦ μὰς πληροφορεῖ τόσο καλὰ ἢ παρουσία της.

Δήμης.— Τὰ συστατικὰ εἶναι περιττά.

Ἰάσων.— Περιττότατα!

Ζηνοβία.— Ἔτσι λέω κι' ἐγὼ . . . (Στὴ Μαριτάνα.) Δεσποινὶς Μαρία, ἐμεῖς θὰ πάμε τώρα ἔξω καὶ θὰ γυρίσωμε τὴν ὥραν τοῦ τραπέζιου. Σεῖς μπορεῖτε νὰ μείνετε στὸ δωμάτιό σας . . .

Ἰάσων.— Ἡ ὄψου ἄλλοῦ θέλετε . . .

Ζηνοβία.— Καὶ νὰ μὰς περιμένετε διαθέζοντας . . .

Ἰάσων.— Ἡ ἔτι ἄλλο θέλετε!

Δήμης.— Μὰ γιατί τὴν λές Μαρία; . . . Ἡ δεσποινὶς μου εἶπε πρὸ ὀλίγου πῶς στήν πατρίδα της τὴν λέγανε Μαριτάνα. Ἄς τὴν λέμε ἔτσι καὶ μεῖς. Ὑποθέτω πῶς αὐτὸ θὰ τῆς κάνῃ εὐχάριστη.

Μαριτάνα.— Βεβαιότατα. Εἶναι τὸ χαϊδευτικὸν μου.

Ζηνοβία.— Ναι, ναι. Καὶ μένα Μαριτάνα μ' ἀρέσει . . . Ἐλάτε. (Διευθύνεται στήν ἀριστερὰ πόρταν.)

Ἰάσων, ξεκινῶντας.— «Μαριτάνα» . . . δὲ φαίνεται ὅμως ὑποκοριστικὸν . . . μάλλον μεγεθυντικόν.

Δήμης.— Διάβολε! κι' ἔτσι ταιριάζει!

Μαριτάνα.— Ναι; . . . (τὸν κοιτᾷζει καλά. Ἡ Ζηνοβία ἔχει περάσει.)

Ἰάσων.— Λοιπὸν, ὀρεβουάρ, δεσποινὶς Μαριτάνα! (Ψαυδρὰ.) Θὰ προσκληθῶ κι' ἐγὼ σήμερον στὸ τραπέζι, γιὰ νὰ μαστε δυὸ καὶ δυὸ.

Δήμης, προώχωντας τὸν Ἰάσωνα πρὸς τὴν πόρταν.— Ἐλα, φαφλατά! παράσπε! (Ὁ Ἰάσων περνᾷ ὁ Δήμης, ἀπὸ τὴν πόρταν, γυρίζει μὰ στιγμὴν πρὸς τὴν Μαριτάνα.) Εἶδες; . . . δὲ μπόρεσα . . .

Μαριτάνα, ἀπὸ τὴν μέση τῆς σάλας, μὲ τὰ χέρια στὸ στόμα σὰ χωνί.— Εὐχαριστῶ! . . . (Ὁ Δήμης φεύγει. Ἡ Μαριτάνα, μόνη, στέκεται λίγες στιγμὲς συλλογισμένη. Κι' ἔπειτα, μὲ ἀπόφαση.) Θὰ μείνω! . . . (Ξεσπᾷ σὲ ἄγριον γέλιο.) Τέτοια ἐκδίωξη! . . . οὔτε τὴν ὄνειρευόμουν! . . .

Αἰθάλα

(Ἀκολουθεῖ)

ΑΠΟ ΤΟΝ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΝ ΤΗΣ "ΝΕΑΣ ΕΣΤΙΑΣ,"

ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΙΣΗΓΗΤΟΥ (*)

«Ὁ Θάνατος» ὑπὸ Ἡλία Μ. Μέλλου. — Πρὶν μιλήσω γιὰ τὸ διήγημα αὐτὸ, ποῦ πῆρε τὸ Γ' Βραβεῖο στὸ Διαγωνισμὸν μας καὶ θὰ δημοσιευθῇ στὸ ἐρχόμενον τεύχος, πρέπει νὰ κάμω μὰ διασάφηση. Παρατήρησα ὅτι διάφοροι κριτικοὶ, δταν λένε γιὰ ἓνα ἔργο πῶς «δὲν εἶναι καθαυτὸ διήγημα», ἐννοοῦν διὰφοροὶ πράγματα. Ἄλλοι ὅτι εἶναι ἀπλή ἡθογραφία (σὸ νὰ μὴ μποροῦσιν κι' ἡ ἡθογραφία νὰ πάρῃ τὸν τελειότερον τύπον διηγήματος). Ἄλλοι ὅτι δὲν εἶναι ψυχρογραφία (σὰ νὰ μὴ μποροῦσιν, καὶ τὸ τελειότερον

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενον.

διήγημα, νὰ μὴν ἔχῃ ψυχρογραφία καθόλου παρά νὰ περιορίσῃ τὴν δυνάμειν του στήν πλοκὴ τῶν περιστατικῶν, στήν περίτεχνη ἐκθέσιν τοῦ μύθου). Κι' ἄλλοι ἄλλα. Ὅταν ὅμως ἐμεῖς λέμε γιὰ ἓνα ἔργο «δὲν εἶναι καθαυτὸ διήγημα», ἐννοοῦμε ἀπλῶς καὶ μόνο ὅτι δὲν ἔχει τὴν μορφήν τὸν τύπον τοῦ διηγήματος, ὅτι δὲν εἶναι μὰ ἱστορία μὲ ἀρχήν, μέσην καὶ τέλος, ὅτι δὲν ἔχει στήν ἐξέλιξίν του τὴν ἁρμονίαν ἐκείνην, τὴν συμμετρίαν, τὴν ἀριότητα, ποῦ τὸ κάνουν ἀριστοτεχνικὸν κτίριον, — γιὰ νὰ μὴν καὶ με ὀργανικὸν σύνολον, — κι' ὄχι ἀπλή συσσώρευση ὁποιοῦδήποτε κι' ὁποιασδήποτε ἀξίας ὑλικῶν

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ Κ' ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Είς τὸ ἴσον τεῦχος τοῦ «Παρθενώνας» ἐν-
διαφέροντα ἄρθρα τῶν κ. κ. Λούβαρη, Καρ-
ποπούλου, Κανελλοπούλου κ.λ. Λιγγιῆται τῶν
κκ. Βουτιῆ καὶ Σιλβίου, ποιήματα κτλ. Ὁ
καθηγητὴς κ. Οἰκονόμου ἐξηγεῖ τὴν «δυναμι-
κότα ἐπίδρασιν τοῦ ἐνεργοποιηθέντος ὁροῦ
ταύρου ἐπὶ τῶν γερόντων». Τὸ συμπέρασμαί του
εἶναι ὅτι ἡ νέα αὕτη μέθοδος δὲν «ξαναγεννᾷ»
βέβαια τοὺς γέροντας, ἀλλά αὖτις τὴν δρα-
στηριότητά του καὶ τὴν αἰσιοδοξίαν του. Ὁ
ιατρός κ. Βλαβιανός, λαμβάνων ἀφορμὴν ἀπὸ
τὴν ἀσκήτησιν μεταξὺ τῶν συναδέλφων του
Μέριμηκα καὶ Ἄννας Κατσίγρα, περὶ τοῦ «ἂν ἡ
γυνὴ εἶναι ἡ ὄχι πλασματικὴ δι' ἐπιστημονικὰς
ἐρεῖνας» (!) ἐξετάζει τὸ ζήτημα ὡς εἰδικώτερος.
Τὸ συμπέρασμαί του ἄρα δὲν τὸ γνωρίζομεν
ἀκόμη, διότι τὸ ἄρθρον του ἐξακολουθεῖ...

— Εἰς τὴν μηνιαίαν «Ἀτλαντίδα» τῆς Νέας
Ἰστορίας, ἄρθρα περὶ τῶν σεισμῶν τῆς Κορίνθου,
τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ Μιστρά, τοῦ Λέοντος Τολ-
στόϊ, τῆς τελετῆς τοῦ Ἁγίου Μύρου εἰς τὰ Πα-
τριαρχεῖα καὶ ὅλα ἐνδιαφέροντα καὶ με θαυμα-
στάς εἰκόνας. Ἀπὸ τὰ μικρὰ χρονικά του δη-
μοσιεύει εἰς τὴν ἀρχὴν, ἀποσπῶμεν τὰ ἑξῆς:
«... Σημειώμεν ἀκόμη ὅτι μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων
γραφόντων ὀλίγιστα εἶναι ἐκεῖνοι τῶν ὁποίων
τὸ ἔργον ἐξέρχεται ἀπὸ τὰ στενά ὄρια ἑνὸς μι-
κροῦ κύκλου θαυμαστῶν ἐν Ἑλλάδι. Διὰ τὸν
λόγον τοῦτον δὲν ἔχει σήμερον ἡ Ἑλληνικὴ φι-
λολογία νὰ παρουσιάσῃ ἕνα Παναίτ Ἰστράτι
τοῦ ὁποῖου τὰ ἔργα γίνονται ἀνάγκαστα καὶ
μεταφράζονται ἀμέσως εἰς ὅλας τὰς κυριωτέ-
ρας Ἑυρωπαϊκὰς γλώσσας. Ὁ Ἰστράτι ἀπὸ τῆς
ἀπόψεως ταύτης εἶναι ὁ μεγαλύτερος Βαλκα-
νικοῦ χαρακτῆρος συγγραφεύς, ὁ ὁποῖος τόσον
πολὺ ἐπεβλήθη εἰς τὴν Ἑυρώπην, ὅχι βέβαια
διότι εἶναι Κομμουνιστὴς, ἀλλὰ διότι ἔχει ἀξίαν,
ὡς εἰς ἀπὸ τοὺς κορυφαίους μυθιστοριογρά-
φους τῆς ἐποχῆς μας. Εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ
μεταφρασθῶν Γαλλιστὴ ἢ ἀγγλιστὴ μερικὰ
ἔργα συγχρόνων συγγραφέων, εἰδόμενος νὰ μεσο-
λαβῆσῃ ἡ κρατικὴ προπαιγάνδα, ἡ ὁποία ἐπλή-
ρωσα μεταφραστὰς, ἐκδότας καὶ κριτικούς, χω-
ρὶς διὰ τοῦ τρόπου τούτου νὰ προηλασῇ καὶ
ἀνάλογον ζήτησιν. Ἐν τῷ μεταξύ τὰ ἔργα δια-

φύων Σκανδιναβῶν, Τσεχοσλοβάρων, Ἰσπα-
νῶν καὶ ἄλλων συγγραφέων ζητοῦνται καὶ κυ-
κλοφοροῦν εὐρέως, διότι προφανῶς ἔχουν καί τι
τὸ ὁποῖον λείπει ἀπὸ τὴν σύγχρονον Ἑλλη-
νικὴν φιλολογίαν...». Προφανῶς τὸ ἀρθρίδιον
εἶναι γραμμένον ἀπὸ ἐχθρὸν τῆς ἐθνικῆς μας
λογοτεχνίας, ὁ ὁποῖος πιθανὸν νὰ ἔζη καὶ δι-
καιον. Ἐπιτόσον ἡμεῖς δὲν γνωρίζομεν νὰ με-
τεφράσθῃσαν ἔξω λογοτεχνικὰ ἑλληνικὰ πεζο-
γραφήματα, ἐκτὸς μικρῶν τινῶν διηγημάτων,
τὰ ὁποῖα μάλιστα δὲν εἶναι τὰ καλύτερα τῶν
συγγραφέων του. Ἄν μεταφράζοντο μερικὰ
καλὰ μυθιστορήματα, — π. χ. ἡ «Κερένια Κοῦ-
κλα» τοῦ Χρηστομάνου, «Ὁ Κατάδικος» τοῦ
Θεοτόκη, τὸ «Φθινόπωρον» τοῦ Χατζοπούλου,
— ἡ ἐντύπωσις θὰ ἦτο πολὺ διαφορετικὴ.

"ΒΟΥΤΡΥΣ"

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ

ΟΙΝΩΝ & ΟΙΝΟΠΝΕΥΜΑΤΩΝ

ΕΤΑΙΡΙΑ ΑΝΩΝΥΜΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕΤΟΧΙΚΟΝ & ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΟΝ

ΔΡΑΧ. 60.000.000

Τὴν 31 Δεκεμβρίου 1927

ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ ΠΡΑΤΗΡΙΟΝ

ΟΔΟΣ ΑΘΗΝΑΣ 27^α

ΟΙΝΟΙ ΧΥΜΑ :

Λευκοί, ἔρυθροί, γλυκοὶ μισχάτοι

ΟΙΝΟΙ ΕΙΣ ΦΙΑΛΑΣ :

Ἐπιτραπέζιοι, ἐπιδόρπιοι, ὀρεκτικοί, τρυφεροί.

ΒΕΡΜΟΥΤ :

Ἐκ παλαιῦ μισχάτου οἶνου.

ΜΑΥΡΟΔΑΦΝΗ ἀπαρμίλλος.

ΠΑΛΛΙ Ν ΑΠΟΣΤΑΓΜΑ ΟΙΝΟΥ ΒΟΥΤΡΥΣ

ΤΥΠΟΥ ΚΟΝΙΑΚ

Ἐφάρμιλλον τῶν καλύτερων Γαλλικῶν Κονιάκ.

Πωλοῦνται εἰς ὅλα τὰ κέντρα καταναλώσεως

ΠΥΡΣΟΣ, Α. Ε. ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΚΑΙ ΓΡΑΦΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ

Τὸ σημαντικώτερον μνημεῖον τῆς Νεοελληνικῆς Ἑκατονταετίας

Συγγράφεται ὑπὸ 700 ἐπιστημόνων, λογίων, συγγραφέων.

Ἐκδίδεται εἰς Τόμους μεγάλου τριστήλου σχήματος ἐκ σελίδων 1000 περίπου, πλου-
σίως εἰκονογραφημένους καὶ καλλιτεχνικώτατα χρυσοδεμένους.ΑΠΟΚΤΗΣΑΤΕ ΤΗΝ διὰ μηνιαίων 100 δράχμων δόσεων, ἐγγραφόμενοι συνδρομηταὶ
διὰ τοὺς 12 πρώτους Τόμους ἀντὶ δε. 3.000.—

Ζητήσατε ἐγκυκλίους καὶ πληροφορίας, γράφοντες :

ΠΥΡΣΟΝ Α. Ε. Λυκαύργου 18, Ἀθῆναι